ژبه

له بابا ادمه تر دې دمــه

Ketabton.com

ډاکټر رحمت ربي زيرکيار د پوهاند څېړنکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه پېژندنه:

دکتاب نوم: ژبـــــه له باباادمـه تردې دمـه

لیکوال: ډاکټر رحمت ربی زیرک یار، خپلواک څېړونکی

Language: From Adam to Present

By: Dr. Rahmat Rabi Zirakyar, Independent Scholar, U.S.A.

December 11, 2010

۲۰ لینده (قوس)، ۱۳۸۹ لمریز

زرخېږی (تَوزندأكس)، کلیفورنیا، امریکا

انلاین چاري: مختاراحمد احسان – لراوبر کتابتون – http://larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیـــــک

- ډالۍ --
- مننه--
- ننتوځ--
- ۱—ژبه له کومه راغله؟-----------------------------
- ۲—د ځواب کاریکاتور:د ژبې د منشابحث ولې تم شو ؟-------------------
- ۳—د احمدشاه بابا بې کماله لمسیان---------------------------
- ۴—ژبه په ټولنه کې، وینه په لابراتوار کې------------------------
- ۵—پښتو په ارګ،جومات او اساسي قانون کې----------------------
- ۶—پښتو په ګوانتانامو کې او فارسي په ارګ کې----------------------
- ۷—ژب سیاست او ژب پلان-------------------------------
- ۸—د ژبې سیاسي اقتصاد:«په اردو یې ګټم او په پښتو یې ختم»----------------
- پــــا یلـــــه-------------------------------
- دوه ملـونـــــه-------------------------------
- الف-هغه هېوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات لري---------------
- ب-هغه هیوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات نه لري ---------------
- د کتاب پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالــۍ

یوناني فیلسوف اپلاتون د غوره ټولنې (کمال مطلوب ټولنې) لپاره په فیلسوف واکمنانو را چاپیر و: په دې ډول چې یا دې پاچاهان فیلسوفان شي یا دې فیلسوفان پاچاهان شي. اپلاتون په خپل ژوند کې فیلسوف واکمن یا واکمن فیلسوف مینـده نکړ. خو ما خپل فیلسوف واکمن مینده کړ: زما په زړه کې جناب ډاکـټر صاحب عبد الصمد حامد هم پوه مشر دی او هم مشر پوه (سینیر سکالر) دی. زه دا کـتاب خپل پوه مشر او مشر پوه منلي ډاکټر عبد الصمد حـامد ته ډالـۍ کوم ځکه چې خپله پوهه، خپله عقیده او خپل هیواد یې په هیڅ نه دي پلورلي، په علمي موضوعګانو کې یې زما سره نیغ بحث کړی دی او په خپلو سازونکو نیوکو او پوښتنو یې زما څیړنې غښتلې کړې دي. د بیلګې په ډول، زما په دې کتاب ګوتې کې د ده دوه پوښـتنو زه لا زیاتې څیړنې ته وهڅولم: لومړی، په دولتونو کې د رسمی ژبې او ملي ژبې د توپیر مثالونه به کوم وي؟(د دې کتاب اووم فصل). دوهم، په نولسمه پیړۍ کې په فرانسه کې د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا بحث منع کړ؟ (د دې کتاب دوهم فصل). دغه شان د پوه مشر او مشر پوه ډاکټر عبد الصمد حامد مفکورو زما په یوه بله انګـریزي لیکنه کې هم ګټور رول لوبولی و، په دې سرلیک

Zirakyar, Relocate United Nations to Jerusalem to Harmonize Civilizations, 2008. Electronic Version

منلی او سپین سپیڅلی سړی ډاکټر عبد الصمد حامد یو پوهنتون دی چې سړی پکې د دین او دنیا منځګړتیا زده کولی شي. افغانستان دا سې چاته کلکه اړتیا لري چې د دین او دنیا په منځ کې منځګړی(واسطه) شي. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/د سمبر/۲۰۱۰=**۱۴**/لیندۍ(قوس)/**۱۳۸۹**المریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننـــــــــه

ښاغلي ورور ابراهيم نعيمي دېته ملا تړلې ده چې د ژبې د اهميت په اکله زما خورې ورې پرتې ليکنې د کتاب په بڼه ټايپ او خپرې کړي. له دې امله چې د پښتو ټايپ مې نه و زده کړی، د ژبې د اهميت په اکله زما د ليکنو ستره برخه ناچاپه په ډيری (دوسيه، فايل) کې غلې شوې وه (يوائې دوه ليکنې مې په دې سرليکونو خپرې شوې وې: «د احمد شاه بابا بې کماله لمسيان په ارګ کې»، او «پښتو په ارګ، جومات او اساسي قانون کې»). پاتې شپږ فصلونه، ننتوځ او پايله نوي او ناچاپه دي. زه د زړه له کومې د محترم ورور ابراهيم نعيمي د تخنيکي، کلتوري او پوهنيزو هڅو مننداوی يم او د ملي احساس او علمي خدمت ستاينه يې کوم. تود ه دې وي د دې ښاغلي او مبتکر ورور خپلواکه کلتوري دېره !

ډاکټر رحمت ربی زيرکيار

۵/ د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/ليندۍ(قوس)/۱۳۸۹المريز

زرخېړی (تَو زند أکس)، کليفورنيا، امريکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــــــتوځ

نن د پوهاوي راپوهاوي د لوښي (وسيلې) په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده، خو خبره د ژبې په هويتي- احساسي وظيفه کې ده او په يوه مشخصه سياسي ټولنه(دولت) کې د ژبې د سياسي اقتصاد په ساحه کې ده .

دا کتاب د ژبې بېلا بېلې ديني، ازلي(ذاتي)، تاريخي-پرمختيايي، ،هويتي، ارتباطي (مراوده وي)، سياسي-ملي او اقتصادي څنډې څيړي، په بشري ټولنو کې د ژبې اهميت را سپړي، او هغې مشکلې پوښتنې ته د ځواب په ميندلو رڼا اچوي چې ژبه له کومه راغله. بله غټه پوښتنه داده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا (اِيوليوشنري ډيولپمېنټ) واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟ ! دې پوښتنې ته ځواب به د راتلونکو پوهانو په مغزو کې خاپوړې وکړي

ژبه نړدې يوه «معجزه» ده چې په وينا کې نه ځايېږي، تو پير نه لري چې له کومې څنډې ورته وګورو. که ژبه نه وای، دينونه به ناشونی وای، انسانان به يو بل ته پرديان وای، ...بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپيوټرنيټ(کمپيوټري جال) نن يوه اريانوونکې پرمختيا ده، خو د پخواني بې جسمه واقعيت(ژبې) سيوری دی. په دې کتاب کی به لوستونکي د ژبې د بحث د ژورتيا خوند وڅکي، د ژبې د مرموزو څنډو و ننداره به وکړي، او د امريکايي کمياګر او ژبپوه بنجمين لي وورف د فرضيې(هيپاتيزيس) سره به اشنا شي.

په دې کتاب کی سربيره په ډالۍ، مننې، نتوځ، پايلې (نتيجې) او دوه ملونو اته پړکي (فصلونه) خوندي شوي دي. لومړي پړکی د ژبې په منشا راڅرخي. دوهم پړکی د يې پوښتنې ته ځواب لټوي چې په نولسمه پيړۍ کې په فرانسه کی د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا په اکله بحث منع کړی و. دريم څپرکی زما په خوب ليدلو (۱۳۷۵-۸-۱۸ لمريز=۹ نومبر ۱۹۹۲ زييز) را چاپير دی چې په صحنه کی يې احمد شاه بابا، پښتو بابا محمد ګل مومند، ويد اند (علامه) سيد جمال الدين افغان، رام چند، او محمد څرګند لوبغاړي دي. په څلورم پړکي کی د افغانستان د يوه کړکيچ په هغه توپير ګړيږم چې د سياسي هېوادوال(سياسي تبعه) او کلتوري هيوادوال ترمنځ عملا په دولتي رسمي اداروکې ليدل کيږي. په پنځم پړکي کی په ارګ(دولتي مرکز)، جومات، او اساسي قانون کی د پښتو په چلن رڼا اچول شوی ده. په دی پړکي کې اروا ښاد وزير محمد ګل مومند په شلمه پيړۍ کې د لومړي او هغه جدي مفکر په څير معرفي شوی دی چې د ژبې په سياسي اقتصاد پوهيده. په شپږم پـړکي کې دوه هيواد دوست پښتون ساپوهان(پوهاند سيد بهاالدين مجروح او ډاکټر کبير ستوری) معرفي شوی دي او په څنګ کی يې د طنز په ډول په ګوانتانمو کې د پښتو رسمي کېدنې ته او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلالت چپن حامد کرزي په ارګ کې د پخوا په شان د فارسي رسمي کيدنې ته ګوته نيول شوې ده. او وم پړکی د ژبې او عقل په اکله په یوه مهمه عربي مقوله پيل کيږي چی د ژبپوهنې ډاکټر نيکولس اُستلر پرې د خپل پنهٔ کتاب سريزه پيل کړې ده. په دې تر ټولو اوږده پړکي کې د رسمي او ملي ژبو پولې ښودل شوې دي، د ژبني ټکرونو لاملونه ښودل شوي دي، او د ژب سياست (د ژبې د معياري کولو) او د ژب پلان اساسات او بېلګې په کې انځور شوي. په اتم پړکي کې په برتانوي پاکستان کې چې د افغانستان په خاوره يې خېټه اچولې ده او د پښتونخوا سره استعماري چلن کوي، د پښتو ژبې سياسي اقتصاد راسپړل شوی دی. استعماري اسلامي پاکستان د دې مخه نيولې ده چې په پښتونخوا ياني افغانيه کې دې پښتو ژبه د پښتنو په هويت سازۍ کې اغيزمن رول ولوبوي. په هند کې د مغلو د واکمنۍ له بر کته اردو ژبه چې په برتانوي پاکستان کې د او وه عشاريه درې سلنو (۷،۳٪) وګړو (مهاجرو) ژبه ده په دغه هېواد کې ملي او اسلامي ژبې ته جګه شوې ده. خو په برتانوي پاکستان کې پښتو ژبې د دې وس و نه ميندہ چې د قدرت په قلمرو کې د برخې خاوندہ شي. په پايله کی مې د بحث تنسته رالنډه کړې ده او په ښکېل شوي افغانستان کې د ژبې د کړکېچ د حل لپاره مې خپلې ماتې ګوډې سپا رښتنې وړاندې کړې دي.

ګوندې زما دا کتاب ګوتې په افغانستان کی د ژبې د احساسي مسلې منطقي بحث ته لار پرانيزي او په دې ډول د علمي بحث په رڼاکې د حل لار ولټوله شي. وروري به کوو ، حساب تر منځ. «له کوراو کلي ووځه، خو له نرخه مه وځه !» افغانان بايد د نورو ملي ټولنو له واقعيتونو نه نوکې زده کړه وکړي. نږدې لس کلونه وړاندې د ۲۰۰۰ زيږيز کال په پسرلي کې د اسلامي ايران ولسمشر محمد خاتمي د ايران په شمال کې د ګورګيانو غونډې ته په وينا کې په دې ټکي ټينګار وکړ چې: «درين دنيا نمی توان از كثرت صرف نظر كرد.» ولولئ: رحمت ربی زيرکيار، ملي ستم، مليت او خراسان. خپروونکی: د پښتني کلتور د ودې ټولنه-جرمني، د خپرونو لړۍ ۱۲. چاپځی: ملت پريس، لاهور. د چاپ کال: ۱۳۸۰ المريز/۲۰۰۰ زيږيز، ۱۱۹ مخونه، دلته ۲ مخ

دسمبر /۱۲ /۲۰۱۰= ۲۰ ليندۍ(قوس)/۱۳۸۹ زرخېړۍ، کليفورنيا ، امريکا

ډاکټر زيرکيار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه له کومه راغله؟

له فرعونه تردی دمه «په علم کی خوراکلک مشکل» دی پوښتنی ته دځواب میندل دی چی ژبه دکومه راغله؟
تر اوسه انسانان یو اځینی ژوی دی چی دوینا پیرزوینه پری شوی ده. که له یوی خوا ژبه لوښی «وسیله» ده دپوهاوی راپوهاوی(افهام وتفهیم) لپاره، نوله بلی خوا ژبه ترون اوغوټه ده دپیژاند (هویت) لپاره. دوسیلی په ډول د ژبی وظیفه اسانه شوی ده. نن ناشونی نه ده چی دامریکی له راکی غرنه یو امریکایی په انګریزی ژبه د سپین غر دیو پښتون سره په پښتو ژبه دهمزمان الکترونیک ژباړی په برکت مفاهمه وکړی بی له دی چی دواړو د یو بل ژبی زده کړی وی.
خو خبره د ژبی په هویتی–احساسی وظیفه کی ده ، او په یوه مشخصه سیمه کی د ژبی د سیاسی اقتصاد په ساحه[1] کی ده. هغه ولس چی خپل دولت یی نه وی جوړ کړی، رسمی ژبه نلری خو ملی ژبه لری. عموماً ملی ژبه دولتونه زیږوی، او بیا دولتونه رسمی ژبه ټاکی.
«قوة الانسان فی عقله ولسانه.» دډاکټر اولستر[2] دپنډ کتاب سریزه په دغه عربی مقوله پیل شوی ده.
(اوستلر، دلفظ امپراتوری: د ژبی یو تاریخ، نیویارک اولندن: هارپر ۲۰۰۲)

یو سل ودوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندی په (۱۸۸۲ز) کال کی، په پاریس کی د ژبپوهنی ټولنی د ژبی د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. له دی نه شپږ کلونه وروسته په (۱۸۷۲ز) کال، په لندن کی دلغت پوهنی ټولنی (فیلولوجیکل سوسایټی) عینی لارغوره کړه. د یوی پیړی لپاره د ژبی دپرمختیا په اکله بحثونو ته پاټک اچول شوی و. په (۱۹۷۰ز) کلونو کی، د ژبی د منشأ (پیل) او پرمختیا به اکله غلی شان بحثونه پیل شول، او ډیر ځلی به ورسره یوه بښنه هم مل شوی وه. پایله دا شوه چی دغه غلی بحثونه غلی پاتی نشول، بلکه دیوه درانه او اوږده وربښت په شان یی په تیرو (۳۰) کلونو کی د مضمونو، کتابونو او غونډو خوړونه راوویستل. او سني په بحثونو ډک او منډلي حالت څه ناڅه انارشي (ګډوډي او خپل سري) رامنځته کړی ده چی په پایله کی یی ښایی ځینی خلک دپخوانی حالت خوبونه ووینی، اود ژبی
د منشأ او پرمختیا په اکله د بحثونو بندیز غوره وګڼی؟!
دچارپوهانو ډیره کیان په دی اند دی چی ژبه اساساً یو ځانګړی بشری استعداد دی. خو په وراثت پوهنه[3]، لرغون پوهنه(ارکیالوجی) ، عصبی تن پوهنه (نویروفیزیالوجی) او په کمپیوټری ماډلونو کی پرمختګونو غټو او کله ناکله

---

[1] - political economy of language

[2] . Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language History. New York and London: Harper perennial, 2006,xix

[3] - genetics

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکیچنو علاموا ولاربنودنو ته لارپرانیستلې ده. کریستن کینیلي[4] په خپل وتلې کتاب کې د ژبې د منشأ په اړه او سنۍ بحثونه راغونډ کړي دي

لیکواله د علومو تجربه کاره ژورنالسته ده او له کمبریج پوهنتون نه یې په ژبپوهنه[5] کې ډاکترې ترلاسه کړې ده. ددې کفایتونو په مټ لیکواله ددې لایقه ده چې خپل کتاب (نن په علم کې دخوراکلک مشکل) په حل را وڅرخوي[6]

ژبه نژدې یو «غیري قابل بیان معجزه» ده، تو پیرنلري چې له کومې څنډې نه ورته وکسو. ژبه هغه لوښې(وسیله) ده چې انسانان یې له سپیره ډاګ نه را وویستل تاریخ یې هسک کړ، او موږ ته یې ددې وس را کړ چې فکر وکړو، دغه ډول څیزونه په تصور کې انځورکړو او خپل مجرد[7] فکرونه په خورالیرې واټنونو کې د یو بل په پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهیم) کې وکاروو. خوکوټلې پوښتنه داده چې پخپله ژبه له کومه راغله؟!! په دې اړه دوه نظریې شته

لومړۍ نظریه هغه یوه ده چې د امریکې د وتلي ژبپوه نوام چامسکي[8] له خوا راوتلې ده او لـه کلونو راهیسې برلاسې ده. په ساده وینا، د پوهاند چامسکي په انـد:

۱- ژبه یو ځانګړی بشري استعداد دی

۲- ژبې د انسانانو په پیدا ایښت[9] کې کلک سیمونه غځولي دي.[10]

۳- ژبه د خپلو اجزأتو لپاره مخکې له مخکې ټاکل شوي(ازلي) ګرامري قواعد لري. په بله وینا، ماشومان د ګرامري جوړښت په اړه ذاتي یا اذلي پوهه لري، او دغه ګرامري قواعد په ټولو بشري ژبو کې خوندي شوي دي. دغې ذاتي یا فطري[11] پوهې ته جهاني ګرامر[12] وایي. د نړۍ د ژبو توپیرونه د انسانانو په مغزو کې د نصب شوو مشخصاتو[13] په څیر پراته دي. د پوهاند چامسکي په اند، د انسانانو ماغزه د شعوري او ادراکي فکر چینه ده. دلته ادراکي عملیې[14] رواني دي چې په فکر[15] (تعبیر، احساس)، تفسیر او تحلیل، حافظه.... او تصور را څرخي. خو کیدای شي چې انسانان

---

[4] - Dr.Christine Kenneally, the First word: The Search for the origins of language. New York: Viking/Penguin Group, 2007, x+357 pages

[5] - Linguistics

[6] - The hardest problem in science today.

[7] - abstract

[8] - Noam Chomsky

[9] - genes

[10] - Hardwired into our genes

[11] - innate

[12] - Universal grammar

[13] - Parameter settings in the brain

[14] - Cognitive processes

[15] - Perception

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته متوجه نه وي. دپوهاندچامسکي له دغه ډول نظره سړی داسې پوهيږي چې د ژبې تکاملي مفکوره لږ ترلږه دشک لاندې ده. دليل يې دادی چې د ژبې دتکاملي پرمختيالپاره لاتراوسه داسې کلکي نښې نښانې[16] نه دي ميندل شوي چې دډيرو زمانوپه اوږدوکې د ژبې منشأوښيي. په بله وينا ، مشکل دادی چې پخوانۍ وينا(لومړی لفظونه يا لومړۍوينا) جسمي نښې نښانې (فوسيلونه) نلري.

د ژبې په اکله دوهم نظر د ژبې په تکاملي پر مختيا (ايولوشنري ډيولپمنټ)راڅرخي.

د ژبې د منشا د ميندلو لپاره داداراک پوهانو ، ژوندپوهانو ، وراثت پوهانو ،او ژوپوهانو[17]څيړنې د سړی هيله غښتلې کوي چې د ژبې تکاملي پرمختيابه يووخت راجوته(برسيره) شي. په دې اړوندکې دکريستين کينيلي کتاب[18](لومړی ټکی: د ژبې دمنشأګانولپاره څيړنه، نيويارک ۲۰۰۷) ګټورمعلومات وړاندې کوي. په دې کتاب کې ليکوالې کلکه هڅه کړې ده چې د ژبې دتکاملي پرمختياتنسته راوسپړي، اوپه دې رڼاواچوي چې څنګه د دغې پټينې (قشرې) عمليې په اوږدوکې يوغږيدونکی ژوی[19] راوتلی دی. بيلابيلې تجربې(لکه داشاروپواسطه دبيزوګانووينا ، دتوتيانوادراک، په بيزوګانوکې دشميرنې اوګرامراستعداد ، اوپه دولفين[20]کې ځان پيژندنه)[21] موږديته رابلي چې د ژبې درامنځته کيدلوپه اکله په خپل نظرکې بدلون ته چمتوشو. داسې معلوميږي چې ژبه زموږپه جينونو[22]کې دناڅاپي، اريانونکې اوښتون له لارې نه ده زيږيدلې بلکې ديوې تدريجي عمليې په اوږدوکې رامنځته شوې ده چې جسمي، عصبي او کلتوري نوښتونه پکې شامل دي.

اوس انسانان کولای شي چې دکمپيوترونونړيوال جال ته ورننوځي، اوديوځوتڼيو په ټومبلوسره دمعلوماتوپه نړۍ کې وګرځي، اودنااشناخلکوسره په يوه داسې کچه راشه درشه(مراوده) کې اخته شي چې يوڅه وړاندې يې چاتصورنشوکولای. دبريښناييزجال(کمپيوترنيټ) راويستل په تخنيکي پرمختياکې يومحيرالعقول ټوپ و.

خوپه عيني حال کې دغه اريانوونکې پرمختياديوغټ اوپخوانۍ څه سيوري و.د هغه څه سيوري چې موږورته ژبه وايو. په واقيعيت کې ژبه ترهرڅه دمخه او ستره معلوماتي شاهراه[23] ده ياني ژبه(نږدې لومړی واقعي نړۍ)[24] ده. ژبه

16 - Fossils

17 - Animal researcher

18 - The First word

19 - Talking animal

20 - Dolphins

21 - Self-awareness

22 - Genes

23 - Information highway

24 - The first virtual world

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعي جهانشمول جال[25] دي چې هرڅوک ورته لاره لري (مخ ۳).
ليکل يوډول فوسيل (نښه، علامه) ده. ليک موږته دهغو ژبو په اکله يوڅه ويلی شي چې پخپله ليک کې ثبت شوي وي. پخپله ليکل شپږ زره (۲۰۰۰) کلنه مخينه (سابقه) لري (مخ ۵). ژبه غيري جسمي، معنوي موجودده، له دې امله الفاظ ډبرين، کلک موجوديت نشي لرلی. خو د انسانانو په وجود کې د ژبې سره اړوند جسمي غړي د ژبې په تکاملي عمليه رڼا اچولی شي. ماغزه، ژبه، مري، سږي، پزه او وړه ژبه (الکی ژبه) ټول «دقيقاً د غږ په توليد کې شامل دي»:[26]
د انسان په وجود کې پاسته نسجونه[27] ژر له منځه درومي. وروسته له اوږدې زمانې، انسان په دې بريالی شوی دی چې د ژبې سره د اړوندو فوسيلونو چاپونه (اثرونه)[28] پيدا کړي. هغه چاپونه چې د لرې پخوانيانو هډوکو پرېښي دي.
خو د انسان د ککرې کچه (اندازه) يا د ورون هډوکي د ژبې د پرمختيا په اکله زموږ پوهه همدومره غښتلې کولی شي.
د انسان د لرې پخوانيانو د هډوکو د فوسيلونو د چاپونو (اثرونو) اندازه موږ ته نشي ويلای چې لومړی غږ[29] کله ويستل شوی و. دغه چاپونه يا اثرونه موږ ته نشي ويلای چې لومړي ټکي يونوم و (لکه څرمن، زمری، تيږه)، يوصفت و (لکه ګلالی، غوريالی، توريالی)، يوفعل و (لکه ښنبل، خوړل، وهل، ښملاستل، ځغاستل).... او که يو امر و (لکه ودانګه، وښنبه، وخوره). زموږ د پخوانيانو هډوکي موږ ته نشي ويلای چې لومړی غږ چا ويستلی و يا چا اوريدلی و.
ايا ژبه د ځان سره په غږيدلو[30] پيل شوه، او که د ژبې اساسي فطرت دا دی چې اړيکمنه[31] ياني ارتباطي وي؟
خبرې (محاوره، صحبت) لږترلږه دوه انسانانو ته اړتيا لري. سړی څنګه يو داسې ژبه خلق کولای او را ويستلی شي چې په عيني وخت کې يې بل سړی په مطلب پوه شي؟ په بله وينا، که يو سړي ژبه (لومړی وينا) را وويستله، هغه د خپلې وينا په مطلب پوهيده. هغه دوهم سړی چې لومړی اوريدونکی و، د لومړی وينا کوونکي په مطلب څنګه پوه شو؟ په ساده ژبه: وينا خو د شفر (رمز) په شان وه. (هغه رمزو چې پخپله ويونکي يې کيلي لرله او پرې پوهيده)، هغه اوريدونکي د شفر کيلي څنګه مينده کړه. هغه کيلي چې د وينا ډکون (متن، مطلب) را وسپړي[32]؟ فوسيلونه[33] دغه

---

[25] - Real worldwide web

[26] - Are all intimately involved in speech production

[27] - Tissues

[28] - impressions

[29] - first word

[30] - Soliloquy

[31] - communicative

[32] - decode

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتني ته ځواب نشي ويلای. کوم آينشتاين[34] به هم پيدا نشي چي د ژبې تکاملي پرمختيا ته يوا ځنی ارت او برلاسی نظر واچوی. دلغتونو او جملو ډيری پخوانی منشأگانی رابرسيره کول ديته اړتيا لري چي يوشمير بيلابيل علوم، په سلگونو ژمنوال(متعهد) اوزيرک چارپوهان، او يوشمير سترگورا او وړدفکره وګړی[35] ګډ کار ته ملاوتړي او ګډ معلومات راوباسي. په دی پوهيدل چي ژبه څنګه پيل شوه، هغی ټکنالوجی ته اړتيا لري چي «تيره اونی راوتلی وی، او هغو تجربو ته اړتيا لري چي پرون اجرأشوی وی.»[36]

دلته وينو چي د شفرکيلي ژباړی ته ورته ده. که ښه زيرشو، ديته به موپام را وګرځي چي ښايي بيله ژبې به انسانان يووبل ته پرديان وای: بې له ژبې به انسانان ديوبل په احساس نه پوهيدلای، بيله ژبې به ديوبل په ګټه نه پوهيدلای، بې له ژبې به يې استعدادونه پټ وای، بې له ژبې به يې فکرونه شړوای، بې له ژبې به انسانان بې برکته وای، بې له ژبې به دينونه ناشوني وای، بې له ژبې به تاريخونه ورک وای!

يوه غټه پوښتنه داده چي که د ژبې تکاملي پرمختيا واقعيت وی، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وی، او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږی؟[37]

دډاکټرکريستين کينيلي «لومړی وينا»[38] په نوم کتاب وروستني وينا نه ده. په دغه سرليک هغه چارپوهان بې برخې پاتي شوی دی چي په علامت ژبه[39] کی يې نوم ويستلی دی[40]. داسی بريښي چي د «لومړی وينا» په نوم کتاب کی، ژبې ته يوا ځی دوينا ژبې[41] په سترګه کتل شوی دی. پخپله دکتاب ليکواله ډاکترکريستين کينيلي کاږی چي ويناد ژبې لپاره «حياتی» يانی زښته ډيره مهمه[42] ده. سره له دی هم، ژبه دلاسونو په خوځولو او دمخ په څيره کولو[43] کی

---

[33] - Fossils

[34] - Einstein

[35] - Visionary individuals

[36] - Finding out how language started requires technology that was invented last week and experiments that were conducted yesterday. Pp.5 - 6

[37] - (If language has evolved, where will it head next? And where, for that matter, will we?) (P.11).

[38] - The first word

[39] - sign language

[40] - Ursula Bellugi, Karen Emmorey David F. Armstrong, Sherman willcox, and the late William C. stokoe

[41] - speech language

[42] - crucial to language

[43] - expressions

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شان غځېدلی ده لکه په غړونو[44] کې چې خوندي شوي ده. بنا یې ژبه به په لومړي پړاو کې د علامت ژبې په ځیر را منځته شوې وي ، او وروسته به یې د غږ ژبې او ویناژبې په ځیر پر مختیا کړې وي. اوس هم وینو چې لاسي حرکتونه زموږ په ویناکې اوبدل شوي دي. د زیاتو معلوماتو لپاره و لولی د امریکې په اوکلند پوهنتون کې د ساه پوهنې د پوهاند کتاب:[45]

د مغزو او ژبې اړیکې په هغو انسانانو کې هم لیدل کیږي چې حمله (سکته) پرې راغلې وي، یانې (ستروک ویکټمز)[46] وي. سکته وهلي انسانان د وینا قدرت له لاسه ورکوي چې افوزیا[47] ورته ویل کیږي. په دغسې حالت کې هغوی نه یوازې داچې په راشه درشه (مراوده، کمونیکیشن) کې مشکلات لري، بلکه دا هم ورته ډیره سخته وي چې معلومات رده بندي[48] کړي، په یاد کې یې و ساتي او تنظیم یې کړي. د ډاکټرې کریستی کینیلي په کتاب (لومړی وینا) کې یو پام وړ پوښتنه خوندي شوې ده: څه به پیښ شي چې که یو بیزو چې علامت ژبه[49] یې زده کړې وي لومړي ځل یو بل بیزو ووینې چې په عین اندازه یې علامت ژبه زده کړې وي؟ د دغه مخامخې پایله دا شوه چې په علامت ژبه کې د دواړو همسویه بیزوګانو ترمنځ راشه درشه (مراوده) ونشوه ، بلکه پر ځای یې د دواړو ترمنځ د «علامت چغوجګړه» راپورته شوه:[50]

دا تجربه یو ځل بیا په سړي کې دا فکر غښتلی کوي چې ژبه یوه انساني ځانګړتیا ده.

یوناني تاریخ پوه هیرودت[51] لومړی انسان بریښي چې نژدې دوه نیم زره کلونه وړاندې به یې د ژبپوهنې[52] یو غټه تکی ته ګوته نیولې وي. دغه شان مصري واکمن، فرعون سمیتیکاس[53] (۶۶۴ تر ۶۱۰ قبل المیلاد) لومړی سړی بریښي چې څه د پاسه دوه نیم زره کلونه وړاندې به یې د ژبپوهنې ډیره ترخه تجربه بشپړه کړې وي. هیرودوت(۴۸۵ تر ۴۲۵ قبل

[44] - vocalizations

[45] - Michael C. Corballis, From Hand to mouth: The Origins of language. Princeton university press,2002

[46] - stroke victims

[47] - aphasia

[48] - categories

[49] - sign language

[50] - "What resulted was a sign-shouting match,neither ape was willing to(isten), Dr.Kennaeally reports.

[51] - Herodotus

[52] - Linguistics

[53] - Psammeticus

(c) ketabton.com: The Digital Library

الميلاد) په مصرکی دخپل سفرپه اوږدو کی په یوه اریانونکی تجربه خبرشو.په هغه تجربه چی دفرعون سمیتیکاس په امربشپړه شوی وه. هیرودوت کاږی چی دغه فرعون په دوه(۲) ماشوم هلکانو په یوه لرې اوپټ ځاي کی دیوالونه راتاوکړل اوپه دی ډول یی له بهرنی تماس نه ګوښی اوبیل کړل. فرعون سمیتیکاس په دی اند وه چی هرڅه د دغوهلکانو له خولی را ووځی دانسان د ژبی پیل(منشأ) به وی اودنوروژبولپاره به کیلی وی. دتاریخپوه هیرودوت په وینا په انزواکی ساتل شووهلکانو په فریګیان[54] ژبه کی دډوډی لپاره لفظ (بیکس)[55] راوویست.

فریګیاداوسنی ترکیی په منځ کی یوه پاچهی وه. مسیدونیا(مکدونیا) دجنوب ختیز یوروپ هغه سیمه وه چی دیونان، بلغاریااویوګوسلاویا ځینی برخی پکی شاملی وی. مکدونیادیونان په شمال کی دیوی لرغونی پاچهی نوم هم و. فریګیانو[56] په لرغونووختونوکی په مکدونیاکی ژوندکاوه. هغوی په پیل کی دبروګیس[57] یا بریګیس[58] په نومونویادیدل. ورپسی دفروګیس[59] اوبیا د فریګیس[60] په نومونویاد شول. داهغه مهال وچی په لرغونی یونان کی یونانی ژبه ملی(هیوادنی) مقام ته نوه رسیدلی. دتروی[61] دښاری دولت په مهال ځینی فریګیان دتروجانوپه ټلګرتیا[62] اوحمایت سره اناتولیا(اوسنی ترکیی) ته لاړل. تروی[63] په شمال لویدیزه کوچنی اسیاکی د داردانیلس په شاوخواکی لرغونی ښاروواود تروجن جګړی[64] سیمه وه. پخپله تروجن ژبی د مړينې خوند وڅاکه. له دې امله سخته ده چې په ډاډ سره د تروجن ژبې اوفریګی ژبی اړیکی راوسپړل شی. لاتراوسه داهم نه ده جوته شوی چی فریګیان به کله په ترکیه کی هتیت امپراتوری[65] ته ورغلی وی اوددغی واکمنی سره به یی څه ډول اړیکی ساتلی وی. معمولاً

---

[54] - Phrygian

[55] - Bekos

[56] - Phrygian people

[57] - Bruges

[58] - Bryges

[59] - Phruges

[60] - Phryges

[61] - Troy

[62] - Trojan allies

[63] - troy

[64] - Trojan war

[65] - Hattite

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسی اټکل کیږي چې هتیت واکمنی به له نن نه دری زره دوه سوه(۳۲۰۰) کلونه وړاندی د دولس سوه(۱۲۰۰) قبل المیلاد په شاوخوا کی خوبیالی شوی او مرګونی شوی. هو ، په دا ډ سره ویل کیږي چی فریګیا[66] د هتیت په خاوره کی رامنځته شوی وه ، او د فریګیا دولت په اتمه(۸) قبل المیلاد پیړی کی راجګ شوی و. فریګی ژبه د شپږمی زیږدی پیړی پوری یانی نږدی د دیارلس سوه(۱۳۰۰) کلونو لپاره ژوندی پاتی شوی وه. په بالکان کی فریګیا ن په یونانی مکدونیا کی مدغم شوی وو. د یونان لرغونی حماسی شاعر هومر[67](اتمه یا اووه مه قبل المیلاد پیړی) په خپل ایلیاد[68] نومی اثر کی تروجن جګړی ته ګوته نیولی ده. تاریخپوهان وایی چی هومر شاعرو ، نه مورخ. له دی امله د نوموړی له خوا وړاندی شوی تاریخی معلومات باید په احتیاط سره وکارول شی ، که څه هم ځینی تفصیلات یی د لرغون پوهانو(ارکیالوجستانو) له خوا منل شوی دی. فریګیانو یوه اینډو-اروپایی[69] ژبه ویله، او هغه پټی(الفبا) یی منلی وه چی اصلاً فونیشیانو[70] راویستلی وه. پخپله فونیشی پټی دوه ویشت(۲۲) توری لرل چی له کنعانی وزمه یا سینایی وزمه ژبی[71] نه راوتلی وه. د کنعانی وزمه ژبی پټی لومړنۍ غلی(صامت، بی غږه) الفبا وه. کنعان یا سینا په اتلسمه(۱۸) یا اووه لسمه(۱۷) قبل المیلاد پیړی کی د مصریانو لخوا نیول شوی وه. که د کنعانی وزمه یانی مخکنی کنعانی ژبی پټی ته یو ځغلنده نظر واچوو ، وبه وینو چی په اصل کی له مصری تصویرلیک[72] نه راوتلی ده. په لنډه وینا: د مصری اغیز په مخکنۍ کنعانی ژبه[73] پریوتلی و ، مخکنی کنعانی ژبی په فونیشی ژبی اغیز اچولی و او فونیشی ژبی په خپل وار سره فریګی ژبه[74] تراغیز لاندی نیولی وه.

د فرعون سمیتیکاس ربړونکی او غونی زیګوونکی تجربی وښودله چی که څه هم ماشومان ځانله(منزوی) پریښودل شی ، هغوی کولی شی چی په خپل منځ کی ژبه راوباسی. یونانی تاریخپوه هیرودوت له دغی تجربی نه دی پایلی ته ورسید چی انسانان د خبرو د استعداد سره زیږیدلی دی. د فرعون سمیتیکاس له تجربی راهیسی ،

---

66 - Phrygia

67 - Homer

68 - Iliad

69 - Indo - European

70 - Phoenicians

71 - Proto-canaanite or proto – sinaite

72 - hieroglyphic signs

73 - Proto – Canaanite

74 - Phrygian

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیلسوفان د ژبې د منشأ په لټه کې لګیا شول او په دې ارمان وو چې که د فرعون سمیتیکاس تجربه تکرار کړای شي. خو اخلاقي معیارونو د دې اجازه نه ورکوله چې ماشومان په یوه لرې او ځانله جزیره کې په خپل منځ کې پرېږدي او وګوري چې د کومې اصلي ژبې په راویستلو به بریالي شي؟ بله پوښتنه دا وه چې که په انزوا کې ساتل شوي ماشومان اصلي (لومړنۍ) ژبه را وباسي، موجوده ژبو ته به څومره ورته وي؟ له نن نه نژدې پنځه ویشت کلونه(**۲۵**) وړاندې په نولس سوه اتیا (**۱۹۸۰**) کلونو کې، ژبپوهانو یوه وړه خزانه و مینده:

د فرعون سمیتیکاس تجربه بیله کوم پلان نه په مصر کې نه، بلکې د اخل د لاتین امریکې په نیکاراګوا کې تکرار شوه. اته ویشت(**۲۸**) کلونه وړاندې په(**۱۹۷۹**ز) کال کې په نیکاراګوا کې انقلاب رامنځته شو:

نوی رامنځته شوی واکمنی په خپل هیواد کې د لومړي ځل لپاره د کڼو[75] ماشومانو د روزلو پروژه پرانیستله. په سلونو ماشومان په ماناګوا کې په ښوونځیو کې ومنل شول. کاڼه زده کوونکي د نړۍ له څه د پاسه دوه سوه علامت ژبو[76] نه بې برخې پاتې شوي وو. هغوی په خپلو کورونو کې د خوراک او ښناک لپاره بیلا بیلې او ډېرې ماتې ګوډې ژبې وزمه ځیرې پیښې[77] زده کړې وې، خو خپل منځه پوهاوی ناشونی و. کله چې کاڼه ماشومان په ښوونځي کې راټول شول، دیوبل په محدودو اشارو او ځیرو پیښو یې ژبنی ودانی پیل کړه او په خپل منځ کې یې ګډه علامت ژبه رامنځته کړه.

په دغه نوې علامت ژبه کې چې د نیکاراګوا یې علامت ژبې په نوم مشهوره شوه، بهرنیو ژبپوهانو هغه څه ولیدل چې د امریکې نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي[78] ورته نړیوال ګرامر[79] ویلې و. په دې ډول ژبپوهانو ولیدل چې ژبه پخپله د ماشومانو له خوا رامنځته شوه، نه د لویانو په واسطه. د کڼو زده کوونکو نوې ژبې د مروجې هسپانوي ژبې سره یعنې د ښوونکو له ژبې سره تو پیر لاره. ښوونکي وایي چې په ښوونځي کې د دوی موجودیت د کڼو زده کوونکو په نوې ژبه باندې اغیز نه لاره. د ساندینیستاس[80] تعلیمي مامورین په پیل کې د شوروی اتحاد د چار پوهانو د مشورې پواسطه تیروتل. شوروي چارپوهانو ورته ویلي وو چې «ګوت املا»(فینګر سپیلینګ)[81] دې

---

[75] - deaf

[76] - sign language

[77] - mimics

[78] - Noam Chomsky

[79] - universal grammar

[80] - Sandinistas

[81] - Finger spelling

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکڼو ماشو په ښوونځی کی وکارول‌ه شی. ګوت املا د ویناژبې پټی یانی الفباد ساده اشاروپواسطه انځوروی. ګوت املاپه واقعیت کی لاس پټی ده چی دلاس دګوتود اشارول‌ه لاری دټکی(لفظ) توری(حرفونه) ښیې. دبیلګی په ډول:

توری تمثیلوی، خورلاس(دلاس تلی اوټولی ګوتیAدلاس موټی یا سوک د

توری ښیی، داشاری ګوته اومنځنی ګوته چیB ولاړی اودیوبل په څنګ کی) د

توری معرفی کوی، بی له غټی اوکوچنی Vولاړی اوله یو بل نه لری وی د

توری په ښبه کوی[82]Wګوتی نه دری نوری ګوتی ولاړی اوله‌یوبل نه لری د

دپخوانی شوروی اتحاد د چارپوهانو سپارښتنه چی دنیکاراګوادکڼو ماشومانو په ښوونځی کی دی ګوت املا وکارول‌ه شی، ګټوره نشوه. دلیل یی داوچی کڼو ماشومانو چی دالفاظوفکرنه لاره[83]، څنګه به په پټی(الفبا) پوه شوی وای. دتدریس ناکامی ستراتیجی کانه ماشومان دی ته اړکړل چی پخپله لاروباسی اودخپلی ژبی ابادی[84]په خپلولاسونواومخونو هسکه کړی. دماناګوا ښوونکی په دی پوه شول چی کڼو ماشومانو خپله ګډه ژبنی راشه درشه راوویستله –هغسی راشه درشه(مراوده) چی پخپله ښوونکی پری نه پوهیدل. دانوڅه وو؟!

له نن نه دووه ویشت(۲۲) کلونه وړاندی د(۱۹۸۲ز) کال په نیمایی کی، دنیکاراګوا دپوهنی وزارت دامریکایی پوهاندی جودی کیګل[85] سره تماس ونیوچی په شمال ختیزپوهنتون کی دژبپوهنی چارپوهه وه اوپه نیکاراګواکی رامنځته شوی انقلاب(۱۹۷۹ز) ورته څه ناڅه خوندورکاوه. هغی ته بلنه ورکړل شوه چی دنیکاراګوا په مرکزمناګواکی دکڼو ماشومانودښوونځی معما راوسپړی. پوهانده جودی کیګل هلته لاړه اوورووسته له نږدی دری اونیو یی دلس کلنو اوتنکوماشومانودعلامت ژبی دشفرکیلی ومیندله. هغی سوکه سوکه دنوی علامت ژبی ګرامری نظام هم راوسپړه اوپه دی ډول یی دامریکی دنامتوژبپوه پوهاند نوام چامسکی نظریه لاپسی راجوته(څرګنده) کړه چی«دګرامربیالوجی»[86] ورته ویل کیږی اوپه مغزو کی پرته ده. دامریکی په رودایلیند کی په براون پوهنتون کی دفلسفی پوهاندې فیلیشا اکرمن[87] دژبپوهنی په پوهاندی جودی کیګل باندی نیوکه کوی اوپه

---

[82] - " The American Finger spelled Alphabet consists of 22 hand shapes that – when held in certain positions and/or produced with certain movements – represent the 26 letters of the American Alphabet." American sign Language: Finger spelling. Electronic version. (Maj 15,2008)
http://www.lifeprint.com/asl101/finger spelling.htm

[83] - Concept of words

[84] - Linguistic structure

[85] - Judy Kegel

[86] - biology of Grammar

[87] - Felicia Ackerman

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه اړوندکی دامریکایی لیکوال لاورینس اسبورن[88] مضمون ته ګوته نیسی (اسبورن خپل مضمون د ۱۹۹۹ زییز کال د اکتوبر په میاشت په نیویارک ټایمزکی خپور کړی و ، او په هغه کی یی د نیکاراګوا د کڼو ماشومانو په علامت ژبه رڼا اچولی وه). لاورینس اسبورن کاړی چی د ژبی د اصالت لپاره په ماشومانو باندی د فرعون سمیتیکاس[89] بوګونکی تجربه ، نن سبا یوازی هغه څوک زغملای شی چی « دجوزیف مینګیلی ضمیر» ولری:[90]

" Yet only someone with the conscience of a Josef Mengele would carry out such an experiment." (Lawrence Osborne, "A Linguistic Big Bang", New York Times, October 24, 1999, Sunday, Late Edition. Electronic version (May 5, 2008), http//www.indiana.edu/~langacq/E/05/Nicaragua.htm

ډاکټر جوزیف مینګیلی(۱۹۱۱ – ۱۹۷۹) په جرمنی کی د ادولف هیټلر په مهال د اوشویټخ په اجبارتون کی[91] په بندیانو ، په ځانګړی توګه په غبرګونو[92] طبی تجربی کولی. پوهانده فیلیشا اکرمن په لیکوال لاورینس اسبورن هم ټونګه وهی چی متأسفانه دپوهاندی جودی کیګل په ضمیریی نیوکه نه ده کړی.

دفلسفی پوهانده فیلیشا اکرمن لیکی چی که د ژبپوهنی پوهاندی جودی کیګل[93] په نیکاراګوا کی دخپل تجربوی ښوونځی کڼو ماشومانو او تنکو ځوانانو ته د امریکی علامت ژبه[94] ورښودلی وای ، هغوی به د نورو کڼو سره د راشی درشی یانی مراودی وسیله درلودلای. په دی ډول.د پوهاندی فیلیشا اکرمن په وینا.ژبپوهاندی جودی کیګل لکه چی «ښکاری»د ذکرشوو کڼو «دبریالیتوب امکانونه شنډکړل». [95]

ژبپوهاندې جودی کیګل[96] نه غوښتل چی د نیکاراګوا په تجربوی ښوونځی[97] کی « اصلی بومی ژبه شنډه » کړی. [98]

دامریکی نامتو ژبپوهاند نوام چامسکی[99] هم دنیکاراګوا تجربه یوه اثتثنایی «طبیعی» تجربه وګڼله.[100]

---

88 - Osborne

89 - Psammeticus

90 - Nazi concentration Camp Auschwitz

91- twins

91 - Kegel

94 - American sign language

95 - «Evidently, She(linguist judy kegel) would rather kill the life prospects of these (deaf) children, by leaving them unable to communicate with the outside world.» Brown university philosophy professor, Felicia Ackerman. « A linguistic Big Bang» pubished November 28, 1999(New York times, Thursday, May 8, 2008).

96 - Kegel

97 - Bluefields

98 - « we do not want to kill indigenous language.» quoted in Lawrence Osborne, op.cit.,p.5 of 8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهاندی جودی کیګل په وینا کی(چی د «اصلی بومی ژبې» وژل یی نه غوښتل) مور پلارکلووچی د راشی د راشی په کچه ژبه په پیژاند (هویت) کی هم غټ اهمیت لری؟ ! ۳۱ می ۲۰۰۸ زکال زیرکیار د زرخیرپیو ښار، کلیفورنیا، امریکا

---

[99] - Chomsky

[100] - (a remarkable natural experiment), quoted in ibid., p.7 of 8

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځواب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟

ما (زیرکیار) یوه میاشت وړاندې (۳۱ می ۲۰۰۸ زییز) د خپلې یوې لیکنې («ژبه له کومه راغله؟») لاسي نسخه بشپړه کړه او په همغه شپه مې جناب ډاکتر عبدالصمد حامد ته ورفکس کړه. په دغه لیکنه کې مې لیکلي وو چې له نن نه یو سل دوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۶۶ زکال) کې، په پاریس کې
د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. مشرپوه ډاکټر حامد رانه د جون په لومړۍ نیټه پوښتنه وکړه چې ذکر شوې ټولنې ولې د ژبې د مشأ په اکله د بحثونو دړه وتړله؟ دغې پوښتنې ته ځواب د همدې لیکنې چورلیز (محور) جوړ کړی دی.
یو امریکایي ټولنپوه لیکلي وو چې څیړونکي (محقق، ریسرچر) او جنایي پولیس د خپلو پلټنو لپاره لږ ډېر یو شان ګامونه پورته کوي. ما د ځواب د میندلو لپاره د اسې لار غوره کړه چې د نولسمې (۱۹) پېړۍ په ګاونډیو پېړیو کې د ژبې د منشأ په اکله بحثونو ته غوړ ونیسم او بیا پخپله په نولسمه پېړۍ کې فکري اوښتنو ته را وګرځم.
«ډېر پخوا انسانانو، ژوو او پیریانو[101] ټولو به یو شان راشه دارشه کوله. بیا یو څه پېښ شول. وروسته له دې انسانان مجبور شول چې د یو بل سره په بېلا بېلو ژبو وغږېږي. خو هغوی هغه «پخوانی ژبه» په خوبونو کې او د پیریانو او ژوو سره په راشه دارشه کې وساتله.»[102]

دا هغه افسانه ده چې د چایینې[103] په نوم امریکایي سورپوټکو له یوې قبیلې نه راپاتې ده، او لوستونکو ته د دې مجال ورکوي چې د ژبې د بحث د ژورتیا خوند وڅکي او د ژبې د مرموزو څنډو په کتارو کې پاپې واخلي. چایینې سورپوټکي اصلا د امریکې په هغو سیمو کې استوګن وو استوګن وو چې اوس ورته کالرادو او ویامینګ ویل کیږي. وروسته له دې چې هغوی له خپل اصلي ټاټوبي نه په نولسمه (۱۹) پېړۍ کې وشړل شول، په مونتانا او

[101] - spirits

[102] - Long ago, men and animals and spirits all communicated in same way. Then something happened. After That, men had to speak to each other in different languages. But they retained (The old language) in dreams, and in communicating with spirits and animals.» Quoted in Danny K. Alford, «The origin of speech in a Deep Structure of Psi», phoenix: Ne Directions in the study of man, volume 2, No.2,fall/Winter 1978, electronic version, pages, (June 2, 2008)

[103] - Cheynne

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکلاهوما ایالتونوکې یې واړول. لیکوال الفورد[104] په خپله پورتنۍ لیکنه کې کاږي چې دغه افسانه یې له جې ینګ بلډ هیندرسن[105] نه اورېدلې وه چې په برکلۍ کې د کلفورنیا په پوهنتون(یو.سي.بي) کې د بومي امریکایي مطالعاتو پوهندوی و. پخپله الفورد چې په پورتنی پوهنتون کې په ژبپوهنه کې نږدې ډاکټر پوهیدونکی[106] و، د ډاکټرۍ څه د پاسه درې کلن تیزس یې په شعورکې د وینا او واټن پوهنې[107] (ذهني ارتباط، دوراګاهي) په ژوروا ړیکیو راڅرخیده. واټن پوهني یا ذهني ارتباط ته د مانا جریان[108] ویلی شو چې بې له وینا چلیږي. یانې واټن پوهنه هغه مفاهمه ده یا هغه ذهني اړیکتیا ده چې واټن(فاصله) او وینا[109] پکې نه دی شامل.

د سورپوټکو په قبیلوی پوهه کې د هغه واقعیت تصور غلی شوی دی چې لوستونکي د بن جمین لی وورف[110] ګننې(فرضیې، هیپا تیزس) ته بدرګه کولی شي او هغوی ته له«عدن باغ» نه د لومړی انسان(ادم بابا) د ویستلو او «د بابل برج» د ناکامید لوانجیلي کیسي وریه زړه کولای شي؟! بن جمین لی وورف(۱۸۹۷-۱۹۴۱ زکال)[111] د شلمې پیړۍ په لومړی نیمایي کې هغه وتلی امریکایي ژبپوه و چې ګننې(فرضیې) یې په شلمه پیړۍ کې د ژبپوهنې د بحثونو د پره توده ساتلې وه. د بن جمین وورف په اند، هغه ډول چې انسانان غږیږي د هغه په فکر اغیزی اچوي، یعنې د ژبې جوړښت[112] د انسان پوهه(ادراک)[113] د اغیزې لاندې نیسي.

په بله وینا په یوه کلتور کې د ژبې جوړښت تاکي چې همهغه کلتور دی نړۍ څنګه ووینې. په ساده وینا، د انسان نړۍ لید[114] د هغه د ژبې په جوړښت کې غلې شوی دی. د بن جمین وورف مهم اثر د هغه له مړینې(۱۹۴۱ زکال) نه وروسته په (۱۹۵۲ زکال) کې په دې سرلیک خپور شو: ژبه، فکر او واقعیت(۱۹۵۲ او بیا ۱۹۲۴ زکال):[115]

پوهاند جان بیسل کارول(۱۹۱۲ تر ۲۰۰۳ زکال) امریکایي تربیوی ساه پوه، څېړونکی او ژبپوه وه. د غه شان ولولی د پوهاند پیټررالینس اثر:[116]

---

104 - Alford
105 - J. Youngblood Henderson
106 - pre – doctor student
107 - telepathy
108 - flow of meaning
109 - Speech
110 - whorf
111 - Benjamin Lee Whorf
112 - Structure
113 - cognition
114 - world view
115 - John Bissel Carrol(ed), (1956), Language,Thought and Reality: Selected Writing of Benjamin Lee Whorf . Combridge, Mass.: Massachusetts Institute of Technology, paperback, 1964
116 - Peter c. Rollins, Benjamin Lee whorf: Lost Gen eration theories of mind, language, and religion. Ann Arbor, Mich.: Popular Culture Association, university microfilm international, 1980, pp. X+91

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیټرر الینس د انګریزي او امریکایي فلمي مطالعاتو پوهاند ، او فلم جوړوونکی و. اوس متقاعد پوهاند دی.
بن جمین لي ووروف دخپلې مړینې پورې(۱۹۴۱ زکال) هغه تکرکړولي وچي په (۱۹۲۰لسیزه او ۱۹۳۰ لسیزه) کې دعلم او دین ترمنځ چلیده. داسې بریښې چې دغه عالم به د دین او علم په همسازۍ او انډولتوب کې لګیا وه.
لویدیزدخپلو ژبود جوړښت په مټ په علم او ټکنالوجي(دعلم په استعمال) کې سترګامونه پورته کړي دي. ددې په مقابل کې امریکایي سورپوټکو دواقعیت دروحیي عناصرو سره راشه درشه(کمونیکشن) لرله ځکه چې هغوی په خپلو ژبو کې دځانګړي غیرلویدیز استعداد خاوندان وو. نوموړی عالم په دې عقیده وچي هسک ښتن په کایناتو کې ځانګړی مقام لري. بن جمین لي ووروف په خپل فکر کې پروت تشنج په دې ډول ارام کړچي دلویدیزفکرپه محدودیت رڼا واچوي.
بن جمین لي وورو ف دفیلسوفانو په هغه اوږده لړۍ کې ولاړدی چې له جرمني ایمانویل کنټ[117] (۱۷۲۴ تر۱۸۰۴ زکلونه) نه ترامریکایي رالف والدوایمرسن[118] (۱۸۰۳تر۱۸۸۲) .... ترامریکایي ویلیم جیمس[119] (۱۸۴۲تر۱۹۱۰ زکلونو) پورې ټولو سا ، الهام(شهود)[120] ته اهمیت ورکاوه.
په بن جمین لي وورو ف باندې په غټه کچه دوه خدای پوهیدونکو اوعارفانو[121] اغیزکړې و: یو یې فرانسوي انتوان فبري دې اولیویت[122] (۱۷۴۷تر۱۸۲۵) و ، اودوهم یې جرمني مکس میولر [123] (۱۸۲۳تر۱۹۰۰)و. مکس میولر هغه نامتوختیزپوه وچې د سانسکریت ، لغت پوهنې(فیلالوجي) ، اودهندي دینونوسره یې ځانګړې علاقمندي لرله.دی په مقایسوي ژبه ، دین او افسانه پوهنه[124] کې دغټ لاس خاوندو. فرانسوي فبرې دې اولیویت لیکوال ، شاعر او غږساز(کمپوزر)و. دهغه انجیلي اوفلسفوي تفسیرپوهنې[125] په ډیروپټ ګرانو[126] (مخفي ګرانو ، سري ګرانو)اغیزلاره. هغه هڅه وکړه چې د زاړه انجیل(تورات) لومړی سپاره[127] (پیل ، خلقت ، منشا) په یو بل ډول تفسیر کړي. دغه تفسیرپه دې مفکوره ولاړوچې دعبري(یهودي) ژبې پټې(الفبا) اود لرغوني مصرتصویري حروف[128] دیوبل سره اړیکمن دي.

---

117 - kant
118 - Emerson
119 - James
120 - Spirat and intuition
121 - theosophists
122 - Antoine Fabre d`Olivet
123 - Friedrich Max Muller
124 - mythology
125 - hermeneutics
126 - Occutltists
127 - Genesis
128 - hieroglyphs

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي له دی امله به فابرېدې اوليويت دفرانسوی واکمن ناپليون بوناپارت (۱۷۶۹تر۱۸۲۱زکلونو) له خوا «غيري شخص»(خوشی سړی)[129] کنډل شوی وی اودعيسويانو مشرپاپ[130] به هم محکوم کړی وي.دجرمن فيلسوف ايمانويل کنټ[131] غټه پوښتنه داوه چی«موږپه څه پوهيدلی شو؟» ساده ځواب يی دا دی چی زموږپوهه درياضياتو اودطبيعی تجربوی نړی په پوهه لنډه شوی ده. کنټ وايی چی داناشونی ده چی خپله پوهه د حد سی ماورای طبيعت علومو[132] خورا حساس قلمروته وروغځوواوغير تجربی ، شهودی پوهی ته وروررسيږو. دايمانول کنټ دالهيات.متمرکزی مفکوری دخيرنی لپاره ووينی:[133]

کنټ «د ختيزسپيڅلی کتابونه» راوويستلی ووچی بيلابيلو ختيزوعالمانو ژباړلی وو ، اوبيافريدريښ مکس ميولر رويستلی وو.[134]

پوهاند بيمال کريشناماتيلال(۱۹۳۵تر۱۹۹۱زکلونو) دلرغونې هندي.ساسکريتي فلسفې اومعرفت پوهنی(ايپيستيمالوجی) يوه وتلی علمی کوپړی وه ، اوليکنی يی «زړی نړی ته نوی سفرونه» وو. دهغه وروستنی خپورشوی اثرداو: (لفظ اونړی).[135]

داتلسمی پيړی په پای کی ، دايمانويل کنټ لاندينی ليکنه را ووتله:«دين يوائې دعقل دبريدونوپه دننه کی» ، ۱۷۹۳زکال.[136]

ددی ليکنی له امله يوحکومتی فرمان راووت چی ددين په اکله دی له نوروخپرونو لاس واخيستل شی.

په دی سرليک«ژبه ، فکراوواقعيت»[137] دبن جمين وروستنی ليکنه[138] په (تيوسوفيست)نومې خپرونه کې خپره شوه. هلته يی هڅه کړی وه چی د ژبپوهنی الفاظ دهندی درويش ګری(تصوف ، عرفان) دمقولوسره پيوند کړی(رالينس ،

---

129 -non - person

130 -Pope

131 - Kant

132 - speculative metaphysics

133 -«kant`s theocentric metaphysics», by Stephen palmquist. <stevepq@hkbu.edu.hk>, (june 19, 2008)

134 -Sacred Books of the East. Traslated by various oriental scholars and edited by Max Mueller(Oxford: Clarenden Press, 1879 – 1910), 50 volumes.

135 - Bimal K.Matilal, the word and the world.
Delhi and New York: Oxford university press, 1990, pp,ix+189. The collected Esays of Bimal Krishna Matilal. Two volumes. Edited by Jonardon Ganer, New Delhi: Oxford university press, 2002

136 -Religion innerhalb der Grenze der blossen Vernunft, 1793, translation Religion within the Limits of Reason Alone.

137 - language, mind and Reality

138 - Theosophist

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۸۰ زکال، مخ ۸۱). د بن جمین وو روف په اند یوګا[139] شعور ارتولی او روڼ کولی شي. که څه هم علم د بن جمین وو روف لپاره یو لوښی (وسیله) وه، نوموړی په هغو تکاملي نظریو کې شک لاره چې مروجو دینی ارزښتونو ته یې بلنه (چلنج) ورکوله. په بله وینا: بن جمین وو رف همسا زي او غبرګون لټاوه، نه بیلتون. د پوهاند پیټر رالینس[140] په اند، اصلاً کمیاګر بن جمین وو روف ژبپوهنی ته کډوال شو په دې هڅه چې که د محرمانه او عارفانه پوهنو[141] له کړکۍ نه د کاینا تو قواعد ووینې (رالینس، ۱۹۸۰، مخ ۸۳). دغه شان وولولی:[142]

د شلمې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې وتلی کمیاګر ژبپوه بن جمین لي وو روف، د ژبپوهنی سره د (۱۹) پیړۍ د مفکرینو د اثارو له لارې مخامخ شوی و، او د ژبې سره پخپله د دغو مفکرینو علاقه مندی «واضحاً» په دین راتاوېدله.[143]

خو په نولسمه پیړۍ کې کیڼ ګرو انقلابي مفکورو هم زورو مېند. د «کمونیزم»[144] تکی له نن نه یو سل اته شپیته (۱۲۸) کلونه وړاندې په (۱۸۴۰ زکال) کې د اروپا په سیاسي اصطلاحاتو کې ورننوت. دري - څلور کلونه وروسته کارل مارکس (۱۸۱۸ - ۱۸۸۳ زکلونه)[145] دین «د خلکو اپیین»[146] وګاڼه:[147]

فرانسوی پیری جوزیف پرودو[148] (۱۸۰۹ تر ۱۸۶۵ زکلونه) چې انارشیست[149] او یوتوپیان[150] سوشلیست و، هیڅ دول قدرت، نظام او ملکیت یې نشو زغملای. هغه هم په دین ډیر کلکی توګې وو هلی او د ډیرو سپورو ستو غوغشی یې پری وورول: «خدای حماقت دی او ډارنتوب، خدای دوه مختوب (تزویر) دی او دروغجنی، خدای استبداد دی او غربت، خدای شر یر دی، تر هغه چې انسان محرابونو ته سرونه ټیټوی، بشریت به لعنتی پاتی وی.

---

[139] -yoga
[140] - Rollins
[141] - Esoteric Knowledge
[142] - (Peter C. Rollins, «The Whorf Hypothesis as a critique of western science and Technology» in American Quarterly, vol.24, No. 5, December 1972, pp.563-583. Pulished by the Johns Hopkins university press, electronic version, (June 12, 2008) , http://www.jstor.org/pss/2711660
[143] - Whorf`s first exposure to the study of language was through works of 19th century theorists whose interests in language were patently religious. Throughout his subsequent work in linguistics, Whorf may have refined-but he never repudiated-the ideas of the 19th century pioneer linguists who introduced him to the subject.) Peter C. Rolling, 1980, quoted by Danny K.H. Alford, op.cit,p.4.
[144] - Communism
[145] - karl Marx
[146] - The opium of the people
[147] - Karl Marx, critique of Hegel`s philosophy of law(1843-1844), Introduction.
[148] - Proudhon
[149] - Anarchist
[150] - Utopian

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاچاهانواوروحانیانومریی به وی.»[151]
په روم کی پاپ(دعیسویانودینی مشر) په ګرندی اوکلک ډول کمونیزم«ملعون» وګاڼه ځکه چی ټول نظام «په بل مخ اړوی»:[152]
دنولسمی زیږیزی پیړی په نیمایی کی د(۱۸۴۸زکال) په فبوری کی کارل مارکس اودهغه پانګه وال اوفکری ملګری فریدریښ اینګلز[153](۱۸۲۰تر۱۸۹۵زکلونه) «کمونیستی اعلامیه»[154] خپره کړه چی دسریزی لومړی جمله یی داسی پیل شوی ده: « دکمیونیزم واهمی» یورپ نیولی دی. په دوهمه جمله کی یی راغلی دی: «زاړه یورپ ټولوقدرتونویوه سپیڅلی ټلواله جوړه کړی ده چی دغه واهمه[155] ورنه وباسی: پاپ اوتزار، میتونیښ اوګیزو ، فرانسوی افراطیان اوجرمنی پولیسی مخبران.» شهزاده میترنیښ[156] (۱۷۷۳ـ ۱۸۵۹) داتریش واګیالی(دولتمدار) او دیپلومات وه. دهغه کورد(۱۸۴۸) په پاڅون کی وسوځیده ، اوپخپله وتښتیده. فرانسواګیزو[157] (۱۷۸۷ـ۱۸۷۴) فرانسوی مورخ اوکلک ښیګیری[158] واګیالی و ، اوهغه مهال چی دفرانس دبهرنیوچاروو زیرو ، کارل مارکس یی په زیږکال ۱۸۴۵کی دفرانسی څخه وشاړه.
دکمونیستی مانیفیست(اعلامیی) نه یولس(۱۱) کلونه وروسته په زیږکال ۱۸۵۹ کی دبرتانوی عالم چارلزډاروین[159] (۱۸۰۹–۱۸۸۲) کتاب راووت، په دی سرلیک :[160](دنوع پیل).
په دی کتاب کی ډاروین طبعی نړی داسی انځورکړی ده چی په بی پای مبارزه کی لګیاده.په هغه مبارزه کی چی قوی پکی ژوندی پاتی کیږی، [161]. دې کتاب ته دکارل مارکس خوله ګوړی ګوړی شوه. کارل مارکس خپل یوملګری فردینانت لاسال[162] (۱۸۲۵ـ۱۸۲۴) ته د(۱۸۶۱) په جنوری کی لیکی: « د ډاروین کتاب ډیرمهم دی اود طبعی علوموديو بنسټ په څیرپه تاریخ کی دطبقاتی پرځنګ[163] لپاره ګټوردی.» دډاروین د کتاب دلوستلوسره جوخت،

---

[151] - ...The slave of kings and priests pierre-Joseph Proudhon, Economic contradictions(1846), vol.1, p.384.
[152] - " The execrable doctrine called communism....is wholly contrary to natural law itself; nor could it establish itself without turning upside – down all rights, all interests, the essence of property, and society itself." Pope Pius IX, Qui Pluribus(encyclical), 9 Nov. 1864. For the above three quotations see: History of quotations. M.S. Cohen and John Major – London: Cassell/Orion 2006, p.549, no. 4 - 6
[153] - Friedrich Engels
[154] - Communist Manifesto
[155] - Spectre
[156] - Metternich
[157] - Guizot
[158] - Right - Wing
[159] - Darwin
[160] - The Origin of species
[161] - survival of the fittest
[162] - Lassalle
[163] - Class struggle

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل مارکس خپل غټ علمي ملګری فرید ریښ اینګلز[164] ته هم دچارلزډاروین دلیاقت په اکله ولیکل: «دا دکلک پام وړده[165] چې ډاروین دنباتاتو او ژوو په منځ کې څنګه خپله انګریزي ټولنه پیژني چې دکار په ویش، سیالۍ، دنوو بازارونو په رامنځته کولو، اختراعونو اود ژوند لپاره په ملتوزي مبارزه چلیږي.» دتامس رابرټ ملتوز[166] (۱۷۶۶تر۱۸۳۴) برتانوی اقتصادپوه وه. مالتوز خپل مهم اثرپه دی سرلیک راوویست[167]

په دی کتاب کې مالتوز په اقتصادي پرمختیاباندی دنفوسو ډګړندی زیاتیدلو اغیزد بحث لاندی نیولی دی. دچالزډاروین دکتاب په اکله دکارل مارکس دا اقتباساتولپاره ولولی(هیسټري آف کووټیشنز)[168]. په نیولیفت رویو[169] کې د والنتینوګیراتانا[170] دوینالیه مخې چې دمارکس او اینګلز په غورواثارو(لندن ۱۹۷۸، ۴۳۵مخ) یې حواله ورکړې ده، فرید ریښ اینګلز«دلومړی ځل لپاره د خپل سترمتوفي ملګری(کارل مارکس) نوم دچارلزډاروین دنوم سره ورغبرګ کړ.» فرید ریښ اینګلزخپل ملګری مارکس د ډاروین سره داسی پرتله کړی و: «لکه څنګه چې ډاروین دعضوی طبعیت د پرمختیا قوانین ومیندل، همهغسی مارکس دبشری تاریخ دپرمختیا قوانین ومیندل.» ولولی:[171]

فرید ریښ اینګلزدغه مطلب په خپله هغه سریزه کی هم تکرارکړی دی چې په ۱۸۸۸کې یې د«کمونیستی مانیفیست» (اعلامیی) په انګریزه ژباړه لیکلی وه. چارلزډاروین دا نسان دوینا اودمرغیواوبیزوګانودغږونوورته والی ته هم ګوته نیولی وه، اوداسی فکریی کاوه چې ژبې «په سوکه اوغیری شعوری ډول دډیروګامونوپواسطه پرمختیاکړی ده»[172]

چارلزډاروین، دانسان نژاد، امهیرست، نیویارک، ۱۹۹۸. ډاروین خپل دغه کتاب په زیږکال۱۸۷۱ کې راوویستلی واوپه هغه کې یې دخپل لومړی کتاب(۱۸۵۹) په کچه ژبې ته ډیرزیات پام کړی و. دډاروین په اند، دانسانانواونوروژووترمنځ توپیرد انسان په دی ظرفیت کې پروت دی چې غږونه په مفکوری سره ترکیبولی شي، اودغه غښتلتیا یې دلوړفکرښکارندوی ده.

---

[164] - Engels
[165] - Remarkable
[166] - Malthus
[167] - Thomas Malthus, Essay on the principle of population(1798).
[168] - History in Quotations, p.565, no.4
[169] - New left Review
[170] - Gerratana
[171] -Leon P. Baradet, Political Ideologies: Their Origin and impact. Prentice- Hall, 1979, p. 151, Alfred de Grazia, «The Burning of troy», Marx, Engels< and Darwin, electronic version, 10 pages, (June 2, 2008)
[172] - « Slowly and uncounsciously…..by many steps» quoted by Christine Kenneauy, the first word: Search for origins of language New York: Viking, 2007, p.21
from the Chales Darwin, the Descent of Man. Amherst, New York: Prometheus Books, 1998, p.89

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکترمارتين لوترکينګ[173] (۱۹۲۹-۱۹۶۸) په امريکه کې هغه روڼ اندی دينې او روحانی شخصيت وچې له بل هرچانه زيات يې خپل دين دخپلې ټولنې د سمولو لپاره وکاراوه. ډاکتر کينګ په امريکه کې دتورپوټکو مشر، روښان ضميره مبلغ، اود مدنی حقوقو دبې تشدده پرځنګ وتلی لاربښود و. ډاکتر کينګ شپږپنځوس(۵۲) کاله وړاندې په خپله تحصيلی دوره کې يوه لنډه ليکنه کښلې وه (مې –جولای ۱۹۵۲)، په دې سرليک: دازموينې ځوابونه، دنوې فلسفې تاريخ[174]

ددغې ليکنې د سرليک دوهمه برخه(دنوې فلسفې تاريخ) د درسي کورس موضوع وه. ډاکتر کينګ کاږي: «لکه څنګه چې هامپلټن تشريحوي، دفلسفې محدوديت د الهياتو مشروعيت دی»:[175] محصل کينګ په کارل مارکس نيوکه کوي چې په «چابکه جبرګری» [176] زوراچوي او په دې ډول ازادې له منځه وړي. د درسي کورس موضوع (دنوي فلسفي تاريخ)، محصل کينګ ته ددې چانس ورکړ چې د دغه کورس دپای سره جوخت، په اتلانتا ايالت کې په ايبې نيزرکليساکې[177] خپل وعظ ته چمتوشي، په دې سرليک: «عيسويت ته د کمونيزم بلنه»:[178]

محصل مارتين لوترکينګ څلور(۴) لاملونو ته ګوته نيسي چې ولې دچارلزډاروين نظريې دټولنې غضب راوپاراوه:

۱-دچارلزډاروين نظريه دبشردنوعې دثبات په اکله د رواجي تفکرسره ټکرلري.

۲-دډاروين نظريه دهغه چاسره په ټکرکې راځي چې د انجيل په يوه تحت اللفظي کيسه باورلري(ښايي کينګ دلته په زاړه انجيل کې[179] په تورات کې لومړۍ سپارې ته ګوته نيسي چې جېنېزيس =پيل ياخلقت نوميږي).

۳-د ډاروين نظريه پای پوهنه[180] يانې پايان شناسي له کايناتونه شړي.

۴-د ډاروين نظريه د انسان مقام راټيټوي. په لنډډول: د ډاروين نظريه دتاريخ په يوه نګه(خالصه) خاورينه مفکوره ولاړه ده اودعلوموا ودين ترمنځ جګړه راپاروي، نه دعقيدې اوعلم په منځ کې همسازي. بريښنايزه چينه ولولئ:[181]

ددينې قدرتمندانو او مدعيانو له ويرې، فرانسوي عالم ژان ژاک روسو هم دژبې د منشأ په اړوند کې دتکاملی پرمختيا په خواکې په زاړه انجيل(تورات) کې د ژبې دخلقت[182] بحث ته هم غوږنيولی دی، او په دې ډول يې له دينه ډډه کړې ده چې په دغه موضوع کې د دين اوعلم ترمنځ تربګنې اوګوندې ته لاره پرانيزي.

---

[173] - Martin Luter King

[174] - Examination Answers, History of recent philosophy

[175] - The Limitation of philosophy is the justification of the theology

[176] - rig(g)ed determinism

[177] - Ebenezer Baptist church

[178] - The challenge of communism to christianity

[179] - Genesis

[180] Teleology

[181] -< http:« www.stanford.edu/group/king/publications/papers/vo12/520705-Examination_answer> (June 2,2008)

[182] - Creation

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اتلسمه زېيزه پېړۍ کې فرانسوي فیلسوف ژان ژاک روسو[183] (۱۷۱۲-۱۷۸۷) هم په خپل پېر کې د ژبې د تکاملي پرمختیا په بحث کې یو، وتلی استازی و. که څه هم هغه یو سیاسي متفکرو، ښایسته ښه اندازه وخت یې د ژبې د منشأ په لټه لګولی و، او هغه په دې فکر کې ډوب شو چې انسانان مخکې د ژبې له زده کړې نه څه ډول وو. روسو په خپله لیکنه کې چې د ژبې د منشأ په بحث را چاپېره ده، خپل دریځ څرګند کړی دی:[184]

ژان ژاک روسو یو لرغوني ځنګل انځور کړی دی چې انسانان پکې اخوا دېخوا ګرځي. کله چې نارینه او ښځې د یو بل سره مخامخ شي، خپلې جنسي اړتیاوې پوره کوي او بیا هر یو خپله لاره نیسي. میندې او زوزات ځانونه له یوه بله په ګړندي ډول خلاصوي، بیا خپله لاروهي، او یو بل نه پېژني. کله چې دغه لاروي او منزوي انسانان د یو بل سره په راشه درشه کې شول، زړې کوکې به یې ویستلې چې له ژوونه یې زده کړې وې. ځېرې پېښې به یې هم کارولې. وروسته له دې چې انسانانو ډېرې کوکې (چیغې) او ځېرې پېښې زده کړې، لومړي الفاظ یې راویستل.

ژان ژاک روسو په دې اند و چې ژبه اصلاً د بحران او افت په مهال راووتله[185]

د دې لپاره چې د دیني قدرتمندانو او مدعیانو له شور ماشور او تاوتریخوالي نه ځان لیرې وساتي، ژان ژاک روسو د اسې دریځ هم ومانه چې لومړۍ ژبه د هسک څښتن لخوا ادم (ع) ته ور کړل شوې وه. یانې ژان ژاک روسو د خلقت[186] او تکاملي

پرمختیا په نریو رسیو پاپې واخیستلې. ولولې د پوهاندې جین اتچیسن کتاب: دوینا زړې: د ژبې منشأ او تکامل، کیمبریج: کانتو، ۲۰۰۰، مخ ۶:[187]

د یهودانو په سپېڅلي کتاب تورات یا زاړه انجیل کې لومړۍ سپاره «جېنېسیز»[188] نومېږي چې په خلقت (پیل، منشأ) یې ژباړلې شو. په انجیل کې بشري ژوند داړیکیو په ځېرپیل کېږي. هسک څښتن[189] انسان له خاورې نه جوړ کړ، ژوند یې پکې ورپو که، او بیا یې د عدن باغ[190] ته ورننویست. په تورات کې د عدن باغ په زمکه کې پروت ښودل شوی دی چې څلور سیندونه پکې بهېدل: دجله، فرات او دوه نور. له دېنه سرې د اسې پوهېدلی شي چې عدن باغ په اوسنی

183 - Rousseau

184 - Essay on the origin of language

185 - «Man`s first language is.....the cry of nature…. Wrested from him only by a sort of instinct on urgent occasions, to implore for help in great dangers or relief in violent ills.» Rousseau quoted by Kenneally, op. cit, pp.17 – 18, prologue, from J.J. Rousseau, victor Gourewich, The first and Second Discours together with the repl ies to critics and essay on the origin of languages. New York: Harper Collins, 1990.

186 - Creation

187 - Jean Aitchison, the seeds of speech: language origin and Evolution. Cambridge, England: Conto, 2000,p.6

188 - Genesis

189 - The Lord

190 - Garden of Eden

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنوبي عراق کې یانې په لرغونې میزوپوتامیا[191] کې پروت و. د عدن باغ په منځ کې دوه ونې ولاړې وې: دیوې نوم و «د ژوند ونه»[192] او د دوهمه یې «د ښه او بد د پوهې ونه» نومیدله.[193]
هسک څښتن ادم(ع)[194] (لومړی سړی) په نږدې تولوا زادیوونازاوه، اوموظف یې کړچې عدن باغ سمبال کړي او په ژوواو الوتونکونو مونه کیږدي. خو هسک څښتن ادم(ع) له دینه منع کړچې د دوهمې ونې، یانې «د ښه او بد د پوهې له ونې» نه دې میوه وخوري. ادم(ع) ځانله و. هسک څښتن نه غوښتل چې سړی دې ځانله وي. له دې امله یې ادم(ع) خوبیالی کړ، او د هغه له اړخ(ښايي پوښتی) نه یې ښځه خلق کړه چې[195] حوا یې نوم و. په عدم باغ کې لومړي سړي او لومړۍ ښځې، یانې ادم(ع) او بي بي حوا «دواړو لغړ ژوند» کاوه. بې له دې چې وشرمیږي.[196]
په دې ایت کې له غوښې[197] نه سړي وجود او نفس پوهیدلی شي. دلته د
«یو وجود کیدنې» یا «یو روح کیدنې»[198] مطلب د پام وړ دی: که څه هم پخپله ادم(ع) او بي بي حوا مور او پلار نلرل، له دوه و نه د یوه وجود کیدنې یا روح کیدنې مطلب په تورات کې خوندي شوی دی. د ژبپوهنې له نظره د غه ډول مجرده مفکوره[199] ارزښتمنه ده. ادم(ع) او بي بي حوا دواړه لغړ وو:[200]
ادم(ع) خپله میرمن بي بي حوا[201] ګڼله ځکه چې هغه «د ټول ژوند موروه»:[202]
د زاړه انجیل(تورات) په خلقت[203] نومې لومړي سپاره کې د شیطان تکی نه دی راغلی. خو د اسې بریښي چې شیطان د مار[204] په شکل بي بي حوا تیرویستلې وه. او بیا د هغې د تیروتنې له لارې یې میړه ادم(ع) هم د شیطان په لومو کې ونښت. په نوي انجیل کې، یانې د عیسویانو په سپیڅلي کتاب[205] کې «لرغوني مار»[206] ته د شیطان او پلید روح په نوم

---

[191] - Mesopotamia
[192] -The tree of life
[193] - The tree of knowledge of GOOD and Evil
[194] - Adam
[195] - Eve
[196] - « Therefore a man shall leave his father and mother and be joined to his wife, and they shall become one flesh.» (Genesis 2: 24) .
[197] - flesh
[198] - Become one flesh
[199] - Abstract idea
[200] - «And they were both naked, the man and his wife, and were not ashamed. » (Genesis 2: 25)
[201] - Eve
[202] - «And Adam called his wifes name Eve, because she was the mother of all living.» (Genesis 3: 20).
[203] - Genesis
[204] - Serpent
[205] - New Testament
[206] - Serpent

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیول شوی ده. ولولی:[207] نوی انجیل، وحی، ۲۰:۲ د تورات په خلقت نومی سپاره کی دغه مار «ډیر مکار ځناور»[208] ګڼل شوی دی:[209]

په دی ډول دغه چالاک، وسوسه ګر او غولوونکي مار ته شیطان-مار[210] ویلی شو. شیطان –مار په ماهرانه ژبه بی بی حوا وغولوله چی د عدن باغ له دوهمی ونی نه، یانی «د ښه او بد د پوهی له ونی» نه میوه وخوری. شیطان –مار بی بی حوا ته وویل چی که له منعه شوی ونی نه میوه وخوری، سترګی به یی بیرته شی او د هسک څښتن په شان به په ښه او بد وپوهیږی. هغی له ذکر شوی ونی نه میوه وخوړله او ادم(ع) ته یی هم ورکړه چی و یی خوری، او په ګډه سره د نوی تجربې خوند وڅکی. ادم(ع) هم میوه وخوړله. د میوی په خوړلو سره وضع په بل مخ شوه. ادم(ع) او بی بی حوا دلومړی ځل لپاره ولیدل چی هغوی دواړه لغړ وو. دواړه بوټو او ونو ته ورو ځغاستل او د اینځر په پاڼو یی ځانونه پټ کړل چی که هسک څښتن یی لغړ ونه وینی. یانی دلته وینو چی د لومړی ځل لپاره په هغوی کی د شرم او حیا احساس پیدا شو.

د هسک څښتن په وړاندی به ادم(ع) خپله ګناه په خپله میرمن بی بی حوا وراچوله، او پخپله هغی به خپله پړه په شیطان –مار ورغورځوله. د دغی ګناه له امله چی د هسک څښتن امر یی مات کړی و او د ښه او بد په توپیر کی ناکام شوی وو، دواړه (د بشر د استازو په څیر) له عدن باغ نه وویستل شول. هغوی دواړه (د بشر د ممثلینو په څیر) په عدن باغ کی له ټولو نعمتونو نه محروم شول، او د بهرنی نړی په کړاوونو اخته شول. د ادم(ع) او بی بی حوا یو ځوی وزیږیده چی کین[211] نومیده. او دوهم ځوی یی ابیل[212] نومیده. مشر ځوی کین په کرهڼه بوخت شو، او دده ورور ابیل د څارووپه ساتنه کی:[213]

کین قهرجن او خپل ورور ابیل یی وواژه. هسک څښتن کین وراټه[214]

له کین او میرمنی نه یی یو ځوی پیدا شو چی اینوک[215] نومیده. له اینوک نه ایراد[216] پیدا شو، او له ده نه میتوشایل، او له میتوشایل نه لامیک[217] پیدا شو.

د ادم(ع) بل ځوی د سیت[218] په نوم وزیږید، او له ده نه اینوش[219] پیدا شو. د خلقت د سپاری په پنځم سورت کی راغلی

---

207 - (New Testament, Revelation 20:2)
208 - more cunning beast
209 - Genesis 3:1
210 - Satan - Serpent
211 - Cain
212- Abel
213 - «..... Abel was a keeper of sheep, but Cain was a tiller of the ground. » (Genesis 4:2)
214 - «You are cursed from the earth...... A fugitive and a vagabond you shall be on earth. » (Genesis 4: 8 – 12)
215 - Enoch
216 - Irad
217 - Lamech
218 - Seth

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چی ادم(ع) یو سل دیرش(۱۳۰) کاله ژوند وکړ. خو په ورپسی دوه ایتونو کی(ځلورم او پنځم) کی راغلی دی چی د سیت له زوکړی وروسته د ادم(ع) «ورځی اته سوه کلونه وی):[220]

سیت یو سل پنځه(۱۰۵) کاله ژوندی و. وروسته د اینوش له زوکړی نه، سیت اته سوه اوه(۸۰۷) کلونه«ژوند وکړ». په دی ډول د سیت «ټولی ورځی» نه سوه دولس(۹۱۲) کلونه وی. (خلقت ۵: ۲ تر ۸).

وروسته له ادم(ع)، بی بی حوا، کین او ابیل نه په تورات کی ورپسی مهم شخصیت نواح[221] و. د ادم(ع) ډیر لرې لامیک نومیده چی د ادم(ع) د کړوسی ایراد[222] کړوسی و. د لامیک ځوی نواح[223] نومیده چی په اسلام کی ورته نوح(ع) وایی. د نواح له زوکړی نه وروسته، لامیک نږدی شپږ سوه(۵۹۵) کلونه ژوندی و. د لامیک «ټولی ورځی» اوه سوه اوه اویا(۷۷۷) کلونو ته رسیدلی. «نواح عادل سړی و، د خپل وخت بشپړ[224] سړی و.» خو «زمکه فاسده شوی وه»[225] او «له تاو تریخوالی نه ډکه شوی وه.» هسک څښتن نواح یانی نوح(ع) ته د دغه فساد د مخنیوی لپاره وویل چی یوه بیړی په دی ډول جوړه کړی: اوږدوالی نږدی یو سل پنځوس گزه، سوریانی پلنوالی پنځه ویشت گزه، او لوړوالی پنځلس گزه(د تورات په ژبه دری سوه کوبیته، پنځوس کوبیته، او دیرش کوبیته. هر کوبیت[226] مساوی دی په یو نیم فټ، یانی اتلس اینچونو). هسک څښتن نوح(ع) ته وویل چی په بیړی کی دی د خپلی کورنی د غړو سره د هر ژوندی موجود نارینه او ښځینه جوړی ځای په ځای کړی:[227]

وروسته له جاکړ(طوفان) نه نوح(ع) دری نیم سوه کلونه ژوندی و، د هغه د ژوند «ټولی ورځی» نهه سوه کلونه وی(خلقت ۹: ۲۸تر ۲۹). د هغه دری(۳) ځامن شیم، هم او جافیت[228] له بیړی نه راووتل، او له هغوی نه یانی د هغوی له زوزات

نه ټوله نړی ډکه شوه:[229] له جاکړ نه وروسته د ادنوح(ع) د زامنو کورنی وی، او له هغوی نه «قومونه په نړی کی تیت شول»

---

[219] - Enosh

[220] - «After he begot Seth, the day of Adam were eight hundred years. So all the days that Adam lived were nine hundred and thirty years, and he died.» (Genesis 5 : 3 – 5)

[221] - Noah

[222] - Irad

[223] - Noah

[224] - Perfect

[225] - Corrupt

[226] - Cubit

[227] - Genesis 5 : 3 – 32, Genesis 6: 9 - 15

[228] - Shem, Ham, Japhet

[229] - «and from these the whole earth was populated» , Genesis 9: 19

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مهال«ټولې زمکې(نړۍ) یوه ژبه لرله، یوه وینا»[230] له هغوی نه یو قوم په دې پسې ملا وتړله چې په بابل[231] کې یو دومره هسک برج جوړ کړي چې څوکه به یې «جنت» ته رسیږي، او له دې امله به په نړۍ کې نوموباسي:[232]

خو هسک څښتن چې دچا د نوم و یستلو او غرور رپلوی نه و، د دغه برج د جوړولو مخه و نیوله: داځل دجاکړ(طوفان) له لارې نه، بلکې دیوې ژبې په ځای د ډیرو ژبود رامنځته کولو له لارې. د ژبو دګڼ والي له امله خلک دیو بل په وینا نه پوهیدل. د پوهاوي د نشته والي پایله دا شوه چې د هغوی ګډه پروژه چې د هسک برج په جوړولو راچاپیره وه، ناکامه شوه. هسک څښتن وویل چې:[233]

دتورات په ورپسې ایات کې راغلي دي چې هسک څښتن[234] هغوی«د زمکې په ټول مخ تیت کړل» او د هغوی د پروژې مخه یې ونیوله. په تورات کې د «بابل برج»[235] نوم نه دی راغلی. یوازې د بابل نوم[236] پکې ذکر شوی دی. دغه ځای چې پورتنې پروژه پکې ناکامه شوه، بابل[237] نومیده. بابل ښایي د هیبرو[238] یانې عبري ژبې یو ټکي وي چې د «مغشوش»[239] مانا لري. دغه شان د بابل[240] نوم په عبري ژبه کې بابیلون[241] ته ویل کیږي. د لرغوني بابیلونیا[242] مرکز بابیلون نومیده چې د یوفرات او دجلې سیندونو په شاوخوا کې د اوسني عراق خاوره ده. دغه ځای په انجیلي تاریخ کې مهم رول لوبولی و، لوبوی یې، او و به یې لوبوي. له تورات نه واورئ:[243]

بابل برج له کیسې نه وروسته یوه بله نسب نامه(شجره) په زاړه انجیل(تورات) کې پیل کیږي چې په تیرا، ابراهیم(ع)، سارا، او لوت راڅرخي:[244]

230- Genesis 11:1

231 - Babel

232 - «a tower whose top is in the heavens.» (Genesis 11:4)

233 - «Come let us go down and there confuse their language, that they may not understand one another`s speech.» (Genesis 11:7)

234- Lord

235- Tower of Babel

236 - Babel

237 - Babel

238 - Hebrew

239 - Confused

240 - Babel

241 - Babylon

242 - Babylonia

243 - « Therefore its name is called Bable, because there the Lord cinfused the language of all the earth, and from there the Lord scattered them abroad over the face of all the earth» (Genesis 11:9)

244 - Terah, Abraham, Sara, Lot

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسی بریښي چې په عدن باغ کې له ګناه نه وروسته، هسک څښتن د ژوو په ژبه کې بدلون راوست، او د بابل برج په کیسه کې یې د انسانانو په ژبه کې بدلون راوست. یانې د یوې ژبې په ځای یې ګڼ شمیر ژبې راوستلې.
په عدن باغ کې شیطان مار[245] د بي بي حوا سره خبرې کولې، او هغه یې د خپلې وینا له لارې وغولوله چې هلته له منع شوې وني نه میوه وخوري، د دغه نافرماني له امله، انسانان د عدن باغ له نعمتونو نه محروم شوا و په بهرني نړۍ کې په زحمتونو واوښت.
د زاړه انجیل یانې تورات یو بله سپاره «شمیرنه»[246] نومیږي. د دغې سپارې په دوه ویشتم (۲۲) سورت کې راغلي دي چې بلام[247] نومې پیغمبر او د هغه د خره[248] ترمنځ خبرې شوې وې: بلام په خپل خر سور شو چې یو چیرې لاړ شي. خو هسک څښتن د دغه تګ سره مخالف و. یوې ملکې[249] په یو تنګ ځای کې د بلام مخه ونیوله، خر ملکه ولیدله او په خیټه څملاست چې لار بنده کړي. بلام خپل خر وواهه چې روان شي خور رته ګیله وکړه چې ولې یې وواهه. خور زیاته کړه چې دې خو تل د بلام په خدمت کې وا و کوم بل وخت یې د غسې څه نه وو کړي، په دغه مهال هسک څښتن د بلام پیغمبر سترګې بیرته کړې. بلام ملکه ولیدله او په موضوع پوه شو.[250]
لرغوني یهودي مورخ جوزیفوس فلاویوس[251] (۳۷ تر ۱۰۰ زیږ کال) په یوه واعظه کورنۍ کې زیږیدلی وا و پخپله هم واعظ و. نوموړي په خپله لیکنه[252] کې ویلي وو چې «ټول ژوندي مخلوق یوه ژبه لرله».[253]
جوزیفوس دې ته هم ګوته نیولې ده چې په عدن باغ کې ادم(ع)، بي بي حوا، او ژوو عیني ژبه کاروله
ادم(ع) او بي بي حوا نه خپل ماشوم متوب لیدلی و، او نه یې نورانسانان لیدلي وو چې زده کړه یې ورنه کړې کړې وای.
ایا ژبه د دوی سره غبرګه زیږیدلې وه، که له هغوی نه مخکې یا وروسته؟! ایا بي بي حوا د هغې ژبې سره زیږیدلې وه چې ادم(ع) پرې پوهیده؟ ایا هغې ژبه له ادم(ع) نه زده کړې وه؟ ایا د ادم(ع) ژبه د ژوو له ژبې نه مخکې زیږیدلې وه، که سرچپه؟ ایا انسان له ژوو نه ژبه زده کړه، که سرچپه؟ ایا ادم(ع) او بي بي حوا په دې پوهیدل چې «ښه او بد»[254] څه ته وایي؟ ما په تورات کې داسې څه ونه لیدل چې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي. داعمل چې ادم(ع) او بي بي حوا وروسته له ګناه نه له عدن باغ نه وویستل شول، داسې تعبیریدلی شي چې دواړه په «ښه او بد» پوهیدل او دواړه

---

[245] - Satan-serpent
[246] - Numbers
[247] - Balaam
[248] - Donkey
[249] - Angel
[250] - Number 22: 21-35
[251] - Jasephus Flavius
[252] - Antiquities
[253] - All the living creatures had one language
[254] - Good and evil

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادووچي څه وکړي اوله څه نه ځان وساتي. که نه پري پوهيدلای اوازادنه وای، نوبيا خوبه بې ګناه وای، اوله عدن باغ نه به يې ويستل سم نه وای؟!

په پنځمه قبل الميلادپيړۍ کې يوناني مورخ هيرودوت ليکي چې فرعون ساميتيکاس[255] دوه ماشومان په انزواکې وساتل چې د ژبې منشا پرې معلومه کړي. يو څه وخت وروسته دغو ماشومانو «بيکاس»[256] په غږيو لفظ راوويست چې په فريګي ژبه[257] کې د «ډوډۍ» مانالري. فرعون دې پايلې ته ورسيدچې فريګي لومړۍ يا اصلي ژبه ده.

دفرعون ساميتيکاس تجربه دوه ځلې تکرارشوه: دهوهين شتاوفين دوهم فريدريک[258] دروم سپيڅلي امپراتورو. نوموړی عسکر، ديپلومات اوعالم واوويل کيږي چې په لاتين، عربي، فرانسوي، عبري، جرمني، ايټالوي اويوناني کې د رواني ويناخاوندو. دمنځنيوپيړيو په پيل کې دغه امپراتورهم دوه ماشومان په يوځانله ځای کې پرېښودل. مخکې له دې چې هغوی کوم لفظ راويستلی وی، دواړه مړه شول. له دينه دوه سوه کلونه وروسته دسکاټلنډ پاچا شپږم جميز[259] (۱۵۲۷تر۱۲۲۵) دوه سکاټلنډي ماشومان بندي کړل. د اسې بريښي چې هغوی به په نتيجه کې عبري ويلي وی.[260]

کليساد پيړيو لپاره په دې باورشوه چې عبري[261] لومړۍ ژبه وه، خوپوهانوډيرونورو سيالو ژبوته ګوته ونيوله. په پنځلسمه زيېزه پيړۍ کې مهندس اوعالم جان ويب[262] د چينايي ژبې په برلاستياټينګاروکړ. دجان ويب استدلال داو چې له جان کړ(طوفان) نه وروسته انجيلي نواح[263] يانې نوح(ع) په چين کې کوز شوی و. چايني ژبې ديو څو پيړيو لپاره دلومړۍ ژبې مقام خپل کړی و. جوزيف ايدکينس[264] په خپله ليکنه کې(۱۸۸۷) کاږي چې چايني ژبه بايد د خپل لرغونتوب په مټ د نړۍ لومړۍ ژبه وي.[265] امريکايي قاموس ليکونکي نواح وبيستر[266] چې يو بله (۱۷۵۸تر ۱۸۴۳) په زيېز کال ۱۸۳۰ کې په دې باورشو چې يوه بله سيميټيک[267] ژبه يانې ارمايک[268] اصلي يالومړۍ

---

[255] - Sammetichus
[256] - Bekos
[257] - Phrygian
[258] - Frederick 2 of Hohenstaufen
[259] - King James 6 of Scotland
[260] - «Spak very guid Ebrew»
[261] - Hebrew
[262] - John webb
[263] - Noah
[264] - Joseph Edkins
[265] - Joseph Edkins, The Evolution of the Chinese language, 1887.
[266] - Noah Webster
[267] - Semetic
[268] - Armaic

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه وه.[269] ارمیک د عیسی(ع) هیوادنئ-اصلي ژبه وه. دنولسمی(۱۹) پیړی په دوهمه نیمایی کی
دانګریزچارلزډاروین له تکاملی تحلیل نه وړاندی، داسی فکربرلاسی وچی دقبل البشر موجودیت د نشتوالی له
امله قبل السان بشری[270] تجربه هم ناشونی وه. ددغه ډول فکرپایله داشوه چی د ژبی لومړی ظهورټول ټال په الهی
الهام ودرید. لرغونی مصریان په دی اند ووچی د توت[271] په نوم خدای ژبه خلق کړی وه. بابیلیانو یانی لرغونو
عراقیانو هم ژبه خپل نبو نومې خدای[272] ته منسوبه کړی وه. نبو «دپوهی اولیکلو» خدای و. ولولی:[273]
د نبو نوم په تورات کی هم ذکرشوی دی[274] دهندوانو په دین (هیندوییزم)[275] کی براهما[276] لومړی یا اصلی خدای دی.
دخدایانو اودبشرخدای دی. هغه له خپل ځان نه خپله میرمن خلق کړه چی سراسواتی[277] نومیدله. دغه شان براهماله
ځان نه دخپلی میرمنی په شان، دوه خدایان هم خلق کړل: یویی ویشنو[278] نومیده چی ساتونکی یانی محافظ خدای و.
دوهم خدای سیوا[279] نومیده چی ویجاړونکی[280] خدای و. دلته دپام وړټکی دوه دی:
«یو» براهمادخپلی میرمنی په خلق کولو کی تقریباً هغسی رول لوبولی و، لکه دادم(ع) له اړخ نه چی هسک څښتن
بی بی حوا خلق کړی وه.
«دوه» دبرهمااود دوه نوروخدایانو(ویشنو، اوسیوا) اړیکی څه ناڅه هغه څه ته ورته بریښی چی په عیسویت کی
ورته یانی دری ګونتوب[281] ویل کیږی (پلار، ځوی، اوسپیڅلی روح). د براهما میرمنی سراسواتی بشرته ژبه لیکنه،
اوهنرورکړل. دنولسمی پیړی په نیمایی کی انګریزچارلزډاروین دطبیعی تکامل نظرراوویست(دنوع منشأ). په
ورته ډول، کارل مارکس اوفرید ریښ انګلزدټولنیزتکامل نظرانځورکړ. په دی ډول: لومړئ(ابتدایی) ټولنه،
مرییتوب(غلامی)، فیوډالیزم، بورژوازی، اوکمونیزم
په مارکسیزم کی دین«دخلکو اپین» وګڼل شو. دین دایډیالوجی، دولت، کلتور، قانون اوژبی په شان به
بنسټ(اقتصاد) ولاړو. داسی جوتیږی چی دچارلزډاروین اوکارل مارکس تحلیلونو به د ژبی د منشأپه اکله مروجه

---

269 - Kenneally, op.cit, pp.19-20.
270 - Human experience pre- linguistic
271 - Thoth
272 - Nabu
273 - « Minurita as the god of wisdom», by Amar Annus, paper presented in 47th Rencontre Assyirologique international, july 2-6, 2001, Hilsinki, Finland, electronic version,(july 1, 2008).
274 - Isaiah 46:1, and jeremiah 48:1
275 - Hinduism
276 - Brahma
277 - Sarasvati
278 - Vishnu
279 - Siva
280 - Destroyer
281 - Trinity

(c) ketabton.com: The Digital Library

دینی مفکوره لړزولی وی. له نن نه یو سل دوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندی په زیږکال(۱۸۶۶) کی د پاریس د ژبپوهنی ټولنی[282] د ژبی د منشأ او د یوی نړیوالی ژبی د رامنځته کولو په اکله بحث حرام وګڼه ! پخپله د دغی علمی موسیسی په وینا:[283]

پخوانی راهبه او اوسنی لیکواله کارین ارمسټرانګ د علوم او الهاتو په اړوند کی کاږی چی که الهیات د علوم ځیری پیښبی وکړی «یوائی د منطقی بحث کاریکاتور تولید ولی شی....»[284]

پای:۱ جولای ۲۰۰۸ تو زند اوکس، کلیفورنیا ، امریکا ډاکټر زیرکیار

---

[282] - Societe de Linguistique of Paris

[283] - « The society will accept no communication concerning either the origin of language or the creation of a universal language.» Quoted by Kenneally, p.22, referring to volterra, Vrigina, at al, (Gestures and the emergence and development of language), in eds. Michel Tomasello and Isac Slobin, beyond nature-nurture: Essays in honor of Elizabeth Bates(Mahwah, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates publishers, 2005).

[284] - « Once theology tried to turn itself into science, it could only produce a caricature of rational discourse, because these truths are not amenable to scientific demonstration.» Karen Armstrong, The Battle for God, 2000, quoted in 100 words to make you sound great. Boston and New York: Houghton Mifflin company, 2008, p.6

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې

مخکې له دې چې د یوې حساسې ملي موضوع په اکله خپل لیدلی خوب راوسپړم، سمه به وي چې د خوب لیدنې په اکله د ساه پوهنې څېړنو ته یو ځغلند نظر واچوم. په دري (۳) دلیلونو: (۱) د خپل خوب د لیدلو مسولیت د خپلو اوږو څخه لرې کړم.
(۲) د لیدلي خوب په پوهیدلو کې نوکې اسانتیا راولم، (۳) د رټې (جدي) موضوع سره د حساسیت غابښونه یو څه پڅ کړم.
د ساه څېړنې پلار جرمن ژبې زیګموند فرویید[285] وایي:
«خوب لیدل مره ورشعور[286] ته شاهي سړک دی.»
انسانانو له ډېر پخوا راهیسې خوب لیدنې ته پام کړی دی. پخوانو انسانانو فکر کاوه چې په خوب لیدنې کې الهي الهام خوندي شوي دي او د دغه الهام په رڼا کې انسانان خپل راتلونکې بدې سمولی شي. اټکل څلور زره (۴۰۰۰) کاله وړاندې، مصریانو د خوب لیدنې تعبیرونه په لیستونو کې تنظیم کړي وو. چینایي فیلسوف ژوانګزي[287] اټکل دوه زره دری سوه (۲۳۰۰) کاله وړاندې ویلي و: «نه پوهیږم زه هغه مهال یو سړی وم چې ځان مې په خوب کې پتنګ لیدلو، او که او س یو پتنګ یم چې ځان په خپل خوب کې سړی وینم.» یو منلي انګریزي لیکوال او نقاد ویلیم هازلیت[288] (۱۷۷۸ – ۱۸۳۰) لیکلي چې «موږ په خپل خوب کې دوه مخي نه یو.» اټکل یو سل (۱۰۰) کاله وړاندې د نولسمې (۱۹) پیړۍ په پای کې، زیګموند فرویید د لومړي ځل لپاره د خوب لیدلو منظمې او علمي څېړنې پیل کړې. د نوموړي ساه پوه دغه څېړنې په یو کتاب کې خوندي شوې چې (۹۲) کاله وړاندې په جرمني ژبې[289] کې او وروسته (۱۳) کاله وروسته په انګریزي[290] ژبه کې خپور شو. د زیګموند فرویید په فکر، په خوب لیدلو کې د خوب لیدونکې هیلې پټې شوې وي[291] دغه هیلې عموماً په اوښتلې مونې یانې بدل شکل[292]، په خوب لیدنې کې منعکسې کیږي چې «د خوب لیدنې ژبه» یې هم بولي.

---

[285] - Freud
[286] - Unconscious
[287] - Zhuangzi/ Chuangtse
[288] - William Hazlitt
[289] - Die Traumdeutung, 1900
[290] - The interpretation of dream, 1913
[291] - Latent content
[292] - disguise

(c) ketabton.com: The Digital Library

دساه پوهنی څېړنې ښيي چې د اوياکلنې پورې د انسان د ټول ژوند څه د پاسه شل (۲۰) کاله په ويديدلو (خوب کولو) کې تيرېږي، او خوب ليدل د خوب کولو څلورمه برخه (۵) کاله جوړوي. خوډيرې ځلې د اسې پيښيږي چې د خوب څخه د راويښيدلو سره سم، ليدلي خوب د هيرتيا سمڅې ته غورځول کيږي. په خوب ليدلو کې کله ناکله مره ورفکرونه د ويښ ژوند د واقعيتونو سره پوځلاکيږي. لکه د کمپيوتر د بڅرکي[293] په شان، په خوب ليدلو کې د انسان د ويښ ژوند پټ معلومات خوندي کيږي. د خوب ليدلو په حالت کې ډيره پټ خود الهام څخه ډکه خواله (ډيالوګ) د انسان د ويښ او مره ورفکر[294] په مينځ کې چليږي. ولولي:[295]

خوب ليدل د انسان د فکري ژوند پټه خزانه ده. بيګا (۱۸ / ۸ / لمريز ۱۳۷۵= نوامبر ۹ / ۱۹۹۲) مې يو خوب وليده چې غټې برخې راڅخه هيرې شوې نه دي، او راسپړل يې په ټول افغانستان کې د ملي ګرتوب (نيشنليزم) د مباحثې د ژوروالي د پاره ارزښتناک بريښي. په ويده حالت کې د ويښ ژوند ليدلو ته خوب ليدل[296] ويل کيږي. له دې امله زه د خپل خوب د ليدلو مسوليت نه شم منلی.

او س به نو را شم زما ليدلي خوب ته:

د مزار شريف د (تروې غونډۍ) څخه يو سترګور، زړه وراوغوريالی شخصيت چې د روغې پوهې خاوندوه، را روان و. دې په فکرونو کې ډوب و او ځان يې کابل ته رساوه چې د احمد شابابا سره وويني، په چاريکار کې د لمانځه لپاره تم شو. له جومات څخه چې را ووت، نو د هغه ځای د مامورينو ګڼه ګوڼه او ښه راغلاست پيل شول. يو ځوان چې په چاريکار کې زيږيدلی او سترشوی و په هغه مجلس کې يو اځنې افغان و چې د (پښتو بابا) سره په پښتو ګړيده، او نور و شيراګانو، بيړاګانو او چاړاګانو ته به يې د بابا نغوړي (نصيحتونه) ژباړلي. د خوالې په پای کې، پښتو بابا د غه ښاغلي ژباړن ته وويل: «رټ پښتون يې، کورمووداني!» ځوان ژباړن په ډيرد رناوي ورغبرګه کړه چې: «بابا ډيره منته! زه (رام چند) يم، د (کومارچند) ځوی او د (چترام چند) لمسی يم. زمانيکه چې د کابل په چنداول بازارکې غوړوله (حلوا) او وړپسې تو دنې (بخارۍ) خرخولي ستاسې نوم په ډير درنښت سره يادولو.»

پښتوباباکه له يوې خوا د (رام چند) په افغانيت خوښ شو، نو له بلې خوا به د ځان سره ګوريدلو: «چترام چند په ۱۹۴۷ کې په لرې خواکې (سيکو ډيرۍ) پريښنو دله او د برې خوا په کابل کې ميشت شو. په خپله چترام چند، ځوی يې او لمسی يې پښتو ټينګه وساتله. خو سرداراناو همزادانو چې د پيړيو راهيسې يې په افغانستان کې خاپوړې کړې دي، د پښتو سره پښتو ونه کړه!؟»

پښتو باباکابل ته راننوت او په پښتونستان وات کې يې د مه وکړه. ناڅاپه يې سترګې په سيد جماالدين افغاني

[293] - Chip
[294] - Conscious and unconscious mind
[295] - Charles Mcphee, stop sleeping through your dreams, New York, 1995
[296] - Dreaming

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولګيدلي چې په ډيرتلوار سره راروان و. ديو بل سره يې روغبړ وکړ او دواړه خنګ په خنګ د احمدشابابا د ليدنې دپاره دارګ دکيږدۍ په لوري وررروان شول. دارګ دکيږدۍ څخه يو تنکي ځوان راووت. پښتو بابا پرې ږغ وکړ: «بابکه ! نيکه موچيرې دی؟» دغه ځوان چې محمد څرګند نوميده په منډه کې ځواب ورکړ: «قتی قومای خود شسته !» احمدشابابا دخپل لمسي دځواب داوريدلو سره سم دارګ له خيمې څخه راووت، د دواړو سره يې په غاړه ستړي مشی وکړل، او ټول په ډيرتلوار سره دارګ خيمې ته ورننوتل ځکه هلته دنورو سيمو مشران دخپل تاريخ سره جرګه شوي وو. علامه سيدجماالدين افغان ډير انديښمن معلوميده. هغه په ولاړه کې احمدشابابا ته وويل: «زه چې ژوندی وم نوځان مې (افغان) ونوماوه، خو اوس چې مړيم ايرانيان مې ايرانی ګڼي ! څه وکړم؟» احمدشابابا د ستر پوه سيد جماالدين افغان په حال ډير خواشيني شو ، او سمدلاسه يې پښتو بابا ته نغوته (اشاره) وکړه چې څه نظر لري. پښتو بابا لومړی دعلامه سيد جماالدين افغان سره ډيرزړه سواندی وښودا او بيا يې احمدشابابا ته خپل نظر داسې جوت کړ: «بابا ! که ويداند (علامه) سيد جماالدين افغان يوڅوټکي پښتو ليکلای وای ، ايرانيانو به يې هويت نه وای يرغمل کړای. هسک څښتن دی مو ږټول په نياو (انصاف) غښتلي کړي ! دپښتو سره پښتو کول دهرافغان ملي هويت ټينګولی شي او د دين ښکلا يې خوندی کولی شي.»

ويداند (علامه) سيد جماالدين افغان دخپل سرپه خوځولو سره وښودل چې دخبرلوڅ غوږن (باخبره) ،

سترګو راوباندې يسې څيږاند پښتو بابا په درانه ږغ وويل:

نوري ژبې زده کول که دی کمال خپله ژبه هيرول بې کمالي ده

دپښتو بابا دشعرد اوريدلو سره سم، احمدشابابا دخپل بې کماله لمسي په لټې کې شو او زه له درانه خوبه راويښ شوم. ګورم چې په وړاندې مې دپښتو بابا (محمدګل مومند) په اکله دښاغلو اسماعيل يون او هميش خليل کتابونه غوړيدلي دي. له بدی مرغی وينم چې لاتر اوسه پورې دميرويس نيکه کوديان او داحمدشابابا کړوسيان له همدغې بې کمالي څخه الهام اخلي او دملي ژبې دغه سپکاوی په ډيری سپين سترګی سره د ژبنی تبعيض دنشتوالي په نامه هم خرڅوي.

هسک څښتن دې هيچاته ددې وس ورنکړي چې دټول افغانستان دملي هويت د ټينګولو اغيزمن اوپوخ مورچل ړنګ کړي ! پای

زيرک يار ۱۹ / ۱۱ / ۱۹۹۲

داليکنه په مجاهد ولس (ناروې) او افغان ملت (يورپ) کې خپره شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه په ټولنه کي، وينه په لابراتوار کي!

دافغانستان ځيني سياسي هيوادوالان(سياسي اتباع) عملاً نه يواځې له دې نه ډېره کوي چې کلتوري هيوادوالان(کلتوري اتباع) شي، بلکې حساب هم نه مني. ځوک چې حساب نه مني د مساواتو په منلو کې يې هم شک دی. دايران پخواني ولسمشر محمد خاتمي اووه(۷) کالو نه وړاندې دايران په شمال کې دګرګيانو غونډې ته په خپله وينا کې په دې ټينګار وکړ چې:«در اين دنيا نمي توان از کثرت صرفنظر کرد» (ولولئ: زيرکيار، ملي ستم، مليت او خراسان، لاهور، ملت پريس، ۱۳۸۰لمريز، اپريل۲۰۰۱ زيږ. خپروونکې: د پښتني کولتور د ودې ټولنه، جرمني).

دافغانستان مفکر، غيرتمن او فقير وزير محمد ګل مومند چې د کابل ښارپه(اندرابيو) کې زيږېدلی وا و په اتيا کلنۍ کې د همدغه ښارد(بريکوټ) د سيمې په يو عادي ختين کرايي کور کې په حق ورسيد(۱۳۴۳لمريز، ۱۹۶۴زيږ)، په خپل يو شعر کې د نبي منځ ويشتلی دی:

نوري ژبې زده کول که دي کمال خپله ژبه هيرول بې کمالي ده

زما په نيمګړې اند، په وروستني شاهي اساسي قانون(تله ۱۳۴۳، اکتوبر۱۹۶۴) کې دفارسي په ځاي دري ټکي خوندي شو، د دې لپاره چې دشاهي کورني لپاره اسانتيا راولي. شاهي خيل او درباريان په پښتو کې امېږ(نالوستي، بې سواده)وو. په خپله پاچا محمد ظاهرشاه او دکورنۍ نور غړي يې دلرزاند هويت په کړاو اخته وو چې په ساپوهنه ياني سايکلوجي کې ورته[297] (سرحدي سړي) وايي. بس پاچاغټ(چم) وکړاو ځان يې له رسمي شرم نه په دې خلاص کړ چې فارسي ته په اساسي قانون کې دري و وايي. دپاچا لپاره د رسمي شرم رفع کول مهم وو، نه دملي شرم. اوس خو افغانستان چې د(۹۱۱) له بخولې(فاجعې) سره جوخت پرې امپرياليستي سقاوي نازله شوې ده، له ملي شرم نه محروم شوی دی. هرڅه ملي لاړل او دريمه سقاوي راغله.[298] (دمسعود او رباني سرک الطوايفي ته دوهمه سقاوي ويل کيږي، اپريل ۱۹۹۲ سپټمبر۱۹۹۲. ولولئ: سمسور افغان، دويمه سقاوي. دويم چاپ. خپرندوی:د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه-جرمني ۱۳۷۹ل،۲۰۰۱ زييز).

هغه مهال چې زه دبرلين په ازاد پوهنتون[299] کې دواګپوهنې(سياسي علومو) استادوم، يو انګريزچې په همدغه پوهنتون کې په کلک ګومان سره دهېږپوهنې (ايتنولوجي) استاد و راته ځان راوپيژاند: ده دپروان

---

[297] - marginal man

[298] - everything national-out, Third Saqawi-in

[299] - FUB

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت په یوه ځانګړی سیمه کی ښایسته ډیروخت په خیړنه تیرکړی و.(زه دلته ددغی سیمی نوم نه اخلم هسی نه چی چاته د سرومال زیان ورسیږی).دغه خیړونکی د یو جومات د مُلاله خولی چی دبچه سقاودوره یی لیدلی وه، یو شعرټیپ کړی وه. زمانه یی هیله وکړه چی که د دغه مُلا دغږله مخی دغه شعرولیکم او بیا یی ورته په جرمنی وژباړم. همدغسی می وکړل. د دغه شعرسریزبیتونه داسی وو:

سقاونومی یوغل و جوړکړی یی سره چل و

بسته پری کوهدامان شو پارسیوانوخوبایی وه

ځوورځی پاچاهی وه

سرداران په تصادفی لحاظ(په وینه) پښتانه وو، خو په ارادی(کولتوری) لحاظ ورنه داحمدشابابایی کماله لمسیان جوړشوی وو. هغوی د پښتنو د کاریکاتورپه څیروو. وزیرمحمدګل مومند به شلخیانو(لمبربدلو) او په پښتو کی لټانوته داسی نغوږه (نصیحت) کاوه: «بابکه! سردارکیږه مه! دپښتوسره پښتووکړه!» دسترګه وراو غوږن(باخبره) محمدګل مومندپه اند، باید ملی ژبه(د ملت داکثریت ژبه او دټول افغانستان دملی پیژاند [هویت] په ټینګولوکی اغیزمنه ژبه) په ښونځی، پوهنځی، دولت او اقتصادکی چلن پیداکړی. دهغه د کشرورورعبدالکریم مومندپه حواله داسی راغلی دی: یوه ورځ د محمدګل مومند سره په ایبکو(سمنګان) کی، د یوملاقات په وخت کی دافغانستان پخوانی پاچامحمد ظاهرشاه په فارسی غږیده. خو محمدګل مومندورسره پښتوویله. پاچاورته وویل چی«زه په پښتوپوهیږم خوویلی یی نه شم» محمدګل مومندورغبرګه کړه چی:«صاحبه! زه هم په فارسی پوهیږم خو ویلی نه شم». ولولی زماد**۵۵** لیکنوټولګه: زیرکی ویناوی. خپرندوی: پښتویون، نیویارک، امریکا. لاهور، لاهور، ملک پریټینګ پریس۱۳۸۱ل، ۲۰۰۲م، **۵۲۵** مخونه، دلته**۳۴۱**مخ،

کولتوری امپړتیا(بی سوادی) ددی وس لری چی د یوه ملت دټولنیزی تنستی مزی وشلوی. دافغانستان یوغټ کړکیچ په هغه توپیرراڅرخی چی د سیاسی هیوادوال(تبعه) اوکولتوری هیوادوال ترمنځ عملاً په دولتی رسمی اداروکی لیدل کیږی.

دهیوادوالی (تابعیت)[300] مفهوم په حقوقی بریدونوکی خاپوړی کوی، په دی ډول چی څوک په سیاسی ټولنه کی شامل دی او څوک ورنه محروم. دکال **۱۹۲۳** په اکتوبر(تله**۱۳۰۲**المریز) کی دافغانستان لومړی لیکلی اساسی قانون(نظامنامه) راووتله. په دغه اساسی قانون اووروسته دافغانستان په هرلیکلی اساسی قانون کی هیوادوال (افغان تبعه) ته ددی موقع ورکړه شوی ده چی په خپله ټولنه کی د سیاسی هیوادوال(سیاسی تبعه) مقام ته ورسیږی. خو په افغانستان کی له بدی مرغی ټول ټال غیری پښتون سیاسی هیوادوالان کولتوری هیوادوالان نه

---

[300] - Citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په افغانستان کی کړکیچ په دی کی دی چی سیاسی هیوادوال ته حقوق خوند ورکوی خو له مسولیت نه ډه ډه کوی او په رسمی دولتی مقامونو کی په عمل کی ملی رسمی کفایت نه منی. په بله وینا ، په رسمی موسساتی ډګر(دولت) کی یوه ډله بشپړ امتیاز لری چی په دولت کی دخپلی ژبی(فارسی دری) انحصار ټینګ کړی او مقابل اړخ(اکثریت) له دی نه محروم کړی چی خپله ژبه(پښتو) عملاً لږترلږه د فارسی سره مساوی مقام ته جګه کړی.

ژبه له دی نه ډیره جګه ده چی یو اځی او یو اځی دپوهاوی(افهام وتفهیم) وسیلی ته راټیټه شی. د سپی غپل یا سونګیدل سړی په خطر یا خوښی پوهوی، خو د هغه غپلو او یا سونګیدلو ته ژبه نشو ویلای. ژبه د انسان د معنوی(غیری مادی) کولتور چینه ده، د زړه او فکر ارمانونه او رازونه په الفاظو کی رانغاړی او راتلونکو نسلونو ته یی رسوی. لکه په اینه کی چی د انسان مونه لید له کیږی، په ژبه کی د مغزو او زړه بی جسمه موجودیت(فکر او احساس) ځلیږی. هو ، ژبه دپوهاوی(افهام او تفهیم) لوښی هم دی.

د امریکی د نیواک په چاپیریال کی په افغانستان باندی په ورتپل شوی اساسی قانون(۱۳۸۲ لمریز، ۲۰۰۳ زیږیز) کی «پښتو او دری د دولت رسمی ژبی دی»(ماده ۱۲)

دلته د(او)ټکی دکلک پام وړدی. د «او» ټکی مساوی په «یا» نه دی. یانی د اساسی قانون دشپاړسمی(۱۲) مادی پورتنی جمله مساوی په دی جمله نه ده: پښتو یا دری د دولت رسمی ژبه ده؟ ! خو غیر-پښتون افغانان د رسمی دولتی وظیفی په اجرأ کولو کی له سپین سترګی نه کار اخلی، د اساسی قانون دشپاړسمی مادی په ذکرشوی جمله کی د «او» له ټکی نه سترګی پټوی، او په دی ډول په خپله رسمی ملی بی کفایتی څپونی غوړوی. به کال ۲۰۰۵ کی یو پښتون افغان امریکی ته د ژور نالیستی زده کړو لپاره راغلی و. ما ټلفونی روغبړ او پیژندګلوی نه وروسته هغه و پوښته چی په کابل کی یی څه وظیفه لرله؟ راغبرګه یی کړه چی د یو لوړ مقامه افغان ژباړن و ځکه هغه په پښتو نه پوهید. زما(زیرک یار) په ګومان د غه لوړ مقامه افغان یو مرستیال ولسمشرو. د غه لوړمقامه فارسیوان افغان یو سیاسی هیوادوال دی چی حقوق خوند ورکوی، خو کولتوری هیوادوال نه دی چی زړونه کوشیرکړی.

موخه(هدف) د انه دی چی په دولتی اداروکی یو ماموریه یوه رسمی ژبه بسنه کوی ؛ موخه دانه ده چی په دولتی اداروکی به ملی کفایت یا په دې ژبه کی ښودل کیږی یا په هغه بله کی؛ موخه دانه ده چی په دولتی اداروکی دی ملی کفایت په کلتوری بی کفایتی او امتیاز وچلیږی. موخه دانه ده چی په کلتوری لحاظ بی کفایته یا کم کفایته رسمی ماموردې ژباړن ولری، او په دې ډول دې ملی بی کفایتی د پیسود لګښت په واسطه تامینه شی.

موخه داده چی ځنځیرونه دی غوڅ شی. هغه ځنځیرونه چی ماشومان د ملی ټولنی له جوړولو نه محروموی، هغه ځنځیرونه چی د متقابل درناوی(احترام) او عملی وروړولی ارمان یی شنډ کړی هغه ځنځیرونه چی ملی پیژاند(هویت) او ملی شعور ته یی پاټکونه اچولی دی. کولتوری هیوادوالی(تابعیت) واقعی پوهاوی(افهام) ته ښه راغلاست وایی. هغه پوهاوی ته چی د «خپل» او د «بل» احساس کوشیروی، متقابل احترام رامنځته کوی،

ورورولی غښتلی کوی، اودملی ټولنی په جوړولو کی کو اند (فغال) رول لوبوی. په ملی ټولنه کی به هم د سیاسي- حقوقی هیوادوال (تبعه) چغه اوریدل کیږی او هم به د کولتوری هیوادوال[301] وروری به په حساب چلیږی تر هغه چی د سیاسی هیوادوال او کولتوری هیوادوال ترمنځ امتیاز پای ته ورسېږي. ۱۸ / ۴ / ۲۰۰۷

---

[301] - Cultural Citizen

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ارګ، جومات، او اساسي قانون کي

د پښتنو اکمنان(که زرین زي وو او که ختین زي، که بریښنا خیل وو او که تور تم خیل) عموماً ټول لړوډ یر په دی بی کمالی کی سرتیری وو چی په خپل دربار کی خپلی ژبی ته پاټک و نیسی او په خپل ټاټوبی کی د ملت د معنوی کلتور د اړه ماران شی. دغسی ناوړه اعمال نو رد زغم وړ نه دی. شلخی تجربی ښیی چی شلخیان د پښتانه حییثیت نه شی ساتلی.
باچاخان د ننګرهار ولایت په یوه ولسوالی کی میلمه شوی و. یوه سړی ورسره سترِی مشی په پارسی وکړل. په څنګ کی یو بل سړی ورته وویل چی باچاخان خو پښتون دی، په پښتو به دی ورسره سترِی مشی کړی وای. هغه خپل ځواب په دی ډول ورغبرګ کړ: زمو ږغټان په کابل کی پارسی وایی. مافکر وکړ چی باچاخان(فخرافغان) به لکه د نورو غټانو په شان پښتو پریښی وی او په پارسی به اخته شوی وی!
(پټه خزانه) په ۱۳۲۳ لمریز هجری(۱۹۴۴ زییز) کی په کابل کی د پښتو ټولنی له خوا چاپ شوی وه.
اټکل ۳۵ کاله وروسته ښاغلی غلام حضرت کوشان د دی فرصت و مینده چی «د پښتو سره د مینی» له امله د(پټی خزانی) انګریزی ژباړه تکمیله کړی. پټه خزانه په انګریزی ژبه کی هغه مهال په کابل کی چاپ(۱۳۵۸ لمریز، ۱۹۷۹ زییز) شوه چی رټلی نور محمد تره کی ارګ په پښتو چلاوه. په دی ډول ښاغلی کوشان ظاهراًد پښتو ژبی خدمت وکړ، په باطن کی به پری هسک څښتن پوهیږی. په افغانستان کی به چی د استقلال په جشن پسی جوخت د پښتونستان جشن نمانځل کیده، نود کابل ښاروال(پارسی ژبی افغان ورور) به د کاغذ له مخی خپله وینا په پښتو اوروله، خو په کابل کی به د ارګ مشرانو په پښتو تلپاتی روژه نیولی وه او ټولی ویناګانی به یی په پارسی کولی. دغه طرزالعمل داسی هم تعبیرید لای شی چی پښتو د پښتونستان رسمی ژبه وه او فارسی د ارګ رسمی ژبه وه. په نورو الفاظو: د کابل ښاروال ښاغلی ډاکټر سهیل پښتو د کابل ښار په چاپیریال کی له ښاغلی عبدالمنان دردمند زده کړه ترڅو د یوه افغان په حیث خپل ورسپارلی شوی رسمی تمثیلی وظیفه د پښتونستان په جشن کی سرته ورسوی، خود «برادران ارګ» معذرت به داسی معلومیده چی د کابل ښاردوی بی پښتو کړی دی(عذربدتر از ګناه!).
مکناټن[302] د اړتیا له مخی پښتو زده کړی وه ، خو برادران ارګ په خپل ارګ کی پښتو ته د اړتیا احساس نه درلود، او چی په ارګ کی پښتو ته اړتیا نه وه نو د دربار په دولت کی به ورته ولی اړتیا وی! حمید کشمیری په خپله «اکبرنامه» (۱۲۷۰ هجری سپوږمیز کال) کی وایی:
شنید این سخن لات جنګی تمام که اموخته بود پشتو کلام

[302] - William McNaughten

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کې د و زير محمد اکبرخان او مکناټن ترمنځ د خبرو په جريان کې د مکناټن له خوا د و زير محمد اکبر تياری انځور شوی دی، او «لات» د لوړ[303] يا سردار يانی مکناټن په مفهوم استعمال شوی دی(ولولی: غوث خيبری، «د برنس او مکناټن د وژل کيدو پيښې» ، دعوت، پرله پسی ۷۲-۷۱ گڼه، د ۱۳۷۵ مرغومی، د سمبر ۱۹۹۲) .
اټکل څلورنيم کاله وړاندې په(۱۹۹۳) زيږيز کال کې يوه سپين ږيری پښتون د امريکې د(لاس انجلس) دښار په«افغانستان ږغ راډيو» کې مرکه لرله. (اوريدونکو به د ټليفون له لاری پوښتنې او تبصری کولی او د راډيو له لاری به يې ځوابونه اوريدل) . په ارگ کې د پښتنو د قوميانو يو لرې قومی(يو سپين ږيری سردار صاحب چې پخوا يې په کابل کې «کارهای فرهنگی و ادبی» سر ته رسولی وو) په افغانستان ږغ راډيو کې د پښتو(«افغانی») په اوريدلو سره يو څه بې حوصلې شو. «اين مردفاضل»(سردار صاحب) هغه بل سپين ږيری افغان ته چې په«افغانی» (پښتو) يې په افغانستان ږغ راډيو کې توضيحات ورکول، په دې الفاظو واګوابنيده: «اغای(و) چې پوف ميکنی ما نمی فهميم، مردم نمی فهمند ، اين راديو مردم است و شما پوف کرده راهی استين».دلته لکه چې فاضل سردار صاحب د افغانستان د وگړو د اکثريت ژبه(پښتو) د «مردم» ژبه نه گڼی(«مردم نمی فهمند») ، او نری احتمال لری چې د سردار صاحب د شعور په تل کې به پښتو د پښتونستان رسمی ژبه وی او افغانی به د افغانستان غيری مردمی(يانی درباری) ژبه وی؟ !ښاغلي«و» [«و»مې د پښتنو مره کچې د نوم د مخفف په څير استعمال کړی دی] د سردار صاحب په ناروا غوښتنې«پوف»(پښتو) زندی کړه، خپلو خبروته يې په«راديو مردم» کې په فارسی ادامه ورکړه، او د فاضل سردار صاحب په خپله ژبه يې د سردار صاحب شعور د حافظ شيرازی په دې شعر ټکور کړ:
پدرم روضه رضوان بيک خوشه گندم بفروخت
ناخلف باشم اگر منش به جوی نفروشم
(د زياتو معلوماتو لپاره ولولئ: نصر الله نيازی، «اهانت به پشتو و پشتون» ، ايينه افغانستان شماره مسلسل ۳۴ ، مخونه ۱۵۷ - ۱۵۸) .
اعليحضرت محمد ظاهر شاه په افغانستان کې څلويښت(۴۰) کاله واکمن و (۱۹۳۳ زيږيز تر ۱۹۷۳) . که هغه په کال کې يو ځلې(د استقلال د جشن، د پښتونستان د جشن، د نجات د جشن، د کوچنی اختر او يا د لوی اختر په مناسبت) په پښتو وينا کړې وای، نو ډير گومان کوم چې د اعليحضرت صدر اعظمانو، وزيرانو، جنرالانو، سفيرانو او.... به هم د غه لار خپله کړې وای او په دې ډول به له پورته څخه کښته[304] د پښتنو د زده کړې عمليه په دربار کې له برمتې (يرغمل) څخه خلاصه شوې وای. په دربار کې د پښتو يرغمل کيدل او له دربار څخه بهر د پارسی وانو خويندو او وړونو لپاره د پښتو کورسونو جوړول د يو بل سره په کلک ټکر کښې وو. ملی ژبې پښتو په (پښتو ټولنه) کې رسميت و مينده

---

[303] - Lord
[304] - Top - down

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودرباراود درباردولت بالعمل پارسي ټولنه وګرځيدل. په دي عمليه کي د پښتانه بچيان په خپل هيواد ، په خپل پايتخت، او په خپل دربارکي د بي پښتوشويو دربارخيلوپه لاس بي پښتوشول،. اودلرې پښتونخوا ديوه تکړه ځيرونکي په الفاظو «پښتون په دريم نسل کي ختم» شو. په پارسي وانوخويندواوورونوچي غيرتمن افغانان دي خپله ژبه ګرانه ده. پښتانه بايد له دوی ځخه زده کړه وکړی. رټ (کلک ، وتلی ، جدي) پښتانه بايد هغوپښتنوته کلکه پاملرنه وکړی چي د دربارپه بازارکي يي پښتوخرڅه کړی ده اودلستونی ماران ګرځيدلی دی.

په شلمه پيړی کي افغانستان يو پښتون و زيردرلود چي غيرتمن مسلمان اودتکړه فکرخاوندو. له دی کبله به روغه وی چي د پښتو(ژبي او پښتونوالی) په هکله دده نظرپه لنډول دروپيژنم :

«پښتوبابا» (محمدګل مومند) دکابل ښارپه(اندرابيو) کي زيږيدلی واوددغه ښارد (بريکوټ) په سيمه کي په يوه ختين کرايي کورکي داتياکلنی په عمرپه حق ورسيد (۱۳۴۳المريز، ۱۹۶۴زيږيځ). دی سربيره پردی چي وزيرو ، اولسی ژوند يي لاره ، دتکړه فکرخاوند و ، اوعمل يي له نظرځخه نه پټيده. وزيرمحدګل مومند وايي چي«دپښتودترويج اوتعميم دپاره په هرډول چي لازم اوممکن وی په يو منظم طورپښتووخوځوله شی ، پښتانه وينښ کړی شي.» دلته د «منظم طور» ټکي د ډيرپام وړ دی. مفکرمحمدګل مومند داسی سپارښتنه کوی چي دپښتنوپوهان دی اهمی چاری لومړی ، معمولی چاری ورپسی ، اوکيفی اوذوقی شيانوته دی په پای کي پام وکړی پوهان بايدترهرڅه دمخه«سمدلاسه درسی کتابونه» دښونځيواومدرسو دپاره «تاليف اوترجمه کړی». په درسی کتابونوکي دی دزده کوونکوپام«دين ، اخلاق ، اداب ، خپلوخصايلواوملی خصايصوته وشی. دماشومتيانه دی داشيان په زړه اودماغ کي ځای ونيسی ، اودپښتانه بچي دی پښتانه شی». دپښتوباباپه اندعلم د زده کړی لپاره مورنی ژبه ډيرارزښت لری. ځکه خودی ټينګارکوی چي«علوم اوفنون درست په پښتوواړوو». محمدګل مومند پښتانه بيزوګان نه ګڼي چي«په هرڅه کي به د نورو پيښبی کوو». دی زياتوی چي«موږ بی نومه اوبی نښی نه يو ، ورکوټی ولس هم نه يو. موږداسياپه مينځ کي دنامه خاوندان يو.... اومهم جغرافيايی موقعيت لرو». محمدګل مومندپه دی واقعيت پوهيږی چي«د فن اوصنايعوله پلوه» پښتانه لويديزو هيوادونوته د زده کړی لپاره اړدی: «ځمونږ دين هم مونږته امرکوی چي(الحکمهَ ضالهَ المومن اينماوجده اخذه). خوپرته له دغه نه ددوی نورڅه ته اړنه يواونه ښايي چي په هرڅه کي ددوی پيښبی وکړو... اوددوی هرڅه په پټوسترګوومنو». محمدګل مومند دحکومت په ماهيت پوه دی اوپه ډاګه وايي چي« حکومت دبي پښتوګۍ له امله اريان دی ، اولاره يي ورکه کړی ده ! اواولس دبي پښتوګۍ له لاسه بي پته ، خوار ، زاراوورک دی؟ټول دبي پښتوګۍ په اورسوی يو...» اوس نو پوښتنه داده چي پښتوبابا(محمدګل مومند) «پښتو» څه ته وايي؟دده په فکرپښتوکه له يوی خوادپښتوژبه ده نوله بلی خوادپښتنود ژوند طرزيانی«پښتونولی» ده. «پښتو وييل ، پښتوکول ، پښتوچلول دی» اولکه«روح په کالبد کي» دپښتنوپه ټولنه کي ارزښت لری. «پښتودين ، وطن اوپښتانه اولس ته خدمت دی؟» دمحمدګل مومندپه اند « پښتوزړه وړتوب دی ، ځکه پښتانه په دی خبره ايمان لری چي ګټه اوتاوان ، عزت اوذلت هرڅه دخدای نه دی. بی دده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا رادی نه هیڅوک هیڅ عمل نشی کولای». محمدګل مومند هسک څښتن ته په زاری دی چی پښتانه« په رښتیا سره دخپل کاله اوملک واکمن کړی، دکارسړی په کی شته کړی اودغی بدحالی نه نجات ورکاندی».
محمدګل مومند په دی فکردی چی دیوه ملت د ژبی لری اوبری دهغه د ژوند دبد مرغی اونیکمرغی سره اړوند لری. « که دیو ملت ژبه دبل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نوماناپی داده چی« په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی به بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب اوپردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خوافکار، احساسات، اقوال، اعمال اوافعال یی، اغوستنه، خواړه یی، ځواک اوژوند یی بشپړیانیمګړی دپردی اودبل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی ترڅوچی محوه شی». په «لنډ» ډول: «ژبه دملی موجودیت، هوساتوب اوسعادت، دلوړوالی اوجګوالی ستنه ده».
ددغه اهمیت له کبله« ژبه باید وساتله شی، وپالله شی، ورزوله شی، هارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هرحیث سره دملتود رستوا رینوته» ځواب ووایی. د مفکرمحمدګل مومند په فکر«پوه سړی خپل اودبل مال پیژنی... غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی اونه پریږدی چی څوک خپل مال خوشی کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی اوخلک یی ښکاریاپه غلا یوسی اوکورتنی لاندی کړی» اودنوکرپه شان« کوندی ځتیي. غیرتمن سړی خپله وچه دپردی په لندو ښه بولی». خوسره له خپلوډیروهڅو، پښتوبابا (محمدګل مومند) دامشروع ارمان دځانه سره ګورته ویوړچی« په درستی پښتون یانې(افغانستان) کی پښتو، د پښتانه دحکومت رسمی ژبه شی».
(داقتباساتولپاره ولولی: محمدګل مومند، لنډکی پښتواوپښتونواله، دکابل عمومی مطبعه، ۱۳۳۷ لمریز= م۱۹۵۸/۱۹۵۹؛ محمدګل خان مومند، مرتب همیش خلیل، پیښور، دسمبر ۱۹۹۵، محمدګل مومند، دپښتود ژبی لیاره لیاپښتوصرف اونحو، دبلخ شرکت(رښتیا) له خوا په لاهورکی چاپ شو. بلخ ۱۳۱۷ لمریزچی ۱۹۳۸ زیږیځ کیږی).

څه باید وشي؟

۱ ـ تکړه پښتانه باید یوعلمی اوسیاسی سازمان ولری چی دمحمدګل مومند په وینا «پښتوپه منظم طوروخوځوله شی» او«پښتانه وینښ کړی شی». زماپه وړاندیزدغه ډول سازمان ته«دپښتوعمل جرګه»[305] ویلی شو. ددغه سازمان غړه وظیفه به داوی چی دپښتوسره پښتووکړی، په ملی ژبه پښتوتنګ وکړی. په دغه چوکاټ کی بایددهغوافغانانو، په تیره دهغوپښتنوکړنو ته کلکه پاملرنه وشی چی په شعوری یاغیری شعوری ډول دملی ژبی پښتو(داکثریت ژبی اودټول افغانستان دملی هویت دساتلوپوخ مورچل) سره بی انصافی کوی.

[305] - Pashto Action Council

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – په تعلیمي نصاب کې د دیني او دنیوي علوموترمینځ تفاهم او انډولتوب ته کلکه اړتیاده، ترڅو د افغان ملت ملي او دیني هویت خوندي شي او د زمانې د شرایطو په تناسب د عقل او ابتکار خاوند وګرځي.

۳ – پښتو نه یوازې په دولتي میچن کې چلن ته کلکه اړتیا لري، بلکه په جومات کې هم باید غښتلې شي. طالبان د ګلستان او بوستان کتابونه د اخلاقیاتو د زده کړې له کبله لولي. باید بوستان او ګلستان په پښتو واړول شي. د پیښور په پښتو اکېډیمي کې د «ګلستان بزبان پښتو» نسخه لیدل شوې ده. ودې شي چې د روغې ژباړنې په لوري ګټوره وګرځي؟ د «پښتو بوستان او ګلستان» په اکله دې د استاد حبیب الله رفیع سره خبرې وشي.

۴ – مسلکي اشخاص دې دې ته راوبلل شي چې په خپل مسلک کې په پښتو ژبه د پوهنتون د استعمال لپاره درسي کتابونه او نور مواد برابر کړي.

۵ – پښتو باید په ښوونځیو او پوهنتونونو کې د تدریس ژبه وي ترڅو په دولت کې د کار او دعوا مود خدمت لپاره هیڅوک د ژبې د مشکل سره مخامخ نه شي. د پښتو د علمي کیدلو لپاره باید پښتانه له ماشومتوب څخه انګریزي په ښوونځي کې زده کړي.

۶ – د پښتو کلتوري ـ هنري اړخ یانې ټنګ ټکور (موسیقي)، ملي اتڼ، انځورونو، او ډرامو ته پاملرنه حتمي ده.

۷ ـ د دولت او حکومت مشران باید رسمي وینا ګانې او مرکې په پښتو وکړي او په تړونونو (قراردادونو) کې دې د پښتو متن هم د اتبار وړ وښودل شي.

۸ ـ د پښتو لیک یا لیک لارې یو کولو (املایي یوشان والي) ته کلکه اړتیا ده. که هر څوک په خپل سر د خپل کلي یا سیمې پښتو لیکي، نو د نورو لپاره به نا شونې وي چې د یوې پښتو پرځای «پښتو ګانې» زده کړي. د هرچا خوښه چې یو ټکي څنګه تلفظ کوي، خو غټه خبره دا ده چې ذکر شوي ټکي په یوه شکل ولیکل شي. یانې: ویل یې ستا خو لیکل یې د ټولو !

د بیلګې په توګه «زموږ، زمونږ، ځموږ، زمنګ، ځمنګ» ټکو ته ستاسې پام را ګرځوم: «زومږ»، «ځموږ»، «زمنګ» او «ځمنګ» هریو ټکي څلور (۴) توري لري او لیکل یې (د «زمونږ» او «ځمونږ» په تناسب) لږځای او لږ وخت نیسي، یانې د لیک لارې د اقتصاد له نظره اغیزمن دي. که د ټایپ او چاپ لپاره د کمپیوټر د تورود[306] په کارولو یې، نو ګومان کوم چې د «زمنګ» او «زموږ» لیکل به له نورو اسان وي؟ زه دومره وایم چې پښتو دې د کمپیوتر سره پوخلا شي. ودې شي چې په دې اکله د پښتو د ژبې او د کمپیوتر د متخصصینو له خوا اکلک او غبرګ ګامونه واخیستل شي.

۹ - «د پښتو عمل جرګه» باید زر تر زره «د پښتو د تفکر بانک»[307] جوړ کړي او په بیلابیلو چارو کې دې ورڅخه نظریې او مشورې وغوښتل شي. پښتانه له بل هر چا څخه دې ته ډیر اړ دي چې د زمانې د شرایطو په کچ وینښ شي او د فکر په

306 - Keyboard
307 - Pashto think Tank

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګرکی سیالۍ ته چمتو شي.

۱۰–په اساسي قانون کې د یوې ژبې «ملي» یا «رسمي» حیثیت خوندي کول یو قانوني –رسمي ټینګار دی چې د دولت په اداري، تعلیمي، اقتصادي، او تبلیغاتو عملیاتو کې د هغې ژبې د چلن لپاره د یو لیکلي سند اهمیت لرلی شي. په اساسي قانون کې باید پښتو د افغانستان رسمي ژبه وبلل شي او حکومت دې ته اړ شي چې په دغه لار کې عملي ګامونه واخلي. خو که په عین وخت کښې «د پښتو عمل جرګه» فعاله نه وي، نو د اساسي قانون ټینګار به هغسې پنچر شي لکه پخوا چې یوې تشې خبرې ته راټیټ شوی و.

که په پای کې زما څخه پوښتنه وشي چې په ټول افغانستان کې د پښتو په رسمي کیدا باندې په اساسي قانون کې ټینګار غواړم او که د پښتو چلن په ارګ کې؟ د تیرو ترخو تجربو څخه د زده کړې په مټ زما (زیرک یار) ځواب داسې دی:

«زه پښتو په ارګ کې غواړم ځکه بې پښتو ارګ د پښتو مرګ دی؟!»

دربار (حکومتي مرکز) چې بې پښتو وي، نو پښتو به د رسمي کیدا په لوري له ټولنیز اتبار[308] څخه لوید لې وي او ډیره به ناشونې وي چې د دربار دفتر، مطبوعات، د زده کړې موسسې، بازار او نور راشه درشه[309] د ملي ژبې د پرمختګ لپاره روغ چاپیریال جوړ کړي شي.

پـــای

ډاکټر زیرک یار

د نومبر ۱۲، ۱۹۹۷ زیږیځ کال

---

[308] - Prestige

[309] - Communication

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ګوانتاناموکي او فارسي په ارګ کي

سروکار د خلګو دی له ژبی د سرکار سره
کـلـه به غـریبه پښـتو ژبه د سرکار شي
(ګومان کوم دا رو اښاد استاذ «ګل پاچا الفت» شعر دی. زیرکیار)

زما په اند ،ترنن پوری دوه پښتون ساپوهان د پښتونازولی دی: یو یې پوهاند بها الدین مجروح دی چی د ساپوهنی اوفلسفي په برید ونو کی د نیمی شپی لاروی شوی و ، او ما به ورته شپږویشت(۲۶) کالو نه وړاندی د کال(۱۹۸۰) په می کی په پیښور کی غلي غلي شان امیر المنورین وا یه. د امریکی یو تیزفکری ټوکی لیکوال پی جی او رورک[310] له نن نه(۲۹/۴/۲۰۰۲) پنځلس کالو نه وړاندی په کال(۱۹۹۱) کی لیکلی وو چی امریکی بهرنی سیاست نه لاره. خودلو مړی ځل لپاره یی بهرنی سیاست د افغانانو په جهاد کی و میند. د دی لپاره چی د امریکی بهرنی سیاست له نږدی ووینی، باید اورورک[311] په خپله جهاد و وینی چی څرنګه چلیده. په کال (۱۹۸۹) کی یی جهاد په پیښور/پښتونخوا کی ولید او دی پایلی ته ورسید چی افغانستان تقریباً یوروڼ اندی «منور» لاره خوهغه هم وو ژل شو «او دا سی نور».(ولولی زما د چاپ لاندی کتاب، په دی سرلیک:« د نـوی سیا سـت الجبره»).[312]

دویم پښتون ساپوه ډاکټر ماما وچی زه یی د ساپوهنی او پښتونو الی خان ګنم. په پښتنی ټولنه کی خان د پګړی خاوند اووتلی سړی ته هم وای. کید ای شی له همدی امله به خوشحال خټک بابا د پګړی سړی په شمار ګڼلی وی. له نن نږدی شپږویشت(۲۶) کالو نه وړاندی د کال نولس سوه اتیا(۱۹۸۰) په نیمایی کی، زه له پیښور نه فرانکفورت ښار(د هغه مهال لویدیز جرمنی) ته کډوال شوم. یو ځوورځی وروسته ډاکټر ماما له ستوری له کولن ښار نه فرانکفورت ښارته زما د سترړی مشی لپاره راغی. زموږ په ښایسته اوږده خواله کی، دلته د ډاکټر ماما دوه(۲) پوښتنی او زما دوه ځوابونه پام وړګڼم: ویی پوښتلم چی باچاخان څه ویل؟ ورغبرګه می کړه چی د باچاخان په وینا «دا د روس او امریکن جنګ دی.» ویی پوښتلم چی زه ولی له کابل نه پیښورته لاړم او بیا د یوی میاشتی په اوږدو کی له پـیـښـور نه لویدیز جرمنی ته کډوال شوم؟ ورته و می ویل چی له کابل نه مې تن راخلاص کړ او له پـیـښـور نه مې

---

[310] - P.J.O`Rourke
[311] - O`Rourke
[312] - Algebra of New politics, 1989 - 2005

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر(داهغه مهال وچې نږدې شپږمیاشتې وړاندې دکال ۱۹۷۹ په پای کې شوروي پوځونو په افغانستان یرغل کړی وا وپه پېښور کې هم سیاسي خیرات مخ په تودېدلو و). له نن نه اټکل اته دیرش(۳۸) کالونه وړاندې، دکال ۱۹۲۸ په شاوخوا کې ماد افغانانو په یوه غونډه کې کبیرجان ته په ناڅاپي ډول«ماما» وو ایه. ده هم سمدلاسه په خوږېږو ونازولم. داهغه مهال وچې موږدواړه دلوید یزجرمنۍ په ګوټینې پوهنتون کې پوهیدونکي(محصلین) وو. له همهغې ورځې راهیسې زه یې خوږیږم او دی مې ماما. کله چې کبیرماما د ساپوهنې ډاکترشو، ماهم پریکړه وکړه چې خپل درناوی ورته په«ډاکترماما» وړاندې کړم. ډاکترماما(کبیرمرداد خیل ستوری) یودیرش(۳۱) کالونه وړاندې، په زېږېږکال ۱۹۷۵ کې دکړنې د ساپوهنې دنړۍ والې ټولنې(انټرنیشنل اسوسیېشن اف اپلاید سایکلوجي) غړیتوب لاسته راوړ.

ماد ډاکترماماستوري درې(۳) کتابونه لوستلي دي: «د قلم توره»، «دهوښیارتیاتله» او«ژب سا پوهنه». درې واړه کتابونه په پېښور کې«دپښتونخوادپوهنې دیرې» له خوا اخپاره شوي دي. دهوښیارتیاتله او ژب ساپوهنه دډاکترماماهغه پوهنیزکتابونه دي چې دلومړي ځل لپاره یې پکې ساپوهنه(سایکالوجي) دپښتوژبې دبډاینې بهیرته ورننویستلې ده.

زمادمعلوماتوله مخې، ډاکترماماستوري په لره پښتونخوا کې لږترلږه هغومره اغیزمن دوستان لري لکه په بره پښتونخوا کې چې یې لري.

دډاکترماماستوري دغه سرېتوب دهغه دسیاسي سترګه ورتیاغته ځانګړتیابښیي. د شورویانوله یرغل راوروسته ترنن پورې شپږویشت(۲۲) کلن پیرد جاکړپه شان پښتون وهلي دي. ډاکترماماستوري دملي سیاست هغه ګوربت وچې دلراوبرپښتون د یووالي په کلکوالی یې وزرې غوړولې وې. «دقلم توره» دډاکترماماستوري د شعرونو ټولګه ده، په ماباندې یې د«یوټبر» شعرډېراغیزوکړ، ځکه په دې شعرکې ډاکترماماسیاست ته د ساپوهنې چلونه(مینه، خپلوي، هویت) ورښیي:

یـوه ورځـې چـا ویلـې چې اسمان ته مې کتلـې
یوه غـټه وریځـه راغـله دوه وړې یې ښکلـولـې
وړې شوې غټې کې غیبې بـیامو سـترګونه لید لـې
ښکارې داوې کوچنۍ وریځې چـې دمورغیږې ته تللـې
دیـوکورد یـوټـبروې د یـوبل نـه ځـاریدلـې
چې همجنس وې جمع کیږې عـقـل کـله بیـلـولـې
په ویشلې پښتون قام یـې ستوري اوښکې تویولـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیر کال(۲۰۰۵) می د ډاکټر ماما ستوری سره ټلفونی خواله وکړه. غږیی غړند څرګند یده. راته ویی ویل چی زړه یی بی وسه شوی و. ددی لپاره چی په زړه بې زوررانشی، له سیاسی خوالې می نوکې ډډه وکړه. د ده شعری ټولګه می وستایله، په تیره د «یوټېر» شعر. ورزیاته می کړه چی دغه شعر زما د سایېزوپیښودواړه مرکزونه(ماغزه او زړه) ټکوروي. ډاکټر ماما راته په خنداکی وویل چی که زه ورته هغه یوه«لنډه جمله» ورکړم، دی به یې په بدل کی راته خپله ټوله شعری ټولګه راکړي. له هغی لنډی جملی نه یی مطلب زما د اچغه(شعار) وه:

«بې پښتوا رګ د پښتنو مرګ دی!» ورغبرګه می کړه چی ګوره ماما «دغتې کتې د ماستو» چل راسره ونکړی. «دغتی کاټی ماسته» هغه ټکي ووچی ډاکټر ماما یی د زړه له کومی د خندا میلمه کړ. ډاکټر ماما راته په جرمنی کی دغتې کتې د ماستو کیسه داسی کړی وه:

یوې کونړۍ موربه خپلو هغو ماشومانو ته چی په کورکی به یی چغې او کوکې ویستلې، ټینګ ماسته ورکول. خوهلته یی یوبل غلی ځوی هم و. نورو ماشومانو چی ماسته خوړل، موربه هغه غلی ځوی ته په لوړغږ وویل چی هغه ته به دغتې کتې ماسته ورکوي! غلي ځوی له ښایسته اوږدې مودې وروسته پوه شو چی ماسته یی نه ووخوړلی، بلکه شلومبې (تروې) یی څښلی وې. بله ورځ غلي ځوی وچولی تریونیولی و. مورپری پوه شوه. سم دلاسه یی له ټینګو ماستو یو غټ کنډولی ورکړ، خو غلي ځوی یی په ژړا لاس پورې کړ. مور یی د ځان سره ګورید له چی غلي ځوی یی ولې ژړل. غلي ځوی په تیره ژړاکی هغې ته وویل چی د ټینګو ماستو د کنډولي سره دې دغتې کتې نوم هم واخلي. وروسته له دې همدغه غلی ماشوم د ټینګو ماستو د کتې واکمن شوا و هغو نورو خویندو وروڼو ته یی دغتې کتې ماسته وربېښودل. په ټلیفوني خواله کی می ډاکټر ماما ته وویل چی اوس امریکه پښتنو ته په افغانستان کی دغتې کتې ماسته(«کوچنی مشر» جلالت چپن حامد کرزی+ «تش مشر» اعلیحضرت محمد ظاهرشاه) ورکوي.

زما له هغی«لنډی جملې» نه چی ډاکټر ماما ستوری راسره په خپله شعري ټولګه مارچه کوله، زه پوه شوم چی زما منلی دوست ډاکټر کبیر میرداد خیل ستوری د ناروغی په حال کی هم د پښتو پتنګ و. په ټوکه کی می ورته وویل: پخوانی پاچا او حامد کرزی وایی چی دوی خوخلکیانو نه دی چی په ارګ کی یې هم پښتو ویله او هم یی پکی اتڼونه کول! ډاکټر ماما وپوښتلم چی څه به کیږی؟ ورغبرګه می کړه چی پښتو له ارګ نه شړل شوی ده، خو په ګوانتانامو کی لکه چی رسمی ژبه شی؟ دی خبری ته د ډاکټر ماما خوله ګوړی ګوړی شوه، ډیریی وخندل، او زیاته یی کړه چی زه هم د پوهاند...په شان هر څه ته یو دلیل راو باسم

د خوالی په اوږدوکی می ورزیاته کړه چی په افغانستان باندی د امریکی د یرغل په لومړیو وختونوکی د امریکی د ملی امنیت د جرګی په بحثونوکی پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه«تش مشر»(فیګرهیډ) او حامد کرزی«کوچنی مشر»(ماینر ټرایبَل لیډر) ګڼل شوی وو. امریکی غوښتل چی د افغانستان وګړو اکثریت(پښتانه) د ظاهرخان او کرزی په واسطه وغولوی او له دی لاری په افغانستان کی د کلکی ملی ټولنی را منځته کید لو ته پاټک واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوه زمااودډاکترماماوروستني خواله. اوس نوپوښتنه داده چې ډاکټرماما کبيرميراد خيل ستوري څه ډول سياسي شخصيت و ؟
ډاکټرماماستوري هغه پښتون عالم وچې د نظرپه کچه ډيردعمل خاوندو. که په پيښورکې يې د پښتونخوادپوهنې ديره توده ساتله، نوپه جرمنی کې يې د ملي سياست ديره پالله. ډاکټرماماکبيرميراد خيل ستوري د خپلې مړينې پورې د «پشتون سوشل ديموکراتيک پارټي» ياني د «پښتنود ټولنيزولسوليز ګوند»[313] مشرواود دې ګوند د بنسټ ايښودونکو مخکښانو چورليز (محور) يې جوړکړی و..
که دشاعری په نړی کی په ډاکټرماماستوری باندی داجمل خټک د ګل بڼ وړمه لګيدلی وه، نوپه سياست کی يانی دپښتنوديووالی، خپلواکی اوسوکالی لپاره وربانديدباچاخان(فخرافغان) د نظراوعمل پيرزوينه شوی وه.
پښتوژبه د ډاکټرماما ستوری ليلاوه. په افغانستان کی د ملي ټولنی جوړيدل بی له ملي پيژاند (هويت) ناشونی کاردی، اوملی پيژاند په پښتوژبه رامنځته کيدلی اوټينګيدلی شی، نه په بل څه ! په پښتو ژبه کی دافغانستان سره کلکه ژمنه خوندی شوی ده. دافغانستان نوری خوږی ژبی دغه تومنه نه لری. په افغانستان کی د ملي ټولنی دجوړيدلوپه اړوندکی ډاکټرماماکبيرميرادخيل ستوری هغه لارخپله کړی ده چی دافغانستان مفکراوفقير وزيرمحمد ګل مومند يی سپارښتنه کړی وه –هغه وزيرچی دکابل ښارپه بريکوټ کی يی په يوه ختين کرايی کورکی ساوختله، په هغه ختين کورکی چی عبدالعزيزخاوری به «پښتوارګ» ګاڼه
د ډاکټرماماستوری له برکته، پښتون سوشل دموکراټيک ګوند په يوډول سياسی ديره واوښت چی دهرډول سياسی يا دينی پښتون درناوی پکی کيږی. ډاکټرماما کبيرميراد خيل ستوری په ههٔ پښتون، په پرګنه يوسفزی، اوپه ټبرميرادخيل دی. ډاکټرماماستوری دبری پښتونخوا د کونړپه تنرنومې کلی کی زيږيدلی واوپه جرمنی کی يی د زيږيږکال ۲۰۰۷ داپريل په څلورمه نيټه چی د ګل دورځی سره سمون خوری له نړی سترګی پټې کړې. هسک څښتن دې پرې ورحميږی. زه د ډاکټرماماکبير ميرادخيل ستوری درنی کورنی
اودپښتنودټولنيزولسوليزګوندپاتی مشرتابه ته خواخوږی اوتسليت وړاندی کوم. منلی ډاکټرماماستوری دملی سياست سترګور، زړه وراونوښتګرشخصيت و. له هغه نه پښتنوته ډيرڅه په ميراث اوارمان ورسيدل. زماپه اند ، اوس دپښتنودټولنيزولسوليزګونـد مــــسوليت دی چی د خـــپل جرګه مارمشـراروانښـاد ډاکټرماما کبيرميرادخيل ســــتوري په کړنــــلاروخــوځـــيږی.

ډاکټررحمت ربی زيرک يار

---

[313] - PSDP

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلیفورنیا ایالت، د توزند اُکس (زرخیږې) ښار.
پای: ۲۹ اپریل ۲۰۰۲

ژب سیاست او ژب پلان: ملي او رسمي ژبې

ننتــــــوځ

« قوهٔ الانسان فی عقله ولسانه» د پوهنې دډاکټر او ستلر د پنډ کتاب سریزه په دغه عربي مقوله پیل شوې ده.[314] « ډاکټر ولستر په شپږ ویشت(۲۲) ژبو پوهیږي او کتاب یې «دنړۍ» دغټو ژبو لومړنی تاریخ دی.

پښتو بابا محمد ګل مومند د افغانستان هغه ولسي او فقیرو زیرو چې د کابل د ښار د بریکوټ په سیمه کې یې په عادي خټین کرایي کور کې په اتیا کلنۍ کې ساوختله (۱۳۴۳ المریز ۱۹۲۴ زییز کال). هغه د ژبې په اهمیت پوهیده، د ټول افغان د پیژاند (هویت) د ساتنې لپاره یې پښتو یو پوخ مورچل ګاڼه، اوله دې امله یې د ملي ژبې پښتو په تعمیم او ترویج ټینګار کاوه.

مفکر محمد ګل مومند په دې فکر وچې د یوه ملت د ژبې لرۍ او برۍ د هغه د ژوند د بدمرغۍ او نیکمرغۍ سره تړاو لري: « که د یوه ملت ژبه د بل ملت ژبې ته مغلوبه شوه» نو مانا یې داده چې: «په عین و اکداري کې به بې واکه، په عین وطن کې بې وطنه وي. په خپل وطن کې به غریب او پردیس وي... خپل به ورته پردي شي ځکه چې په نامه که څه هم خپل وي خو افکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال یې، اغوستنه، خواړه یې، ځواک او ژوند یې بشپړ لیا نیمګړی د پردي او د بل وي.... دغسې ملت به ورځ په ورځ چوکیږي تر څو چې محوه شي.» په «لنډ» ډول: «ژبه د ملي موجودیت، هوساتوب او سعادت، دلوړوالي او جګوالي سته ده.» د دغه اهمیت له امله «ژبه باید وساتله شي، وپالله شي، وروزله شي، ارته کړله شي، علمي شي، ادبي شي، په هرحیث سره د ملت درستوا ړینوته» ځواب وواېي. د مفکرو زیر محمد ګل مومند په اند، «یوه سړي خپل او د بل مال پیژنې....غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه مني او نه پریږدي چې څوک خپل مال خوشې کړي چې وروست شي، ورته نقصان ورسي او خلک یې ښکاره لیا په غلا یوسي او کورتنې لاندې کړي.»(محمد ګل مومند، دپښتو ژبې لیاره لیا پښتو صرف او نحو. د بلخ شرکت[رښتیا] له خوا په لاهور کې چاپ شو، بلخ ۱۳۱۷ المریز= ۱۹۳۸ زییز). تراوسه زمو ږپوهه داده چې انسانان له بل هرټولنیز موجود نه زیات سیاسي ژوي دي. په طبعیت کې هرشي ګټوره وظیفه لري، او انسانان یوازینی ژوی دی چې طبعیت وربانده دوینا پیرزوینه کړي

[314] - Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language history. New York and London: Harper perennial, 2006, xix

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. که ژبه نه‌وای، فکربه ځانله وای. که ژبه نه‌وای، تاریخ به‌ چیری اوخه‌ وای. داژبه‌ وه چی تاریخ پکی خوندی‌شو، او دا ژبه‌ وه چی فکرپکی ځرګند شو.

دتاریخ یوپوهاند داستادانو په‌یوه غونډه کی ویلی وو چی تاریخ «جهانی اوبنیادی دی»:[315] د ژبپوهنی یو استادورسره سروخوځاوه، خویوه پخه پوښتنه یی هم وروتوغوله: «بی له ژبی به تاریخ څنګه ثبت اوتفسیرشی؟». هو، بی له ژبی تاریخ نه تثبیتید لی شی اونه یی تفسیرکید لی شی. ژبی دانسان په‌ دی ظرفیت یا استعداد کی چی ځان و پیژنی او مجرد[316] فکروکړی لرترلره اسانتیاراوستلی ده. دژبی منشأ لاتراوسه روغه نه ده معلومه، خودلرغون پوهنی شواهد دیته ګوته نیسی چی د ژبی پواسطه پوهاوی[317] به نږدی دوه سوه زره(۲۰۰۰۰۰) کلونه وړاندی را منځته‌ شوی وی. بنا یی له دی امله به ژبپوه روزین[318] له نن نه شپږکاله وړاندی په‌ زییږکال(۲۰۰۲) کی ویلی وی چی« ژبه پیل دی اودهغه‌ څه برخه ده چی موږڅوک یو»:[319]

له دینه چی« ژبه پیل دی» سړی داسی هم پوهید لای شی چی ژبه نه یوائی د پوهاوی وسیله ده، بلکی دځان پیژندنی اوهویت منشأ هم ده(«دهغه‌ څه برخه ده چی موږڅوک یو»).

که له یوی خواژبه لوښی(وسیله) ده دپوهاوی لپاره، نوله بلی خواژبه تړون دی اوغوټه[320] ده د پیژاند «هویت» لپاره. ژبه له یوی بلی ځانګړتیاهم ځان نشی خلاصولی. هغه‌ داچی له ژبی نه دټولنیزتوپیرا و اتبارلوښی هم جوړید لی شی.[321] د ژبی درسمی کیدا یانی حکومتی کیدا په‌ عملیه کی دټولنیزتوپیرا وټولنیزمقام تومنه پرته ده. دبیلګی په‌ ډول سینګاپوریو کوچنی ښاری دولت دی چی څلورنیم میلیونه وګړی لری(۲۰۰۷) اوڅلوررسمی ژبی لری. انګریزی، ملای[322] ماندارین (چینایی) اوتمیل. هغه‌ سینګاپوریان چی په‌ انګریزی ژبه کی لاس لری، عموماً په‌ سیاست او اقتصادکی دغتی برخی خاوندان دی:[323]

---

315 - Universel and basic

316 - Abstract

317 - Communication

318 - Rosen

319 - « Language is the beginning, it is part of who we are. » Quoted in Ralph w. Fasold and Jeff Conner – Linton (eds.), An Introduction to linguistics, 2006,pp.1 and 375.

320 - Tie

321 - Social class differenciation

322 - Malay

323 - «English – knowing bilinguals govern the country, walk the corridors of power, preside at boardroom meetings, teach in schools, and rule in the courts of law.» Anne pakir at national university of Singapore, «Bilingual education with English as an official language: Socio cultural implication», Georgetown university press. Georgetown university round table on languages and linguistics, 1999, electronic version, pp. 341-349

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دی چی په سینګاپورکی چینایان ډیره کیان(۷۷ سلنی) دی ملای ژبه ددغه هیواد ملی ژبه ده، د سینګاپوریانود پیژاند(هویت) او احساس ژبه ده. د اسر ییلو ددولت په جوړولو(می ۱۹۴۸) اودملی احساس په پیاوړي کولوکی د عبری ژبی را ژوندی کولو سترول لوبولی دی، اودعبری ژبی په ساتنه کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سینګاپور او اسراییلو په ژب سیاست(لنګویج پالیسي)[324] به وروسته وږغیږم

(الف)ـملي او رسمي ژبه

دملی اورسمی ژبی ترمنځ په توپیرکی پخپله دامریکی سترڅارنوال اودبندیانود عذابونویوغټ پلوي حقوق پوه البرتوګونزالیس[325] ښکیل شوی و(۲۲ می ۲۰۰۷). اوس په امریکه کی ځینی خلک په دی پسی اړم شوی دی چی انګریزی ژبه د اساسی قانون دتعدیل له لاری رسمی[326] ژبه کړی. دنوروهیوادونودخلکوپه شان، امریکایان ګډ قومی نیکونه اوګډ تاریخی احساس نلری. دګډ دین احساس هم پکی غښتلی نه دی. ښایی له دی امله دخپل پیژاند لپاره انګریزی ژبی ته مخ وراړوی. دامریکی سترڅارنوال ګوانزالیس تیروت اوپه خپله توضیح کی یی ملی ژبه د رسمی ژبی په ځای وکاروله. ګوانزالیس راپورترانوته وویل چی«ولسمشر(ډبلیو جورج بوش) هیڅکله ددی ملاتړنه دی کړی چی انګریزی دی ملی ژبه شی»:[327] په همدغه ورځ(۲۲ می ۲۰۰۷) لږوروسته سپینی مانۍ خپل سپیناوی وکړ:[328] هغه ولس چی خپل دولت یی نه وی جوړکړی، رسمی ژبه نه لری، خوپه مقابل کی یی ملی ژبه لری. که یوولس دخپلواکی په جګړه یوه ژبه کارولی وی، همغه ژبه یی چی بالعمل دملت کیدنی هویتی چینه ده، دخپلواکی په ګټلوسره اودخپل ملت په جوړولوسره د رسمی ژبی وظیفه هم په غاړه اخلی. د بیلګی په ډول دوه هیوادونو ته ګوته نیسم: دامریکی په اساسی قانون کی دملی یا رسمی ژبی په اکله هیڅ نه شته. خودخپلواکی اعلامیه(جولای ۱۷۷۶) اودوه اساسی قوانین یی په انګریزي ژبه لیکل شوي وو(د کنفیډریشن مادې په نومبر ۱۷۷۷کې،او اساسي قانون چی ترنن پوری چلیږی په ۱۷۸۷ زییزکال کی). له دې امله انګریزی په امریکه کی طبعاً ملی اوبالعمل رسمی ژبه ده. بل مثال په افریقاکی د تازه جوړشوی دولت دی. په ایریتریا[329] کی چی نهه قومونه پکی ژوندکوی دیونیسف[330]

---

[324] - Language policy
[325] - Gonzales
[326] - Official language

[327] -« Never supported making English the national language.»
[328] - « The attorney general[Alberto Gonzales] got caught in a linguistic snare. He took 'nationa l' language to mean what we describe as ' official' lauayge. We have no problem in identifying English, our common linguistic currency as national language.» White House spokesperson Dana Perino in «Adventures in semantic: CBS News, electronic version, posted by Hillary Profita(22 May 2006).
[329] - Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۴) د معلوماتو له مخې د (تیګریګنا)[331] قوم پکې ترټولو ډیر وګړي لري. خو هلته د یوه قوم ژبه هم رسمي ژبه نه ده ګڼل شوې، د دې لپاره چې د ژبو کړکیچ رامنځته نشي. د دې په مقابل کې کیسواهیلي[332] د دغه هیواد ملي ژبه منل شوې ده، دلیل یې دا دی چې کیسواهیلي د خپلواکۍ په جګړه کې د سیاسي سروالي پټۍ دراشي درشي ژبه وه.[333]

رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت پرې چلیږي او په حکومت کې چلیږي. رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت رسمي اعلان کړې وي، او یا یې عملاً د خپلو وظیفو او مسولیتونو په اداکولو کې کارولې وي (لکه په تړونونو کې، په قوانینو کې، په محکمو کې، په ګڼو اعلامیو کې، او په سیاسي دریځونو کې). رسمي ژبه هغه ژبه ده چې د دولت دښتون په حالت کې رامنځته کیږي، یانې حکومت یې اعلاموي او یا په یوډول ښیي چې دغه ژبه د هغه ملت ژبه ده چې د دولت د حاکمیت لاندې وي:[334]

په تاریخ کې یوه استثنا هم شته. په داسې حال کې چې یهودانو په فلسطین کې دولت نه لاره، د یوې سیاسي ډلې[335] په ښیر د هغوی ژبه عبري[336] په فلسطین کې د انګریزي او عربي ژبو به شان د برتانوي واکمنانو له خوا رسمي اعلان شوه. په زیږکال (۱۹۲۲) کې فلسطین د ملتونو د ټولنې[337] د پریکړې له مخې د برتانیې په حاکمیت (قیمومت)[338] کې ورغی:[339]

رسمي ژبه د حکومت په ورځنۍ فعالیت کې کارول کیږي او یو اوږګاړي ته ورته ده چې له یو بندر نه یو ښار ته مالونه رسوي؛ یولوښی (وسیله) دی چې د حکومت کارونه سرته رسوي (په پارلمان کې قوانین، په محکمه کې د قوانینو تفسیر او تطبیق، د فورمو او لایحو جوړول، د اساسي قانون تعدیل، د اساسي قانون تفسیر، عسکري او ملکي اداره، عسکري او ملکي تعلیم او تربیه، تړونونه

... او اعلامیې).

د دولت شتون د یوې ژبې د رسمیت لپاره عموماً اساسي شرط دی. وړاندې له دولت نه رسمي ژبه نشته، خوملي ژبه

---

[330] - UNICIF
[331] - Tigrigna
[332] - Kiswahili

[333] - C.M. Rubagumya (ed.), 1990, quoted in" Multilingualism and nation building: language and education in Eritrea". By Chefena Hailemariam, university of Asmara, Eritrea, sjaak kroon, Tilburg university, Netherlands, and Joel Wolters, Bar – Ilan university, Israel – electronic version, pp. 475 – 493.
[334] - declared by a government to be the language of the governed nation.
[335] - entity
[336] - Hebrew
[337] - mandate
[338] - League of Nations
[339] - " All ordinances, official notices and official forms of the government….. shall be published in English, Arabic and Hebrew"

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته. د یوه دولت په رسمي سند کې چې رسمي ژبه نه وي ښودل شوي، ملي ژبه یې رسمي ژبه ده لکه په اندونیزیا کې. په اندونیزیا کې له پنځه نیم سوه نه زیاتې ژبې او لهجې شته. بهاسا اندونیزیا[340] په اساسي قانون کې داندونیزیا «ملي ژبه» ده چې په تجارتي، تربیوي او حکومتي چارو کې چلیږي.

ملي ژبه هغه یوه ده چې د یو ملت ډیر کیان پرې غږیږي او د ملت لپاره د اصالت[341] او پیژاند (هویت) ارزښت لري. ملي ژبه له تاریخي احساس او ویاړه ډکه تیره زمانه منعکسوي. ملي ژبه د ملي بیرغ او ملي ترانې په شان د سمبول مقام لري. ملي ژبه د همغه ملت کلتوري ماهیت او اتبار ښیي. ملي ژبه د خلکو په منځ کې د ملي تړون احساس او ژمنه منعکسوي. ملي ژبه په خلکو کې د واحد ملت احساس غښتلي کوي. ملي ژبه خلکو ته خوند ورکوي او زړونه کوشیروي، او په اوږده ډګر کې د ملي تولنې په را منځته کیدلو کې اسانتیا راولي. ملي ژبه د «ویلې کیدلو بټۍ» ده. امریکې ته[342] د ویلي کیدا بټۍ وایي. زما په اند، په ټولنیز لحاظ امریکې ته «د سلاتې کنډولې» ویلې شو ځکه چې ټول ټال امریکه د بیلا بیلو نژادونو د سلاتې کنډولې ته ورته ده. خو پخپله انګریزي ژبه پکې هغې بټۍ ته ورته ده چې بیلا بیل نژادونه په ښوونځي او پوهنځي کې په کلتوري لحاظ ویلي کوي او راتلونکې تړون او بریالیتوب ته یې سیخوي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، د ملي دولت په کفایت کې به یې شک وي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، ملت به یې د یتیم احساس کوي. پردۍ ژبه ملي ژبه کیدلی نشي، خو رسمي ژبه کیدلی شي. ملي ژبه عمومي تړونکې او کوشیرونکې ژبه ده. ملي ژبه اصلاً د ملي کلتور برخه ده، نه د دفتري کلتور. ملي ژبه دولتونه زیږوي، او دولتونه رسمي ژبه غوره کوي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې په ولس ګرانه وي، یانې ملي او رسمي ژبه یې یوه وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې په خدمت او پالنه کې وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې په رسمي ژبه کې یې د بل دولت لاس نه وي. هغه دولت بد مرغه دي چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې سره په ټکر کې کوي.

په کامرون کې انګریزي او فرانسوي دواړه رسمي ژبې دي، او پاتې نورې د هیواد خپلې ژبې ملي ژبې دي. که د یوه هیواد په اساسي قانون کې یوه ژبه ملي ګڼل شوي وي، مطلب ورنه رسمي ژبه هم ده. په سعودي عربستان کې په یوه مشخص سند کې لیکل شوي اساسي قانون نشته، خو عملاً عربي د هیواد ملي ، رسمي او دیني ژبه ده. د ایران د اسلامي جمهوریت په اساسي قانون(۱۹۸۹) کې راغلي دي: « زبان و خط رسمي و مشترک مردم ایران فارسي است. اسناد و مکاتبات و متون رسمي و کتب درسي باید به این زبان و خط باشد.» اټکل پنځوس سلنې (۵۰٪) ایرانیان په فارسي غږیږي. بله نیمايي یې په ترکي، عربي، کردي، او بلوڅي ژبو غږیږي. عربي سره له دې چې د سپیڅلي قران او مبارکو حدیثونو ژبه ده، د ایران په اسلامي جمهوریت کې رسمي ژبه نه ده.

---

[340] - Bahasa Indonesia

[341] - authencity

[342] - melting pot

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپايي اتحاد[343] درويشت(۲۳) رسمي ژبې لري. فنلنډ دوه(۲) ملي ژبې لري: سوامي (فيني ژبه)اوفينلند ز سوينسکا[344]ياني فنلنډي سويډني. په فنلنډ کې سويډني ژبه چې شپږ سلنې (۶٪) ويونکې لري، ددغه هيواد په هرځای کې اتبارلري. په مقابل کې يې فنلنډي ژبه چې دوه نوي سلنې(۹۲٪) ويونکې لري، په ارته کچه کارول کيږي، خوهلته هرچيرې قانوني اتبارنلري. په فلنډ کې ځينې پوهنتونونه يوازې په فنلنډي ژبه چليږي. ټول زده کوونکي بايد سويډني زده کړي. څوک چې دسويډني ژبې برې ليک ونلري، دولتي ماموريت به يې په برخه نشي. ورته شرايط په اقليتي سويډنيانو باندې چې فنلنډي ژبه زده کړي، په لږه اندازه ايښودل شوي دي.

په مالتاکې مالتايي ژبه چې اکثريت پرې پوهيږي، ملي ژبه ګڼل شوې ده، او د انګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په فلپين کې فلپينو ملي ژبه ده، اود انګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په پاکستان کې اردو ژبه چې اته سلنې(۸٪) وګړي پرې غږيږي، ملي ژبه ده او لارې چارې بايد ميندل شي چې اردو رسمي ژبه شي. انګريزي چې په پاکستان کې د سروالې پټې(نخبې) ژبه ده، هلته رسمي ژبه هم ده (د اپريل **۱۹۷۳** اساسي قانون، **۲۵۱** ماده: اتر۲ بندونه).په پاکستان او پښتونخوا کې د ژبو د بحث لپاره د دې کتاب اتم فصل ولولئ. دهند په اساسي قانون يا بل کوم قانون کې کومې ملي ژبې ته ګوته نه ده نيول شوې، خوهندې په اساسي قانون کې د هيواد رسمي ژبه ګڼل شوې ده. ايالتونه کولای شي چې يو ياڅو ژبې دخپلو ايالتي حکومتي چارو لپاره رسمي معرفي کړي، لکه پنجابي، بنګالي، اردو .... سانسکريت. که د مرکزي حکومت کوم ليک دهند ايالاتو يا سيموته په انګريزي ژبه استول کيږي، بايد هندي ژباړه يې ورسره مل شوې وي. دلته وينو چې انګريزي ژبه هم دهند رسمي ژبه ده. د ژبني سياست له نظره، فلپين اوهند يو بل ته ورته دي. په فلپين کې هم سيمه ييزو ژبوته اجازه ورکول شوې ده چې په خپلو اړوندو سيمو کې د رسمي ژبو به څير وکارول شي.دتاجکستان رسمي ژبه تاجکي ده. دازبکستان رسمي ژبه ازبکي ده، اودحکومت مامورانبايدپه دغه ژبه وپوهيږي. دترکمنستان رسمي ژبه ترکمني ده. دزيمبابوې[345] رسمي ژبه انګريزي ده. دماليزيا رسمي ژبه بهاساميلايو[346] ده چې اکثريت پرې غږيږي. په کمبوديا کې خمير[347]قوم ستر اکثريت(۹۲٪) لري او ژبه يې چې خميرنوميږي، رسمي ژبه ده. دولسي چين په شان، ماندارين[348]چايني ژبه دتايوان رسمي ژبه ده.

---

[343] - EU
[344] - Finlands svenska
[345] - Zimbabwe
[346] - Bahasa Melayu
[347] - Khmer
[348] - Mandarin

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ب)-ولې ژبني تکرونه؟

او ولس(۱۷) کلونه وړاندې د زیږېدکال(۱۹۹۱) پورې په سهیلي ترکیه کې په کُردي ژبه سندرې ویل منع شوي وو.
شپږ کلونه وړاندې په زیږېدکال(۲۰۰۲) کې هغه پوهیدونکي(محصلین) د پولیس له خوا ونیول شول چې په پوهنتون کې یې په کردي ژبه د تدریس غوښتنلیکونه[349] د پوهنتون مسولینو ته وړاندې کول
په ولسي چین کې د «تام او جیري»[350] په نوم تلویزیوني کارتون ډېر مینه وال لرل
د غه تلویزیوني کارتون په جنګي پیشو او موږک راڅرخیده. د ۲۰۰۴ زیږیز پورې به(تام او جیري) د ولسي چین په سیمه ییزو ژبو(لهجو) غږېدل. خو ورپسې مرکزي حکومت په سیمه ییزو ژبو(لهجو) کې ذکر شوي کارتوني پروګرام منع کړ. یانې نور یې نه غوښتل چې تلویزیوني پروګرامونه دې په لهجو کې خپاره شي. د دې پرځای تلویزیوني پروګرامونه د ولسي چین په رسمي ژبه یانې ماندارین[351] کې پیل شول. له دې لارې ولسي چین غوښتل چې
ماندارین(پوتونګهوا) ژبه د ملي پیژاند د سمبول په څیر پیاوړې کړي او د یوبل سره سیمه ییزې ژبنۍ سیالۍ د ملي پیژاند د کلک سمبول په قالب کې ویلې کړي. په ولسي چین کې لهجې له یو بل سره غټ توپیرونه لري.
پوتونګهوا په ماندارین لهجه ولاړه ده، او ماندارین د ولسي چین په مرکز بیجن(پخواني پیکینګ) کې چلیږي.
یانې د پایتخت لهجه ماندارین رسمي اتبا رلري.
شپږ کلونه وړاندې په زیږېدکال(۲۰۰۲) کې د سینګاپور حکومت په یوه کمیډي فلمي لړۍ باندې د «اِن سي-۱۷»[352] برغولي کېښود، یانې څوک چې اوولس(۱۷) کلن شوي نه وي، د دغې لړۍ فلمونه نشي لیدلی. په دغه کمیدي فلمي لړۍ کې کوم بد څه نه وو چې ځوانان په اخلاقي لحاظ بې لارې کړای شي. د سینګاپور د حکومت دلیل دا و چې په دغه فلمي لړۍ کې «بد ګرامر»[353] کارول شوي و. پورتني درې بیلګې مو ږد دې پوښتنو سره مخامخ کوي:

الف --ولې د ترکیې حکومت ته ارزښت لري چې کومه ژبه دې په پوهنتون کې وکارول شي؟
ب --ولې د سینګاپور حکومت د «بد ګرامر» مخه نیسي؟
پ --ولې د ولسي چین حکومت د دې سره علاقه لري چې کارتوني پیشو او موږک (تام او جیري) دې څنګه

---

[349] - Petitions
[350] - Tom and Jerry
[351] - Mandarin (Putonghua)
[352] - NC- 17
[353] - bad grammar

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغږیږي؟

ددغـو درې وا ړو پوښــتنو جـواب په یوه ټکی کی پروت دی: پیژاند (هویـت) !: «ژبه پیل دی».[354]

(پ)-د ژبې معیاري کول: ژب سیاست

د ژبو معیاری کولو[355] ته ژب سیاست (لنګویج پالیسي)[356] هم ویلی شو. هغه څه چی پاس می ورته په ترکیه، سینګاپور او ولـسی چین کی ګوته ونیوله، د ژب سیاسـت درې بیـلګی ښیـی.

د ژبی معیاری کول یو سیاسی حکومتی ځواب دی چی د ژبی یوی خورا مهمی ځانګړتیاته ورکول کیږي: ژبه ولاړه نه ده، بلکی «بدلیږي او اوړي»:[357] د مثال په ډول په ولسی چین کی له ډیرو لهجو نه دهیواد د پایتخت(بیجینګ) لهجه ماندراین درسمی ژبی به څیرغوره شوه. ځینو هیوادونو د ژبی د معیاری کولو لپاره علمی موسسی رامنځته کړی دی چی د ژبو پر مختګ او بدلون وڅیري، لکه د فرانسوی ژبی اکاډمی، د هسپانوی ژبی اکاډمی، په جرمنی ژبو هیوادونو کی دلیکدود جرګه[358] په اسراییلو کی دعبری[359] ژبی اکاډمی او دعربی ژبی اکاډمی(دعربی ژبی اکاډمی نږدی څلورمیاشتی وړاندی د۲۰۰۷ زیږیږکال په ډسمبرکی پرانیستل شوه)، په شاهی دوره کی پښتوټولنه په کابل کی، پښتو اکاډمی په پیښورکی، ملـی کیسواهیلی جرګه په تانزانیاکی، دکیسواهیلی انستیټوټ په تانزانیاکی... اوکویچوا[360] اکاډمی په پیرو کی.

په دی ډول حکومتونه د ژبی د معیاری کولو پریکړی کوی او د ژبی سیاست ټاکی او چلوی. هو، وګړی او شخصی سکتورهم د یوی ژبی په معیاری کولو کی رول لوبوی. ورځپاڼی، مجلی، خبری اژانسونه، او بریښنیاییزی خپرونی عموما د مطالبو د خپرولو لپاره مقررات[361] لری. انګریزی خپروونکی ویلیم کاکسټن[362] د پنځلسمی زیـیزی پیړۍ په دوهمه نیمایی کی یوه چاپخونه لرله او دخپل چلوونکی کنټرول[363] له لاری یی د هغه مهال په خپرونو کی خپل اغیزخوندی کړاوپه دی ډول دراتلونکی انګریزی په معیاری کولو کی د مټ خاوند شو. دوه(۲) نورو وګړو ډیر مهم

---

[354] - " Language is the beginning , it is part of who we are." (Rosen).
[355] - Standardization
[356] - Language policy
[357] - it varies and it changes
[358] - Der rat fuer Rechtschreibung
[359] - Hebrew
[360] - Quechua
[361] - editorial guidelines
[362] - Coxton
[363] - editorial

(c) ketabton.com: The Digital Library

انگریزي سیندونه(قاموسونه= ډیکشنرۍ) رااوویستل: ډاکټرساموېل جانسن[364] (۱۷۰۹تر۱۷۸۴) په انګلستان کې، اونواه ویبستر[365] (۱۷۵۸تر۱۸۴۲) په امریکه کې. ویبسترپه امریکايي انګریزي کې داسې املا وکاروله چې په انګلستان کې د مروجې املا سره یې یوڅه توپیرلاره، لکه د[366](معیاري کول) او[367](سلوک، چلن) ټکي په امریکايي انګریزي کې. دغه شان ایلیزر بن یهودا[368] (۱۸۵۸تر۱۹۲۲ زییز) هغه زړه عبري[369] ژبه راژوندۍ اونوې(مودرن) کړه چې دوه زره کلنې دورې پرې پریوتلې وې او چاپه ورځنی عادي ژوند کې نه کاروله (په دې اکله به وروسته وغږیږم).

وروسته له روغ پام نه سړی وینې چې معیاري کول د ژبنیو نوسانونواو اوښتنود چڼولو اویوشکل کولو عملیې ته ویل کیږي[370]. هغه مهال سړی وینې چې معیاري کول یوډول رسمي(تشریفاتي)[371] ژبه رامنځته کوي. ډیرځلي خلک فکرکوي چې معیاري(رسمي، تشریفاتي) ژبه دعلمي موسسو، دلیکدود دکتابونو، سیندونو(قاموسونو) اوغټوخپرونو ژبه ده. په معیاري ژبه کې نه یوازې دیوه ټکي املایي ځیره اهمیت لري، بلکه ګرامري مقررات اود ستورونه هم مهم دي. دمثال په ډول، په یوه جمله کې دوه(۲) منفي کارول بې خونده ویناده: هغه نه غوښتل چې ښوونځی ته لاړنشي. په روغه پښتو (هغه غوښتل چې ښوونځی ته لاړشي).

د ژبې دمعیاري کیدلو موخه داده چې ژبه عمومي شي، یانې هرڅوک پرې په اسانۍ سره پوه شي. دلته باید زیاته کړم چې مسلکي تخصصي ژبې حتماً عمومي ژبې نه دي. معیاري ژبه عموماًپه اداري، کلتوري او اقتصادي مرکزونو کې را پورته کیږي. پښتانه چې کلتوري ملت دي، خوملي دولت نلري، باید دخپلې ژبې دپالنې او معیاري کولولپاره یوه بریښناییزه جرګه ولري، دبیلګې په ډول[372](پښتو عمل جرګه)! ددغې جرګې یوه موخه باید داوي چې دپښتو لغاتونو بریښناییز بانک[373] جوړ کړي.

مخکې د زییږکال ۱۹۹۲له انقلاب نه، انګریزي دسومالیې په حکومتي اوتعلیمي ادارو کې برلاسې وه اوله دې امله دبرلاسې اوچتې پتې ژبه وه چې له نږدې لسوسلنو(٪۱۰) نه جوړه شوې وه. شپږدیرش (۳۶) کلونه وړاندې په زییږ کال(۱۹۷۲) کې سومالي په لاتینې توروکې ددغه هیواد رسمي ژبه شوه. یوڅوکلونه وروسته د(۱۹۷۰) کلونو په وروستیو کې په سومالي کې کافي مواد برابرشول چې سومالي له پوهنتون نه په ټیټو تعلیمي موسسو کې د زده کړې

364 - Johansen
365 - Webster
366 - Standardize
367 - behavior
368 - Eliezer ben - Yehuude
369 - Hebrew
370 - Sorting through the variation
371 - Formal
372 - Pashto Action Council
373 - Pashto terminological databases

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښوونې ژبې ته ځګه کړي. عربي په لومړنيو او منځنيو زده کړو کې کارول کيدله. د سومالي ژبې په معياري کولو کې ګړندي ګامونه پورته شول: د دغې ژبې ليکدود ، ويې پانګې (دلغتونو ذخيرې) ، تلفظي نظام ، او لاتيني پتې (الفبا) ته کلک پام وشو ، او په(۱۹۷۲) کې لومړی ځل غټ سيند ونه(قاموسونه) را ووتل. د دې لپاره چې د خپلې رسمي ژبې اړتياوې پوره کړي ، د سومالیې چارپوهانو په غټه کچه له نوې ويې پانګې(نيولوجيزم)[374] نه کار واخيست. په ســـومالیا کې په ۱۹۹۰ کلـــونـو کې کورنی جـــګړې زوروميندا او مـــرکزي حکومت ړنګ شـــو ، خـــوبيا هـــم سومـالي ژبـه د بيـلا بيـــلو سـيمه ييزو وکمـــنيو رســـمي ژبه يا ملـي ژبه پاتې شوه.

ژب سیا ست[375] (ت)۔

ډيرهيوادونه له ژب سياست نه کار اخلي چې له يولړ ژبونه عموماًديوې ځانګړي ژبې په پلو يتوب او ملاتړ را څرخي يا د هغې په کمزورولو او منع کولو کې لګياوي. د تاريخ په اوږدو کې دولتونو عموماًديوې ژبې د رسمي کولولارغوره کړې وه. خو اوس ځينې دولتونه هڅه کوي چې سيمه ييزې ژبې له مړينې نه وساتي. ژب سياست هغه څه ته وايي چې حکومت يې د ژبې په اکله کوي: د قانون له لارې ، د محکمې د پريکړو له لارې ، او دحکومتي مقرراتو[376] له لارې ، حکومتونه غواړي چې د ژبې استعمال وټاکي ، د ملي اړتياو د پوره کولو لپاره د ژبې په زده کولو کې اسانتيا راولي ، يا د اقليتي ژبو په ساتنه کې اغيزمن شي.

اوس د ژبني او کلتوري تنوع ساتنه پوهانو ، ليکوالانو ، واکيالانو (سياستمدارانو) ، او د اقليتي ټولنو مشرانو ته اهميت لري. اټکل دا سې دی چې په يوويشتمه(۲۱) پيړۍ کې به د شپږزره ژبو نيمايي برخه د مړينې د خطر سره مخامخ شي. ديوې ژبې په خوبيالي کيدا او مړينه کې ډيرلاملونه کواند رول لوبوي. د محلي ژبې د ويونکود شمير کچه ، د دولت په رسمي راشه درشه[377] کې د هغې استعمال ، د هغې د ويونکو جغرافيايي تيتوالی ، او د هغې د ويونکو ټولنيز-اقتصادي وزن. ملي ژب سياست يا د غه شرايط مهار ولی شي ، يا د هغوی اغيزمنتوب پرسولی شي او د يوې ژبې د مړينې عمليه ګړندي کولای شي. د ژب سياست طريقې په لاندنيو غټو ورده بنديو (کټيګوري) را څرخي:

۱ –د[378] ادغام پاليسي په هغو حکومتي اقدامونو لاره وي چې د يوې ژبې يا ژبو د ادغام اوورکيدلو عمليه ګړندي کړي او په دې ډول يوه مسلطه ژبه رامنځته کړي. د ادغام سياست په پاکستان ، اندونيزيا ، سوريه ، عراق ، ايران

374 - negologism
375 - Language policy
376 - Official lanauge act
377 - Formal communication
378 - assimilation

(c) ketabton.com: The Digital Library

.....او او سنی نیول شوي افغانستان کی لیدل کیږي. د امریکی د ښکیلاک لاندی افغانستان کی «کابل د مشهد په شان» دی.

۲ –د نه مداخلې سیاست[379] ژبی خپل منځه «حسن تفاهم» ته پریږدی. خو په واقعیت کی دغه ډول حسن تفاهم یوې برلاسې (مسلطی) ژبی ته لاراوا اروی چی نوری ژبی سوکه سوکه وخوری او په مسلطه ژبه کی یې جذب کړي. بیلګی یې په انګولا ، جرمنی ، برتانیه ، سعودی عربستان ، سینیګال ، بنګلادیش... او جاپان کی لیدل کیږي

۳ –د متمایز کولو او توپیر منلو سیاست[380] دیوې ژبی په ځانګړي قانونی مقام را تاویږي. د لته اکثریت ټول ژبنی حقوق لری. او دلږه کیانو (اقلیتونو) په ژبو هم لږو ډیر د حفاظت او حمایت و زرونه غوړیدلی وی. بیلګی یې د امریکې په کلیفورنیا ایالت ، ولسی چین ، اروپایی جرګه ، ګواتیمالا ،.... او د کاناډا په اونتاریو او کوبیک ایالتونو کی لیدل کیږي.

۴ –د رسمي ژبې د تشویقولو او ارزښتمند کولو سیاست[381] په دی فکرولاړدی چی دیوې ژبې سره دې مینه او نازولتیا وښودل شی. دا ډول سیاست په یو ژبتیا[382] را څرخی. کله د یو هیواد ملي ژبې ته د رسمی مقام پټکی ورپرسرکیږي ، او کله په استعماری ژبه دغه ډول پیرزوینه کیږي. دلته کله ناکله د اقلیتی ژبو حفاظت ته هم پاملرنه کیږي. کله ناکله داسی پیښیږي چی رسمی ژبه د ملت د اکثریت لومړۍ ژبه وی. بیلګی یې دادی: فرانسه ، الجزایر ، برازیل ، مراکش ، شمالی کوریا ، اسراییل ، ایټالیه ، ایران ، مصر ، کمبودیا ، تونس ، لبنان ، هند...او ویتنام. په افریقاکی انګریزی په شپاړس(۱۶) هیوادونوکی ، فرانسوی په اووه لس(۱۷) هیوادونوکی ، پرتګالی په پنځه هیوادونوکی ، او هسپانوی په یوه هیواد کی رسمی مقامونه لری. عربی او فرانسوی په غبرګ ډول د تونس ، مراکش او موریتانیا رسمی ژبی دی. وګورئ بر ښنا ییزه چینه[383]

دیوی ژبی په تعمیم (عمومی کیدلو) کی یو شو عملیاتی ساحې غټ رول لوبوی: رسمی ژبه ، ملی ژبه ، د تدریس ژبه ، تعلیمی ژبه ، مطبوعاتی ژبه ، تجارتی ژبه... او دینی ژبه. د یهود انود ژبې (عبري) په ساتلو کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سانسکریت په ساتلو کی هندویت ستر رول لوبولی دی ، او د عربی په ساتلو کی اسلام ستر رول لوبولی دی. د ژب سیاست لپاره دوه هیوادونه بیلګه کوم: سینګاپور او اسراییل.

---

379 - non - intervention

380 - Differentiated legal status policies

381 - Valorization of the lanauge policy

382 - unilingalism

383 - Language policy – Wikipedia,electronic

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مثال - سینګاپور

په سینګاپورکی ژب سیاست په ښایسته ښه کچه په اغیزمن ډول اداره کیږی. په جنوب ختیزه اسیاکی سینګاپوریو کوچنی ښاری دولت دی چی څلور(۴) رسمی ژبی لری: انګریزی، مَلې[384]، ماندارین، اوتمیل. مَلې په عین حال کی ملی ژبه هم ده. هره ژبه په بیلی بیلی ژبنۍ کورنۍ پوری تړلی ده. په سینګاپورکی ژب سیاست کوم هدفونه لری؟ هلته ژب سیاست په دی موخو راڅرخی:

١ – په یو کوچنی دولت کی چی نه طبیعی منابع لری او نه له ساحل نه شاته زمکه لری، ژب سیاست باید ګړندۍ اقتصادي ودې ته زمینه برابره کړی

٢ – ژب سیاست باید په یوه غیرمتجانسه ټولنه کی دپوهاوی راپوهاوی وسیله را منځته کړی.

٣ – په هیوادکی د سترچینی قوم په غتېو لهجوکی چی د یو بل سره پوهاوی پکی مشکل دی، ګډه وسیله راوباسی.

۴ – ژبنۍ او کلتوری ټولپالنې[385] ته رسمی پېټکی ورپرسرکړی.

۵ – ژب سیاست باید په سینګاپوریانوکی وفاداری وپالی او پیژاند (هویت) یی غښتلی کړی – هغه هویت چی دجنوب ختیزی اسیا په میراث ډک شوی دی.

٦ – ژب سیاست باید سینګاپورپه هغه سیمه کی همرنګی کړی[386] چی په ستره کچه په مَلې[387] ژبه غږیږی، او ژب سیاست باید

٧ – بین المللی پیوند کلک او ګړندی کړی

سینګاپورولی انګریزی ژبه خپل اساسی رسمی ژبه کړه؟ لاملونه یی دوه دی:

١ – انګریزی د تخنیک، معلوماتو او تجارت ژبه ده، او دغه شان انګریزی د جنوب ختیزی اسیا د ملتونو د ټولنی[388] رسمی ژبه هم ده.

٢ – انګریزی د درې نورو قومی – رسمی ژبو په منځ کی «ناپییلې»[389] ژبه ده. په سینګاپورکی د دوه ژبتیا سیاست[390] داسی دی چی په ښوونځی کی به هرزده کوونکی دوه رسمی ژبې زده کوی: یوه به یی انګریزی وی او بله به یی مورنی ژبه وی. سینګاپوریان کلکه هڅه کوی چی مورنی ژبه او انګریزی ژبه روغه زده کړی، ځکه چی د ژبود زده کړی کنډه

---

[384] - Malay
[385] - Pluralism
[386] - integrate
[387] - Malay
[388] - Association for South East Asian Nations
[389] - neutral
[390] - bilingual policy

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوړو زده کړو او پوهنتوني تحصیلاتو لپاره اهمیت لري.[391]
دجنوب ختیزې اسیا د قومونو پنځه نوري ژبې هم د پوهنې او ښوونځیو په سیستم کې زده کیږي: هندي، اردو، بنګالي، پنجابي او ګجراتي. دلته وینو چې د دوه ژبتیا د سیاست له مخې، باید هر سینګاپوري انګریزي زده کړي او هر سینګاپوري باید د هیواد په یوه بله رسمي ژبه(معمولاً مورنی ژبه) و پوهیږي. په دې ډول په سینګاپور کې د زده کړې نظام د دغه هیواد په پرمختګ راتاویږي او په ټولو هیوادوالو (اتباعو) کې ملي احساس او ملي تړون غښتلی کوي، او د ملي تړون د جوړولو عملیه ګړندۍ کوي. یانې تعلیمي نظام هلته د اقتصادي ودې او ملي تړون په خدمت کې دی. سینګاپوریان په دې پوهیږي چې انګریزي د یوه عملي انتفاعي لوښي په څېر کاروي، نه د یو احساسي هویتي هدف او تړون په څېر.[392]
په سینګاپور کې د مورنۍ ژبې او انګریزي ژبې په زده کړه نږدې یو اندازه وخت لګیږي:

دښوونځي ډول	مورنی ژبه هره اوني	انګریزي هره اوني
لومړی ښوونځی Primary School	لس، نیم ساعته دوري = پنځه ګینټې	دولس، نیم ساعته دوري = شپږ ګینټې
دوهمی ښوونځی secondary School	شپږ، څلویښت دقیقه یي دورې = څلور ګینټې	شپږ څلویښت دقیقه یي دوري = څلور ګینټې
دوه کلن کالج Junior College	شپږ، څلویښت دقیقه یي دوري = څلور ګینټې	شپږ څلویښت دقیقه یي دوري = څلور ګینټې

[391] - "the constant desire to upgrade" both lanauges " is translated into gate-keeping procedures in terms of student admission to higher levels of education, for example, secondry school to junior college and from junior collage to university entrance." Georagetown university Round table on languages and linguistics, 1999, pp.342 – 343.
[392] - " In brief Singapore wants English as a tool rather than a tie, it wants English to serve a utilitarian but not an emotional purpose." Ibid, p.344.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم مثال: اسراييل

دشلمی پیړی په اوږدو کی دعبري ژبې[393] دراژوندی کولو[394] او وطني[395] کولو لپاره ژبنۍ مفکورې(ایدیالوجی) او ژب سیاست ته اړتیاوه. دلومړئ نړیوالې جګړی په پای سره، فلسطین دانګریزانو دحاکمیت لاندی راغی. شپږاتیاکلونه وړاندی په زیږیزکال(۱۹۲۲) کی دملتوټولنی[396] فلسطین دانګریزانوحاکمیت[397] ته وروسپاره. که څه هم دغه مهال یهودانو خپل دولت نه لاره، دهغوی ژبه(عبري) دانګریزی او عربی ژبو په شان دانګریزانو له خوا رسمی اعلان شوه. دا یوه استثناوه چی د یوه بې هیواده او بې دولته ډلی ژبه دې رسمی ژبی ته لوړه شي:[398]

داسراییلو دولت نږدی شپیته کلونه وړاندی د زیږیزکال ۱۹۴۸ په می کی دلوید یزی نړی دقوی اډی په څیر په منځنی ختیزکی رامنځته شو. ددغه دولت په خصلت کی یو یهودي عالم ایلیزربن یهودا[399] سازونکی رول لوبولی دی، بن یهودا د صیهونیزم د موسس پلرونو په ډله کی یوه وتلې څیره وه. ډیرخلک ورته دنوې یهودي ژبې (عبري) پلار[400] وایی.

یوه سړي ایلیزر بن یهودا (۱۸۵۸تر۱۹۲۲) هغه زړه عبری ژبه راژوندی او غنی کړه چی دوه زره(۲۰۰۰) کلنی دوړی پری پریوتلی وی او څوک پری په ورځنی عادی ژوند کی نه غږیدل. د ایلیزربن یهودا له ژبنی فعالیت نه وړاندی یهودی ژبه یواځی په دینی وعظونو او دعاګانو راچاپیره وه. هغه د یهودی هیواد په اکله خپل فکرونه په یهودی ژبه (عبري)[401] کې خپاره کړل. د ایلیزر بن یهودا په فکر کې هغه ارمانونه خوندی شوی وو چی د یهودانو د خپلواکۍ، ملی هیواد او ملی ژبې درې ګوټی (مثلث) یی جوړ کړی و. د روسیی او ترکیی جنګ(۱۸۷۷تر۱۸۷۸) او د بالکان دولسونو د خپلواکی جګړو په ایلیزر بن یهوداکی یهودی ملی شعور راپورته کړ(ایلیزر بن یهودا په لتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و). ایلیزربن یهودا په خپل یو نامکمل ژوند لیک[402] کی چی دلومړئ نړیوالې جګړې په وروستیو کلونو(۱۹۱۷تر۱۹۱۸) کی یی په امریکه کی لیکلی وه، داسی کاږی چی د یهودي ملت جوړیدا په دوه ستنو ولاړه وه: «هرڅومره زیات چې می د ملي بقا په اکله فکر وکړ، هغومره پوه شوم چی یوه ژبه د ولس د یووالي لپاره څه کولی شي.» بن یهودا وایی چی هغومره چی یهودان د خپلې ژوندي ملت کیدا لپاره خپل «لرغوني هیواد»

---

393 - Hebrew
394 - Revitalization
395 - Vernacularization
396 - Leauge of Nations
397 - mandate
398 - " All ordinances, official notices and official forms of
399 - Eliezer Ben- Yehudal
400 - Father of modern Hebrew
401 - Hebrew

402 - unfinished autobiography

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د راستنیدا اړتیا لري، هغو مره دیته هم اړتیا لري چې د «خپلو پخوانیانو ژبې» ته راستانه شي، یانې د هغوي ژبه را ژوندۍ او اباده کړي[403]

ژبه د ایلیزربن یهودا لپاره د پاخون وسیله وه او د ترون سمبول. ایلیزربن یهودا د هغه اصلي نوم نه وه، بلکې اصلي تولدي نوم یې ایلیزریيځاک پرلمن[404] و. هغه غوره کړل چې (نګه) سوچه یهودي نوم ولري: بن یهودا یې[405] نوی نوم شو. بن یهودا په لیتوانیاکی په یوه دیني کورني کې زیږیدلی و (۱۸۵۸). روسي، جرمني، فرانسوي او عربي یې زده کړې وې. بن یهودا د رې غټ عملیاتي پلانونه لرل: « لومړی، عبري ژبه په کورکې، دوهم، عبري ژبه په ښوونځي کې، او دریم، لغات، لغات، لغات».

لکه چې وینود بن یهودا نشنلیزم (ملي ګري) په ژبه ولاړه وه. نوموړي په دوه ویشت (۲۲) کلنۍ کې په زیږکال ۱۸۸۱ کې له روسي نه فرانسې او ورپسې فلسطین ته کډه وکړه. هغه له خپلې میرمنې نه ژمنه اخیستلې وه چې زوزات به یې په –یهودي یانې عبري ژبه کې روزل کیږي. دیبورا[406] اصلاً په روسي ژبه غږیدله ، خو د خپل میړه سره د کلکې ژمنې له مخې یې خپله ژبه یانې عبري[407] زده کړه.

لومړی ځوی یې بن زاین بن یهودا[408] ونوماوه. بن زاین لومړی یهود وه چې د خپلې ژبې[409] په تغرلوی شوی و. په دې ډول بن یهودا او میرمن یې دیبورا لومړئ یهودي کورنی وه چې په عبري ژبه ګړیدله

ایلیزربن یهودا په جیروزالم (القدس) کې دوه سازمانونه رامنځته کړل: (تخیات اسراییل)[410] د اسراییلو بیا ژوندی کیدل، او «سفابراور»[411] روغه ژبه یانی نګه او روانه ژبه. په مهالیزوکې به بن یهودا د د خپلو لیکنو لپاره نوي لغات راویستل، ځکه چې پخوانئ عبري ژبې د نوې زمانې اړتیاوې او واقعیتونه نشول منعکسولی. ایلیزربن یهودا یوه ژبنی ټولنه جوړه کړه، په دې نوم[412] (د عبري ژبې ځانګه). موخه یې دا وه چې د عبري ژبې پرمختګ غښتلی او اداره

---

403 - " But the more I Thought of the national survival the more I realized that just as the Jews could not become a living nation except by returning to their ancient homeland – so also they could not become a living nation exceptly by returning to the language of their ancestor… - just likeevery other nation each with its tongue. That was the decisive moment in my life, when I saw that the two things withoutwhich the jes could not become a nation are the land the language." The history of Eliezer Ben – Yehuda Hebrew, electronic version, 5 pages.

404 - Eliezer Yitzhak perelman

405 - Ben - Yehuda

406 - Deborah

407 - Hebrew

408 - Ben – Zion Ben - Yehuda

409 - Hebrew

410 - Rebirth of Israel

411 - Clear Tongue

412 - Hegrew language council

کړی. پخپله ایلیزربن یهودا دعبری ژبی دجرګی مشرو (دغه ټولنه د اسراییلو د دولت له جوړولو (۱۹۴۸) نه وروسته په(**۱۹۵۳**م) کی دعبری ژبی اکاډمی[413] ته جګه شوه). دعبری ژبه په جرګه کی به ایلیزربن یهودا په ورځ کی اتلس(۱۸) ګینټی لګیا وچی «دپخوانئ او اوسنئ عبري ژبی بشپړ سیند»[414] راوباسی.

څه کم سل(۱۰۰) کلونه وړاندی په(۱۹۱۰) کی یی د خپلو شپږو ټوکونو لومړی ټوک خپور کړ. دهغه له مړینی(۱۹۲۲) نه وروسته، د ذکرشوی قاموس اووه لس (۱۷) ټوکونه د ایلیزربن یهودا د دوهمی میرمنی اودوهم ځوی ایهود[415] په زیارخپاره شول. په دغه سیند (قاموس) کی ټول لغتونه خوندی شوی دی چی دحضرت ابراهیم(ع) له زماې نه ترنوې زمانی پوری په عبری ژبه کی کارول شوی دی. ایلیزربن یهودا دلغتونو دراویستلولپاره بیلا بیلې نسخی وڅیړلی اوله هغوی نه یی هغه لغات غوره کړل چی دنوي ورځني ژوند اودروانی ژبی لپاره ګټوروو. هغه یوه اونیزه[416] راویستله. په هغې کی به یی خپل روڼ اندیز فکرونه خپرول اونوی لغاتونه به یی پکی معرفي کول. نوی لغتونه به یی په ډیرولیکنوکی تکرارول اوپه دی ډول به یی دخپلی خپرونې دلوستونکوپه مغزوکی خوندی کول. ایلیزربن یهودا دنوې عبري ژبی لپاره سیفردیک تلفظ[417] غوره وګاڼه(سفردي هغه یهودان وو چی عموماً په هسپانیه، پرتګال، اوشمالی افریقه کی اوسیدل). په دی ډول ایلیزربن یهودا خپل ارمان پوره کړ: په فلسطین کی د لویدیز په مټ نوی یهودي دولت د اسراییلو په نوم جوړ شوچی په خپله پخوانئ، خو د خپلې زمانې د اړتیاوو لپاره په ارته شوې او معیاري شوې عبري ژبه چلیږی.

له نن نه نوی(۹۰) کلونه وړاندی د زیبیړ کال(۱۹۱۸) په اوړی کی صیهونستانو[418] د برتانیی په توافق سره په جیروزالم(القدس) کی دیوې غونډۍ یوه برخه را ونیوله، اودنړیوال صیهونیستی سازمان مشرډاکټرخایم وایځمن پکی دعبري پوهنتون[419] د بنسټ ډبره کېښوده. جیمس ارتربلفور[420] چی دانجیل په ټغرلوی شوی و، دبرتانیې لومړی وزیر(۱۹۰۲تر**۱۹۰۵**) وچې بیا وروسته دلومړئ نړیوالې جګړې په مهال دبرتانیی دبهرنیوچاروو زیر(۱۹۱۲تر۱۹۲۱) شو. بلفورچی د یهودانو د «ملي هیواد» پلوي و، فلسطین یی لومړی ځل په (**۱۹۲۵**) کی ولید اوپه القدس کی یی عبري پوهنتون پرانیست. د اسراییلوپه اکله د زیاتو معلوماتولپاره ولولی: زیرک یار، دنوی سیاست الجبره: دامریکې دامپراتوری لپاره فکرونه، ستراتیجی، پلانونه، عملیات، ډنډوري اوغولونې(**۱۹۸۹**تر**۲۰۰۲**)، خپرندوی: د پښتنی کولتوردودې اوپراختیاټولنه–جرمنی، چاپ ځای: ددانش خپرندوی ټولنه، پیښور، **۲۰۰۲**،

---

413 - Hebrew lanauge Academy
414 - Complete Dicionary of Ancient and Modern
415 - Ehud
416 - Zvi
417 - Sephardic
418 - Zionists
419 - Herbrew university
420 - Balfour

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخونه ۴۲۲تر ۴۷۲.
دشلمې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کی یانی دا سراییل د دولت دجوړولو دکال(۱۹۴۸) پوری، عبري یو ژبتیا دومره غښتلې شوې وه چی دفلسطین اتیا سلنو(۸۰٪) یهودانو دعبری ژبی دپوهیدلو ادعاکوله. دغه شان هلته څه دپاسه پنځوس سلنو(۵۰٪) یهودانو ادعاکوله چی عبري یې یوائینۍ ژبه وه. دغه شمیرنې ښیي چی دفلسطین یهودان په څومره لنډه، پنځوس(۵۰) کلنه، موده کی له ګڼ ژبتیا[421] نه ایډیالوژیک یو ژبتیا[422]ته واوښتل. دا سراییلو ددولت دجوړیدلو(می ۱۴، ۱۹۴۸) سره سم، عبري ژبه د دولت برلاسې رسمي ژبه شوه او انګریزي عملاً دوهم مقام ته راټیټه شوه، خو په عین حال کی دوهمه اغیزمنه ژبه پاتی شوه. په اسراییلو کی عربي ژبه هم رسمي ژبه پاتی شوه خو عملاً یې مقام له انګریزي ژبې نه ښکته شو. په بله وینا عبري[423] ژبه لومړۍ درجه رسمي ژبه شوه، انګریزي ژبه ته دوهم درجه مقام ورپه برخه شو، او په عربي ژبه باندې د دریمې درجې رسمي ژبې پیرزوینه وشوه.
په اسراییلو کی عبري ژبه په نړدې ټولو عامه(دولتی) او شخصی فعالیتونو کی یوائیني برلاسي مقام ته جګه شوه: عبري[424] دحکومت، ښوونځي، پوهنتون، تجارت، عسکری، روغتیا، راډیو، تلویژن.. اوکور ژبه شوه. له نورې نړۍ به چی یهودي کډوالان اسراییلو ته راورسیدل، دعبري ژبې د زده کړې پروګرام به یې تعقیباوه چی په(۱۹۴۹) کی د الپان[425] په نوم راوتلی و. د ښوونځي، پوهنتون او حکومت سره د نوو کډوالانو تماس په هغوی زور راچاوه چی زرتر زره عبري ژبه زده کړی. دډاکتری، دعلمی درجی دلاسته راوړلو تحقیقی څیړنې[426] باید په عبري ژبه کی ولیکل شی. عرب اسراییلیان دلوړو پوهنو[427] لپاره مجبور دي چې عبري ژبه زده کړي. وروسته له دې چی عبري ژبه په اسراییلو کی رسمی او کلکه شوه، هلته له(۱۹۹۰) کلونو راهیسی څو ژبتیا[428]ته د مطلوبې موخې(هدف) په څیر پام وشو، بی له دېچی دعبري[429] ژبی برلاستیا زیانمنه شی. په دې ډول، هلته عربي ژبه او د یهودي کډوالانو ژبې منل شوې دي. په یهودي برخه(سکټور) کی عبري د تدریس ژبه ده، او په عربي سکټور کی عربي د تدریس ژبه ده(په نږدې شل سلنو ۲۰٪ ښوونځیو کی). په عربی ښوونځیو کی باید عبري[430] د دوهمې ژبې په څیر زده شی، او په یهودی

---

[421] - Plurilingualism

[422] - Ideological monolingualism

[423] - Hebrew
[424] - Hebrew
[425] - ulplan
[426] - dissertations
[427] - higher education
[428] - Multilingualism
[429] - Hebrew
[430] - Hebrew

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځیوکی بایدعربی ژبه خلورکاله تدریس شي. په بین المللی ژبوکی انګریزي لومړی مقام لري چی باید دلومړئ بهرنئ ژبې په څیرزده شي. وروسته فرانسوي ده. چی د انګریزي یا عربي په ځای یاددوهمی بهرنی ژبی په څیرتدریسیږي. د ژبی نوی سیاست نوي یهودي کډوال دیته هڅوی چی په مورنئ ژبه ورته تدریس ورکړل شي، او په عین حال کی په دې ټینګارشوی دی چی د ژبود زده کړی لپاره ځانګړي ښوونځي جوړشي. عملاً په یهودي ښوونځیوکی دعربي ژبې تدریس کړکیچو(مات ګوډ) دی. دعربي ژبې د تدریس لپاره د یهودي ښځوونځیو نیمایی برخه په اقلي پروګرام[431] چلیږي.[432]

اسراییل چی ددولت په څیرپه(۱۹۴۸) کی په فلسطین کی رامنځته شو، په لومړیو پنځوس(۵۰) کلونو کی یی ژب سیاست«یواځې عبري» ته خدمت کاوه یانې یواځې په عبري ژبه[433] را چاپیرو. ددغه ژب سیاست په اوږدو کی دعبري ژبی هویتي او سمبولیک وظیفه غښتلې شوه. وروسته له دې چی عبري[434] دملی هویتی چینی په څیرپخه، ارته اوبرلاسی شوه، اسراییلی دولت نورې ژبې لکه عربي، روسي، او ییدیش[435] دپوهاوي راپوهاوي(افهام اوتفهیم) دوسیلوپه څیرګټوري وګڼلې اوهغوی ته یې د[436] ملي ژبني ظرفیت په څیرپاملرنه وکړه. په بله وینا، کله چی اسراییلوخپله یهودي ژبه یانې عبري دخپل ملت دهویت د ساتنې لپاره غښتلې اوبرلاسې کړه، نو بیا یی ګڼ ژبتیاته په خپل سیاست کی ځای ورکړاوله دې اصل نه چی عبري ژبه«لومړی» ده د ژبني تنوع په خوا وخوځید « زما ژبه ستاسې د ژبې په څنګ کې»[437]

(ټ)ـ ژب پلان[438]

د ژبوتماسونه دیرغل اونیواک (اشغال)، د کډوالتیا، د نویو ملتونو رد جوړولو،...او تجارت له لارې له لارې منځته کیږي. یوه پوښتنه اهمیت لري: ژبــه کــوم مشــکلات لري؟

---

[431] - minimum program

[432] - " barely 2,000{ two thousand} pupils continue studying it to the end of high school." Berard spalsky at Bar-Ilan university, "Lanauge in Israel: Policy, Practice, and ideology", Georaetown university round table on languages and linguistics, 1999, pp. 164 – 172.

[433] - Hebrew – only approach

[434] - Hebrew

[435] - Yiddish

[436] - national language capacity

[437] - from " mylanguage first" to " my language alongside yours" ibid

[438] - Language planning

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه سیاسي واحدکی دګډې ژبی نشتوالی، دلیکلود نظام نشتوالی یاکموالی، د تخنیکی اوعلمی لغتونونشتوالی...د درسي کتابونونشتوالی یاکموالی. هرګڼ ژبي سیاسی واحد ته چی یوه یاڅو ژبې پکی قوي وي اونورې پکی کمزورې وي، د ژبنیو مشکلاتو سیمه ویل کیږی. دغه ډول سیمه ژب پلان ته کلکه اړتیالري. ژب پلان په ملی سویه د ژبی دپرابلمونو(مشکلاتو) دحل کولو «منظمې پالنې»[439] ته ویل کیږی. په بله وینا ، ژب پلان په ملی سویه د ژبی د مشکلاتو منظم حکومتی فعالیت ته وایی(کارل ایرلند ګاډیلي د آیو بمګبوزې په حواله)[440] زه له دی اثرنه د ژب پلان په اکله غټې ټکی راخلم اولنډوم یې.

ژب پلان دوه برخی لري: لومړۍ برخه یی دشان یامقام ژب پلان نومیږی[441] چی په ژب سیاست راڅرخی، لکه د ژبی توزیع یاویش په بیلابیلو قلمرونوکی(د ژبې رسمي مقام په حکومت کی، په تجارت، په زده کړه اوپوهنه کی، او دروغتیاپه چارو کی).

دوهمه برخه یی جسمي پلان[442] نومیږی چی د ژب سیاست په پلی کولو(اجرأ) را څرخی. په جسمی پلان کی د ژبی جسمی شتون راځی، لکه دګرامر، املا ، سیندونو(قاموسونو) د درسی کتابونو....اودلیکلو یاخطی نظام تولید. په بله وینا ، د شان یامقام پلان ته رسمی پریکړې هم ویلی شو ، اوجسمی پلان ته درسمی پریکړې پلی کول ویلی شو چی د ژبی په مشخصو جسمي موادوراتاویږي. د یوې ژبې دمقام پلان ګټه نلري، خوداچی عملی شی یانی په جسمی پلان واوړي. بې له مقام پلان یا ژب سیاست یا رسمي پریکړې نه، جسمي پلان ډیرلږ امکان لري چی ګټور شي.

په یوهیوادکی دیوی ژبې دغښتلتیا(تقویې) لپاره مهمه ده چی څومره وګړي پرې غږیږي، په کومه کچه د ملي احساس اوملي تړون مرستندوی ده، اوپه ملي تاریخي ځانګړتیا(پیژاند) کی څومره رول لوبولی شي، یانی ولس ورته دخپل مال په سترګه کسي که د بل چامال یی ګڼي. ژب پلان لاندینیو سریزو فعالیتونوته اړتیالری:

۱ –غونډی(کنفرانسونه)

۲- ژب ټولنیزې سروې ګانې[443]

---

439 - Organized pursuit

440 - Karl Erland Gadelii, Language planning:

Therory and practice, Evaluation of language planning cases worldwide, 1999, electronic version, 27 pages, for the languages Division(Education sector) of UNESCO

441 - Status planning

442 - Corpus planning

443 - Socialinguistic surveys

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –ازمايښتي پروژې (پايلټ پراجېکټز)[444]
۴ –حکومتی کميسون
۵ –خپلواک کميسون
۶ –د ژبی په اړوندکی دبين المللی کنفرانسونو پرېکړې

ديوې ژبې دمقامي پلان کولو لپاره لاندېني ټولنيز قلمرونه ارزښت لري:
حکومت، پارلمان(ولسی جرګه اومشرانو جرګه) ، محکمې، اداره، دروغتياچارې، دښوونې اوپوهنې وزارتونه، تجارت، او وګړيزې رسانې (ماس ميډيا). په يوهيواد کی چی دوه ياڅو رسمي ژبې مني، ډېرارت اودقيق ژب پلان ته اړتياده. په ژب پلان کی د زده کړې اولوړو پوهنو قلمرو ارزښت ډېر اهميت لري، ځکه دلته دنوي او راتلونکي نسل په زړه اوفکر کی د ملي تړون زړي کرل کيدلی شي. د زده کړو او لوړو پوهنو په وزارتونو کی غتې مفکورې په ورځني ژبني سلوک اوورځني متقابل احترام اوړي چی په خپل وارسره ملي تړون ته لاراواروي[445] هغه ژب پلان چی لاندنيو حالتونو ته ځواب ووايی، دبرياليتوب تومنه لري:

الف: عمومی معلومات:
۱ –دوګړو شمير
۲ –داکثريت(له نيمايي نه زيات ويونکو) ژبه
۳ –داقليت ژبه
ب: د ژبی قانوني مقام:
۱ –رسمي ژبې
۲ –نورې ژبې چی مقام يې ټاکل شوی وي
۳ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي(داساسی قانون ماده يامادې، د ژبو قانون، د محکمې پرېکړه/پرېکړې).
پ: په قانون سازی کی د ژبو استعمال:
۱ –د ژبو استعمال په پارلمان کی(وينا ، ليکنه)

444 - Pilot projects
445 - "Educational institution is recognized not only as an agent of implementation but also as an interface of macro-level ideologies and in macro-level linguistic behaviors in the everyday life speakers."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ –د قوانينو په ليکلو کې د ژبو استعمال
۳ –د قانون په اعلامولو کې د ژبو استعمال
۴ –هغه متن چې د ژبو استعمال ټاکې.
ت: په قضايي نظام کې د ژبو استعمال:
۱ –مجاز ژبې
۲ –هغه ژبې چې معمولاً استعماليږي
۳ –د قضاوت(پريکړې) ژبې
۴ –هغه متن چې د ژبو استعمال ټاکي
ټ: په اداره کې د ژبو استعمال:
۱ –د اجرايې ژبې
۲ –ولايتي او محلي حکومتونو ته د مرکزي اجرايې د رسمي مکتوبونو ژبې
۳ –بهرنيو هيوادونو ته د مرکزي حکومت د رسمي مکتوبونو ژبې
۴ –هغه ژبې چې په ايالتي او محلي ادارو کې استعماليږي
۵ –د انتخاباتي مبارزو د غونډو ژبې
۶ –هغه متن چې د ژبو استعمال ټاکي
ث: د زده کړې او پوهنې ژبې
۱ –دوړکتون او روزنتون ژبې
۲ –د ښوونځي ژبې(لومړنی، دوهمی، ليسه)[446]
۳ –د لوړو زده کړو (پوهنتونو ژبې)
۴ –د غټانو لپاره د ليک لوست د کورسونو ژبې
۵ –هغه ژبې چې په ښوونځي(لومړنی، دوهمی او ليسه کې) او پوهنځي کې زده کيږي بايد وښودل شي چې په کومه موضوع کې حتمي دي که اختياري.
۶ –هغه متن چې د ژبو استعمال ټاکي
ج: په تجارت کې د ژبو استعمال:
۱ –هغه ژبې چې په تجارتي اعلانو کې کارول کيږي
۲ –هغه ژبې چې په اداري اطلاعيو يا اعلاميو کې کارول کيږي

[446] - په کوم ټولګی او په کوم مضمون کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –هغه ژبې چې د اموالو په نومونې[447] کې کارول کېږي
۴ –هغه ژبې چې د مقرراتو او د زده کړې لارښودونه پرې ليکل شوې وي[448]
۵ –هغـــه ژبې چې په تجارتي چاپ پاڼو[449] کې کارول کېږي
۶ –هغــه متن چې د ژبو استعـمال ټاکي

چ: په مطبوعاتو کې د ژبو استعمال:
۱ –هغه ژبې چې په چاپي خپرونو کې کارول کېږي(د غټو مهاليزو د نوموړو ليست بايد مل شي او په هغه کې وښودل شي چې څوځلې او په څومره شمېر خپرېږي.)
۲ –هغه ژبې چې په راډيو کې کارول کېږي(په اونۍ کې څو ګېنټې)
۳ –هغه ژبې چې په تلويزيون کې کارول کېږي(هره اونۍ کې څو ګېنټې)
۴ –هغه متن چې د ژبو استعمال ټاکي
ح: رسمي ژبې په عمل کې
۱ –کومه ژبه عملاً رسمي ژبه ده؟
۲ –عملاً کومې ژبې په کوموکچو(څو سلنې٪) رسمي ژبې دي؟

[447] - Labelling
[448] - Policy and instruction manual
[449] - Printed matter

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــــــــــنډ يــز

انسان يوائځنی ژوی دی چی د وينا پيرزوينه پرې شوېده. که له يوې خوا ژبه لوښی(وسيله) ده د پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهيم) لپاره، نو له بلې خوا ژبه تړون دی اوغوټه[450] ده د پيژاند(هويت) لپاره.

هغه ولس چی خپل دولت يې نه وي جوړکړی، رسمي ژبه نلري خوملي ژبه لري. عموماً ملی ژبه دولتونه زيږوي، اودولتونه رسمي ژبه ټاکي. داچی ژبه ولاړه نه ده، معياري کولوته يې اړتيا ده. د ژبی په معياري کولوکی دواړه دولت او شخصی سکتورړ رول لوبوي. د ژبی د معياری کولو موخه داده چی ژبه عمومی شی، يانی هرڅوک پری په اسانی سره پوه شی. خومسلکی تخصصی ژبی حتماً عمومی ژبی نه دي. ګڼ ژبتيا ارت اودقيق ژب پلان ته اړتيا لری. که دوه ژبې يا ډيرې ژبې رسمي وي، بايد ټولې روغې زده شي او بايد د زده کړې کنډه(اندازه) يې دلوړو زده کړو او پوهنتوني تحصيلاتو لپاره اهميت ولري

د ژب پلان موخه داده چی خلکوته د خپلې ژبې د کارولو امکان برابرکړي اوګڼ ژبتياتشويق کړي. يو اځې قانوني احکام نشي کولی چی يوه اقليتي ياکمزورې ژبه وساتي اوغښتلې يې کړي، بلکې په ژب ساتنه او ژب پرمختياکی نورعوامل هم کواند رول لوبوي. بيلګې يې داديː د ژبی دويونکوشمير، په يوه ترلی سيمه کی دهغوی تيتوالی، دخپلی ژبی سره دهغوی مينه، دهغوی اقتصادی وزن، دهغوی سياسی تنظيم، دهغوی د ژبی اتبار، يانې د ژبې سره مثبت پيوندلکه دولتمندي، کارمندي، تعليم،...اود اصالت احساس. ديوې محرومې شوې اوغفلت زپلې ژبې په ژوندي کولو او پرمختياکې څلورپريکړې روغ رول لوبولی شيː

- يو داچې په ژب سياست کې يې مناسب حق په برخه شي
- دوهم داچې ژب سياست پلی شي
- دريم داچې دهغې لپاره ټولنيزه اړتيا خلقه شي
- څلورم داچې ملي تړون اوغبرګون ته لاراواره شي. يانې په ټولوټولنيزوقلمرونوکې(اجراييه، قضاييه، قانونيه، معارف، تجارت... اومطبوعاتوکې) په دې بسنه ونشي چې«يا زما ژبه يا ستا ژبه» ، بلکې پرځای يې دتړون اوغبرګون دريځ پيا وړی شيː « دواړه زماژبه او ستاژبه»[451]

په ژب پلان کې دريېځکی کوټلی رول لوبويː

---

[450] - Tie

[451] - " It is not a question of either **A** or **B** but of both **A** and **B**."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – هغه ژبه چې پلان یې جوړیږي، باید رسمي مقام یې منل شوی وي.
۲ – محرومه شوې او غفلت وهلې ژبه باید له ښوونځي نه تر پوهنځي پورې د تدریس ژبه وي ، او څوک چې یې بری لیک ونلري او لیکل، لوستل او ویناپرې نشي کولی، باید لوړ رتبه دولتي او علمي مقامونه ورته ونه سپارل شي.
دلته باید دوا ړه ملي کفایت او مسلکي کفایت دیو بل سره څنګ په څنګ غبرګ روان شي. پښتانه باید (دپښتو عمل جرګه)[452] جوړه کړي چې مایې په ۱۹۹۷کال کی اوبیا په کال ۲۰۰۰کی وړاندیزکړی و. ددغې جرګې یوه موخه باید داوي چې دپښتو لغتونو بریښنا ییزبانک[453] راوباسی. په دغه اکله ډاکټرنبی مصداق هم دوی میاشتنی وړاندې څه ناڅه ورته اوګټور وړاندیزکړی دی(ایینه افغانستان، فبروری ۲۰۰۸، دلوه ۱۳۸۲، مخ ۷۷). د دغه کار لپاره دې د سریزو چاروکمیټه[454] جوړه شي او د مثال په ډول لاندیني اشخاص دې پکې کواند شي: پوهاند جهان زیب نیاز، پوهاند محمد همایون هما، ډاکټرراج ولي شاه خټک، ډاکټراکبراکبر، ډاکټرببری ګل وزیر، ډاکټر محمد اکبرورد ګ، ډاکټره ثریاخادم، منلی عبد الباري جهاني، منلی پلوال، منلی شپون، منلی عبد الله بختانی خدمتګار، منلی ننګ یوسفزی، پوهندویه کبرامظهري، منلی سیدصابر شاه صابر، منلې بارکزۍ، منلی حدادفرهاد، منلی وطنپال دیاني، منلی حبیب الله رفیع، پوهندوی اسماعیل یون، منلی زرین انځور، منلی محمد معصوم هوتک، ډاکټرنبی مصداق، ډاکټرعثمان روستار تره کي، پوهاند مجاور احمد زیار، پوهاند ګل جانان ظریف، پوهاند سرزمین کیمور، پوهاند محمد حسن کاکړ، ډاکټرعبد القیوم کوچی، ډاکټرعبد القیوم مومند، منلی محمد اصف صمیم، ډاکټربسم الله امیر، منلی غلام محی الدین زرملوال، منلی غلام محمد زرملوال، منلی ننګیال، منلی محمد اصف وردک...(اونوری خویندی وروڼه). دتماس مزي دې دډاکټرنبي مصداق او منلي محمد اصف وردک په لاس کې وي. په افغانستان کی دشاهي دورې په وروستني اساسي قانون کې (تله ۱۳۴۳المریز= اکتوبر۱۹۲۴م) راغلي وو چی دافغانستان دنورو ژبو له منځ نه«پښتو اودري رسمي ژبې» دي. (دریمه ماده). دهمدغه اساسی قانون په پنځه دېرشمه ماده کې پښتو ملي ژبه ګڼل شوې وه او دولت موظف شوی و چې دهغې دپالنې، پرمختیا او زیات استعمال لپاره «اغیزمن» پروګرام راوباسي او عملي یې کړي. له دینه یو کال وروسته(تله ۱۳۴۴یانی اکتوبر ۱۹۲۵) پارلمان ته دهغه مهال لومړی وزیرډاکترمحمد یوسف ورغی. دحامد کرزي پلارعبد الاحد کرزي چې د ولسي جرګې غړی وو په ډاکټریوسف نیوکه وکړه چې ولې یې د اساسي قانون د پنځه دیرشمې مادې سره دملي ژبې پښتو دپرمختیا او ترویج لپاره پروګرام نه وجوړ کړی. ډاکترمحمدیوسف ورغبرګه کړه چې د ژبو قانون به جوړ کړي او پارلمان ته به یې ولیږي

---

[452] - Pashto action council
[453] - Pashto terminological databases
[454] - Task force

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۰۱ زيبيز په اکتوبر کې د امريکې په مشرۍ د لويديزې امپرياليستي نړۍ جنګي سازمان ناټو په افغانستان يرغل وکړ او خپله وحشي تنده يې د ټول(لر او بر) پښتون په وينه ، ژبه او سياسي کلتور ماته کړه.د امريکې مرکزي استخبارات(سي.آي.أئ) د هر کال په جولای کې «د نړۍ د معلوماتو کتاب» خپروي. د ۱۹۹۱ زيبيز(۱۳۷۰ لمريز) پورې، د مرکزي استخباراتو په دغه کتاب کې پښتانه د افغانستان د وګړيو پنځوس سلنې(۵۰٪)جوړولولې او د پښتو ژبې برخه هم پکې پنځوس سلنې ښودل شوې ده.خو يو کال وروسته ،د سي آي أئ په ذکر شوي کتاب کې(۱۹۹۲م=۱۳۷۱ل) د پښتنو شمير آته دېرش سلنې(۳۸٪)او د پښتو ژبې برخه يې پنځه دېرش سلنې(۳۵٪)معرفي کړل.له دېنه دوه مياشتې وړاندې(اپريل ۱۹۹۲=ثور ۱۳۷۱)شمالي ټلوالې په کابل کې سرک الطوايفي پيل کړې وه. د ۹۱۱ بخولې سره جوخت، له اکتوبر ۲۰۰۱ راهيسې امريکې د روسيې، ايران او پاکستان د خوښې لپاره ټول پښتون او د پښتو ژبه ژوبل کړل،او د افغانستان په استعماري اساسي قانون کې يې د ډيورنډ ليکې وويستلې. اوس پوښتنه دا ده چې جلالت چپن حامد کرزی به د خپل پلارپوښتنې ته(چې له صدر اعظم ډاکټر محمد يوسف نه يې کړې وه) څه ډول ځواب ووايي؟ !ـ

زرغښېړۍ ،کليفورنيا ، امريکا

اپريل ۸ ، ۲۰۰۸=۲۰وری ۱۳۷۸

ډاکټر زيرکيار

۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

«په ارد و يې ګټــم او په پښـتويې خـتم» : د ژبې سياسي اقـتصاد

پورتنی سرلیک می له کومه کړ؟ پوهاند محمد همایون هما په پښتونخوا (مردان، هسکه مینه) کې د پښتو ژبې تکړه محقق او وتلی نقاد دی. یوه ورځ یې راته په ټلیفون کی(۲۰۰۱م) د پښتو د وضعی په اکله خپل احساس په پورتنی سرلیک کی څرګند کړ. د پوهاند هما په دغه کوټلې جمله کی د پښتو ژبې سیاسی اقتصاد ځلیږي چی په دې لیکنه کی به پرې د پښتونخوا په مثال وګړیږم

انګریزانو نږدې ۷۱ کلونه وړاندې د ۱۹۴۷ زیږدیز کال په اوړی کی ټول هند په «اینډیا» او «پاکستان» وویشه او په دې ډول یې دواړه هیوادونه له خپل تمدنی هویت نه محروم کړل. د هند نوم د «اینډوس» یا اباسین سره تړاو لری. پاکستان یو ترکیبی نوم دی چی دوه الفونه یې له افغانستان او افغانیه(صوبه سرحد)تمثیلوی. د «بنګال» د نوم استازی توری د «پاکستان» له ترکیبی نوم نه لوید لی و. انګریزانو د پاکستان په نوم دولت د یوه جبهیی دولت په څیر راوتوړه چی د کمونیزم نفوذ ته پاټک واچوی.

الیکس فون تانزلمن په خپل مهم کتاب کی لیکی چی برتانیه د هند نه وتلی نشی خو دا چی «د مسلمانانو لپاره یی یو جلا هیواد» جوړ کړی وی. فون تانزلمن زیاتوی چی که محمد علی جناح ته «د پاکستان د پلار په سترګه کتل کیږی، چرچل باید د پاکستان د تره مقام ولري.»[455]

د الیګر کالج د مدیر ارکوبالډ(۱۹۰۵تر۱۹۱۰) په تشویق د اغاخان (۱۸۷۵تر۱۹۵۸) په مشری د جګ پوړه مسلمانانو یوې ډلګۍ د هند د ویسرا سردار مینټو سره وکتل. (۱/ اکتوبر/ ۱۹۰۲). له دینه درې میاشتی وروسته(۳۰ د سمبر ۱۹۰۲) د نواب وقار الملک په مشری د مسلم لیګ ګوند جوړ شو، او د ۱۹۴۷ د اګست په ۱۴ پاکستان خلق شو.

د انګریزو اکمنانو دغی سیاسی جادوګری ته پخپله یو انګریز «د تاریخ معجزه» وویله، او ملي شاعر محمد امین ملنګ جان(۱۹۰۸تر۱۹۵۷م، ۱۲۸۷تر ۱۳۳۲ المریز) ورته په خپل شعر کی «د مکر ګوډی» وو ایه. ولولی: زیرک یار (راویستونکی)، ملنګ جان د بی درباره ملی ژبی ملی شعر، کب ۱۳۷۳ المریز، فبروری ۱۹۹۵، مخونه ۸ تر ۹.

په دې ډول «د تاریخ د معجزې» او «د مکر ګوډي» په راتوږلو سره د پښتنو دا حق چی خپل برخه لیک په خپله وټاکی، غصب شو.

مخکی له برتانوی هند نه، په هند کی مغلی واکمنی چی په اردو او فارسی ژبو چلیده، د الیګر د خوځښت لپاره هویتی چینه وه. د دغه خوځښت د پلویانو په فکر کی اردو ژبې غښتلی مقام لاره، او دغه مقام یې د خپل راتلونکی مغل ډوله سیاسی نظام لپاره مناسب ګاڼه. همزمان د برتانوی هند په اوتار پرادیش او بیهار سیمو کی د هندیانو ژبنی

---

[455] - Winston Churchil " must qualify as its uncle, and therefore, as a pivotal figure in the resurgence of political Islam" Alex von Tanzelmann, Indian summer: The secret history of on Empire. New York, 2007, p.128.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي ګري (لنګويج نيشنليزم) احساس را وټوکيده چي په مغلي هند کي د اردو ژبي د امتياز سره په ټکر کي شو. د هند ژبنيو ملي ګرانو غوښتل چي په هند کي د مغلي اردو امتياز پای ته ورسوی، او پرځای يې خپله هندي غښتلي کړي چي په «ديوانګری» پتۍ (الفبا) او له سانسکريټ نه په راوتلو الفاظو به ودانه وی. په دی هندی – ژبنی خوځښت کی دا احساس هم غلی شوی وچی هند دی د هندیانو لپاره وی. دغه احساس د مسلم ليګ مفکران دیته لازيات وهڅول چی اردو ژبی ته دغتی هويتی چينی يانی «د مسلمانانو د ژبی» په سترګه وکسی (لنګويج اف مسليمز). که د مسلم ليګ د مشرانو لپاره د اردو ژبی ملی کولو «دينی اهميت» (ريليجس زيګنيفيکنس) لاره، هم مهال دغه ډول اهميت ته د هند د ويش نورو پلويانو (ختيزو بنګاليانو) سرنه ټيټاوه. هغه مهال ختيز بنګاليان په ټول پاکستان کی ډيرکيان وو (۵۶٪).[456]

دا چي پاکستان د بنګاليانو لپاره «څه مفهوم لاره»، اليسا ايريس په يو لمن ليک (فوټ نوټ) کی سپارښتنه کوی چی دفيليپ اولډينبورګ ليکنه ولولو:[457]

دغه سپارښتنه موږته په ګوته کوی چی د ژبې مسلې په دې کی يو غټ رول ولوباوه چی ختيز پاکستان (ختيز بنګال) له پاکستان نه په ۱۹۷۱ ز ييرکال کی جلا شي. په

پاکستان کی د قايد اعظم پوهنتون د ژبپوهني پوهاند طارق رحمن ليکی چی د بنګالی ژبی خوځښت (۱۹۴۸ تر ۱۹۵۲) په ختيز پاکستان کی د بنګلاديش جوړولو ته لار پرانيستله.[458]

د مسلم ليګ مشرانو اردو ژبه چی د ډيرکوچنی اقليت يانی او وه اعشاريه دری سلنو (۷،۳٪) مهاجرو ژبه وه، د ملی اسلامی ژبی په څير په پاتی ټول ولس وروتپله (مهاجر هغه څوک وو چی له هيند نه پاکستان ته کډوال شوي وو او په غټه کچه په کراچۍ او حيدرآباد کی ميشت شوي دي).

اليسا ايريس ليکی چی د ژبنی پيژاند (هويت) په سرکړکيچونه «ځانله» د ژبی په موضوع نه راڅرخی، بلکه د دغو کړکيچنو سره هغه مبارزې هم غبرګيږی چی قدرت په رسيدلو راچاپيره وی. په اوسنی پاکستان کی د قوم له مخی جګ پوړه دولتی – اداری مقامونه په دی ډول اټکل شوی دی: پنجابيان (تقريبا ۴۹٪)، پښتانه (نژدې ۸

---

[456] - " According to the 1951 census, 56 percent of Pakistan`s population counted Bengali as their mother tongue." Alyssa Ayres, " The politics of language policy in Pakistan", in Michael E. Brown and Sumit Ganguly(eds.), Fighting words: Language policy and Ethnic Relations in Asia. Harvard university preses, 2003, pp. 55 – 57.

[457] - Philip Oldenburg, " < A place In sufficiently Imagined>: Language, Belief, and Pakistan crisis of 1971", Journal of Asian studies, Vol.44, No.4* August 1985), pp. 711 – 733.

[458] - " The Bengail language movement of 1948 – 52 in East Pakistan fulled the emergence of Bengali ethno – nationalism, which lead to the creation of Bangladesh and the breakup of Pakistan in 1971." Tariq Rahman, "language, power and ideology", JSTOR : Economic and political weekly, Vol. 37, No.44(Nov. 2 – 15, 2002), pp.4556 – 4560.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٪) ، مهاجر(۳۰ عشاریه۲۹٪) ، سیندي(دوه نیم ٪) ، بلوڅ(صفر عشاریه۲۵٪) ، بنګالی(نهه عشاریه ٪۳۵):[459]
دپاکستان دخپلواکۍ له اعلان(۱۴اګست۱۹۴۷) نه څه کم دوه میاشتې وروسته، محمدعلي جناح د «شمال لویدیزسرحدی صوبې» ایالتي اسامبلۍ شنډه کړه –ددې لپاره چې دپښتنو د زیاتې خودمختارۍ غوښتنې ته پاتېک واچوي. دلته یوځل بیاوینو چې د ژبې هویتي رول اهمیت لري ! په دې اړه الیسا ایریس داسې کاږي:[460]
د ۱۹۵۲ په جنوری کې چې په ختیزبنګال کې اردو رسمي ژبه اعلان شوه، سمدلاسه یې د پوهیدونکو (محصلینو) مخالفت او مظاهره راوپارول. له دې امله دشپې قیودات وضع شول. د همدغه کال دفبرورۍ په ۲۱ نیټه چې پوهیدونکود پولیسو له امرنه سرغړاوه، د پولیسو له خوا په ډېر زوکې څلور پوهیدونکي ووژل شول. دغه ورځ په بنګلادیش (په پخواني ختیزبنګال=پخواني ختیز پاکستان) کې «د ژبې ورځ» په څیر نمانځل کیږي.[461]
ختیزبنګال چې په ۱۹۷۱ کې خپلواک بنګلادیش(د بنګالینو هیواد) شو، پخوانی لویدیزپاکستان په اوسني پاکستان واوښت. دپاکستان په پایتخت اسلام اباد کې د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن د ملي او رسمي ژبې په اړه داسې نظر لري: دپاکستان په بین المللي الوتنو کې اعلان سربیره په اردو ژبه، په انګریزی ژبه هم کیږي. په سړکونو کې دتجارتځایونو لوحې په انګریزي او اردو ژبو لیکل کیږي. دی وایي چې اردو دپاکستان ملي ژبه ده، او انګریزي یې رسمي.
دپاکستان دلیکلي اساسي قانون(۱۰ اپریل ۱۹۷۳) په ۲۵۱ ماده کې هم په څرګندو الفاظو راغلي دي چې اردو یې «ملي ژبه» ده او انګریزي یې «د رسمي هدفونو» لپاره کارول کیږي (یانې: انګریزي رسمي ژبه ده).[462]
دپاکستان اووه نوي سلنې(۹۷٪) وګړي مسلمانان دي چې په ۷۲ ژبو غږیږي. اردو په ښارونو کې دغتې راشې درشې ژبه ده، او انګریزي په پاکستان کې د سروالې پټې (ایلیټ) درسمي او غیر رسمي راشې درشې ژبه ده. په رسمي راشه درشه (کمونیکشن) کې شخصي خبرې اترې، تفریحي موضوعګانې، لوستل او سفرکول شمیرل کیږي. انګریزي ژبه دپخوا په کچه (دانګریزانو پیر په کچه) ، نن ډیر زیات چلن لري:[463]

---

[459] - Punjabi (48.89%), Pashtuns(8.12%), Mahjir(30.29%), Sindhi(2.50%), Baluchi(0.25%), Bangali(9.35%).

[460] - The Pakhtun movement sought the official use Pashto in the provincial Assembly as well as in the schools.(p.57)

[461] - "This event has been memoralized in Bangaladesh as language day (or Ekushe)" (ibid., p.59).

[462] -Article 251

"1. The national language of Pakistan is Urdu, and arrangements sha"be made for its being used for official and other purposes…"

"2. Subject to clausel, the English language may be used for official purposes until arrangements are made for its replacement by Urdu."

[463] - " It is perhaps more today entrenched than it was during the British period." Tariq Rahman, " The Role of English in Pakistan with special reference to tolerance and Mititary", in Amy B.M Tsui and James W.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند طارق رحمن په پښتو نخواکی «پښتو ژبه اوهویت سازي» په مشخص ډول د خیړنی لاندی نیولی دی:[464] مخکی له دی چی ددی لیکنی د مهموټکو سره لوستونکی اشنا کړم، د پاکستان د اساسی قانون(۱۰اپریل ۱۹۷۳) د۲۵۱ مادی دریم بند ته دهغوی پام راګرځوم: «بی له دی چی د ملی ژبی موقف ته زیان ورسیږی، ایالتي اسمبلي (جرګه) اجازه لری چی سربیره په ملی ژبه د قانون له لاری د یوی ایالتی ژبی د تدریس، غښتلتیا اوکارولو لپاره اقدامونه وټاکی»:[465]

د اسی بریښی چی د ۱۹۷۳ اساسی قانون به له هغې ژبنۍ ویرې نه الهام اخیستلی وی چی په ۱۹۷۱ کی یی په ختیز بنګال کی د بنګلادیش جوړولو ته لارپرانیستله

مادپاکستان د ۱۹۷۳ کال د اساسی قانون د۲۵۱ مادی دریم بند دپوهاند طارق رحمن د پورتنی لیکنی تلی ته واچاوه: سره له قانونی اجازی اووعدی، پښتو په پاکستان کی د قدرت په قلمرو (اداره، عسکری، قضایی، تجارت، تحصیلات، تعلیمات، او تحقیقات = ریسرچ) کی ددی وس ونه مېند چی پاپې واخلي. د مغلوله برکته اردو چی ډېر کوچنی اقلیت(اووه عشاریه ۳٪) ژبه وه هم ملی شوه او هم اسلامی.

د پښتو ژبی د خوځښت لاربنود دخدایی خدمتګار سازمان وچی غړو یی ځانونه د لیکنو ، شعرونو ، غونډو ، ډرامونو ، ښوونځیو اوخپرونو له لاری دخپل قوم او ژبی خدمت ته چمتو کړي وو. په ۱۹۲۸م کی یی د «پښتون» په نوم مجله راوویستله. دغه مجله د «انجمن اصلاح الافاغنه»(۱۹۲۱م) دترجمان په څیر پیل شوه. د باچاخان (فخرافغان) دمشرځوی عبدالغني غني لومړی شعربه په پرله پسی ډول د پښتون مجلی په تندی خپریده:

چی خازې شنې مې په قبروي ولاړې که غلام مړشوم راځئ توکئ پرې لاړې
چی په خپلو وینو نه یم لمبید لی موړې ماپسې په کوم مخ به بیا ژاړې

د ۱۹۴۲ په اپریل کی عبدالغنی غنی د «زلمی پښتون» په نوم یو تنظیم جوړکړ. د باچاخان خورزی پوهاند جهان زیب نیازلیکی چی ددغه تنظیم دجوړولو «هدف دشیرشاه سوري او احمدشاه ابدالي په تګ لاره دعمل تابیاکول وه.» په بنو کی دلویی جرګی پریکړه(۲۱جون ۱۹۴۷) په پښتو ولیکل شوه. په دغه پریکړه کی کوټلي سیاسي مطالب خوندي شوی وو. ددغه حقوقی اوتاریخی سند د اصل د کوپی (فکسیمیلې) لپاره ولولئ د المن لیک:[466]

Tollefson(ed.), Languages policy, culture, and Identity in Asian context. New Jersey: Earlbaum Assoc., Inc., Publisher, 2007, 219 - 220

[464] - Tariq Rahman, " Pashtu language and identity – formation in Pakistan," Contemporary south Asia, Vol.4, No.2 (July 1995, pp. 151 – 20)

[465] - " without prejudice to the status of the national language, a provincial assembly may be law prescribe measures for the teaching, promotion and use of a provincial language in addition to the national language." (Article 251,3)

[466] - Rahmat Rabi Djan – Zirakyar, Stammesgesellschaft, Nationalstaaat und Irredentismus am Beispiel der Pashtunistanfrage. Frankfurt am Main: Haag+Herchen Verlag, 1978, p.332.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته به راوګرځم د پوهاند طارق رحمن څېړنې ته: دی لیکي چې په «پاکستان کې پښتو دولتي(رسمي) ژبه نه ده. او په شمال غربي سرحدي صوبه کې هم ډېر کوچنی رول لوبوي.» که څه هم پاکستان په ګڼ ژبتوب(مالتي لینګوالیزم) سترګې نه پټوي په د۱۹۷۱ م په وګړشمیرنه کې د ژبې په اکله پوښتنه«نه وه خوندي شوې».[467]

پاکستان کې د حاکمې طبقې(«سالاریت») جګ پاړکي انګریزي استعمالوي، او د دې لپاره چې لږه پر مختللې صوبایي(ایالتي) حاکمه طبقه(«پروونشل «سالاریت») په خپله ولکه کې وساتي، د حکومت له لارې اردو ژبه نیغه نیغه کوي. هغه ازاد ښوونځي(ازاد سکولز) چې باچاخان جوړ کړي وو، په پښتو چلیدل. د باچاخان مشرځوی او د پښتو ژبې وتلی فیلسوف شاعر عبدالغني غني وایي[468] چې هلته د پیل کوونکو شاګردانو لپاره د تدریس ژبه پښتو وه. پخپله باچاخان هم د ملت کیدنې لپاره د ژبې په اهمیت پوهیده.

عبدالغفورخان په(سیدو) کې په ۱۸۵۴ کې لومړی ضد امپریالستي اخبار د اسلام په نوم راوویست چې په پټه به چاپیده او ویشل کیده. په دې اخبار کې به د امپریالیزم په ضد ، خود پښتو او اسلام لپاره تبلیغات کیدل. طارق رحمن په دې چینه حواله ورکوي: سلطان صابر ، پشتو صحافت(په اردو ژبه کې)...[469]

یوه څوارلس ورځنۍ مهالیزه هم د «انګار» به نوم خپریدله چې زیاته برخه به یې پښتو او لږه برخه به یې په اردو ژبه کې وه. چلونکی یې خدایي خدمتګار امیرنواز خان جالیه و(د سلطان صابر ذکرشوی اثرچې په پورتني ۴۷۰ لمن لیک کې ښودل شوی دی، مخ ۱۸۹). طارق رحمن لیکي چې په ټولو کې اغیزمن ارګان د «پښتون» خپرونه وه چې د پښتو ژبې لپاره د ژب پلان په موضوع یې ټینګار کاوه. د لته به په پښتو ژبه د پښتون قوم د هویت د غښتلی کیدلو لپاره ټینګار کیده، او د غه شان پښتنو او ادارو ته به یې سپارښتنه کوله چې پښتو دې په رسمي او غیری رسمي ساحو کې وکاروي. باچاخان د پښتون مجلې په دوه ګڼو کې (اګست او سپتمبر ۱۹۲۹م) د انګریزانو په تعلیمي نظام نیوکه کړې وه چې خلک «اجنبي» کوي او خپل حاکمیت«دایمي» کوي. دغه شان د باچاخان غوښتنه داوه چې پښتو ژبه دې په لومړیو زده کړو کې د «تدریس» وسیله وي[470]

دغه شان یو بل چا هم وړاندیز کړی وچې هرڅوک دې خپل ورځنیکارونه پخپله په پښتو کوي. له حکومت نه هم هیله شوې وه چې یوه «پښتو اکیډیمی» دې جوړه کړي او هرکال دې ورته څلوېښت زره روپۍ لګښت حواله کړي. دغه شان غیری پښتون خلک هم د پښتو زده کړې ته رابلل شوي وو ، «خاصتاً که هغوی غواړي چې شمال غربي سرحدي

---

467 - " ..... the census of 1971

468 - دغني خان سره دطارق رحمن مرکه په اتمانزوکی(۲ / نومبر/ ۱۹۹۳)

469 - Sultan Sabir, " Pashto sahafat" (Urdu: Pashton Journalism) in Nawaz M. Tair, Suba sarhad par paehli Lisani aur Saqafati Conferece ke Muqalat ka Majmua(Urdu: A collection of papers on the first linquistic and cultural conferece of the frontier province) (Peshewar: Pashto Academy, 1986), p.186.

470 - According to Tariq Rahman, pashtun magazine " gaineal widest popularity .... Badshah Khan criticized the Britsh school system for "alienating" the people and :perpetuating" their rule. Prof. Rahman" (Pashtu Government schools and the pakhtuns). Also, see para 417 of the police abstract of Intelligence: Acc 479(NDC)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صوبه کی کاروکړي.» پوهاند رحمن په دی چینه حواله ورکوی[471]
ډاکټرخان صاحب(دباچاخان مشرورور) هم غوښتل چی پښتون ماشومان دی په پښتو زده کړه وکړي(د رای بهادرایشارداس او رای بهادرمهرچند خاننا ویناګانې، دصوبی دقانون سازی اسمبلی بحثونه[472]
په ۱۹۳۸م کی دډاکټرخانصاحب حکومت په دی بریالی شوچی دپښتنی سیموپه ښوونځیوکی لمړنۍ زده کړې(پرایمري ایجوکیشن) په پښتو شی.[473]
خوعملاً دغسی ونشول. یانی پښتودتدریس ژبه نشوه، بلکې پښتوبه دیومضمون په حیث ښودل کیدله.
پوهاند رحمن په لاندی چینه حواله ورکړی ده[474]
زماپه اند ،انګریزانوغوښتل چی پښتو ژبه دې دپښتودپیژاند(هویت) په غښتلی کولو کی رول ولوبوي.
ښکیلاکګرحکومت په ۱۹۰۱ کی په پښتونخوابې خونده نوم (شمال غربی سرحدی صوبه) وروتاپه چی داصلي هیوادافغانستان سره یی دخپلوۍ اوورورولۍ مزي غوڅ کړي اودبې هویتۍ په سیند یی لاهوکړي. ولې به ښکیلاکګره برتانیه دومره لیونی شی چی دپښتو ژبی دپرمختګ په واسطه دې دپښتنوهویت تأمین کړي.
پښتوخولاڅه کوئ چی انګریزانوفارسي ژبه هم په قضایی محکموکی نشوه زغملی –ښایی په دې دلیل چی دافغانستان دربارخیلوپښتنوخپل دربارپه فارسی چلاوه؟ ښکیلاکګروانګریزانوپښتوژبه یواځې په غیر مهمو، دطارق رحمن په وینا په «څنګونوساحوکی» زغملی شوه چی«تمثیلی ارزښت» یی لاره. «نه به دقانون سازې اسمبلۍ قوانین په پښتوکی چاپیدل» اونه به یې دهغې هغو غړوته « دپښتو اجازه ورکوله چی په انګریزی پوهیدل»
دسوات میاګل عبدالودودچی دیوسفزومشرو، په ۱۹۲۶ کی دانګریزانولخوادوالي په حیث په رسمیت وپیژندل شو. هغه دپښتولپاره دپام وړژب سیاست غوره کړ:
۱ –پښتویی په سوات کی رسمی حکومتی ژبه اعلان کړه. خاصی فورمی او لیستونه یی په پښتوچاپ کړل چی په دفترونواومحکموکی به استعمالیدل.
۲ –ولس اوماموریین باید ساده لیکلی ژبه په خپله ورځنۍ وظیفه کی وکاروي، اوپه لنډ ډول دې خپل اصلي تکي معرفي کړي.
۳ –دسوات دوالی عبدالودودپه هڅه یوخوکتابونه دبیلابیلو ژبونه په پښتوو ژباړل شول. خو د نورصوبه سرحدپه شان، په سوات کی هم دتدریس ژبه اردواوانګریزي پاتی شوې.
په ۱۹۴۷ کی دمسلم لیګ ګوند مشرانوغوښتل چی په پښتونخواکی دی ریفرنډم په پاکستان اوهندوستان وشي.

---

[471] - M. Mosharaf Babar, " Zamung Jaba o Mung" (Pashto: We and our language), Pakhtun)1 Nov. 1945) pp. 17 - 18
[472] - Legislative Assembly Debates: F28 september 1937, p.622, quoted in Rahman
[473] D.G. Tendulkar, Abdul Ghafar Khan: Faith is battle(Gandhi press foundation), p. 229, quoted in Rahman.
[474] - Report on public Insrution: N.W.F.P. 1940 – 41(Peshawar: Manger of Government printing, 1941), p.61

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې په ضد ، باچا خان غوښتل چې دغه ریفرنډم دې په پښتونستان او پاکستان وشي. دلته طارق رحمن د باچاخان په کتاب(«مای لایف انډ ستړکل» ، نویزډیلی ، ۱۹۲۹ ،مخ ۱۷۸) حواله ورکړې ده.
نصرالله خان نصرد «ادبي ټولي» منشی وچی په زییز ۱۹۴۳ کی جوړشوی و. دی په دې کې لګیاوچی پښتودې دژوندپه ټولو ساحوکی عملي شي. نصرالله خان نصر «دپښتوشهید» نوم ګټلی دی(مارټراف پښتو)ـله جنوبی وزیرستان نه د سیاسی ایجنټ له خوادصوبه سرحد دحکومت مشر سکرټری ته لیک ، ۱۹جنوری ۱۹۵۰، ډی او نمبر۱۲/ایس۸ / ۴۹ ، نیشنل ډاکیومنټیشن سنټر –دپوهاند رحمن په حواله
په ۱۹۵۰کی دصوبه سرحد قانون سازې اسمبلۍ چی دعبدالقیوم خان مسلم لیګ ډله پکی برلاسی وه، په محکموکی دانګریزی ژبی په ځای داردو ژبی داستعمال وړاندیزوکړ. خواردوژبه په لومړیو(ټیټو) محکموکی کاریدله، اولوړې محکمې د پخواپه شان په انګریزی ژبه چلیدلې. دپوهنی وزیرمیاجعفرشاه کاکاخیل په اسمبلۍ کی داسی دریځ ونیو: دپښتني سیموپه ټولولومړنیواومنځنیوښوونځیوکی اوپه پوهنتون کی دې دپښتومضمون درس ورکول کیږي.
خوواقعیت داوچی پښتوژبه دمعتبروښوونځیوانګړته نشوه وررننوتلی:[475]
دغه شان په حکومتی ښوونځیوکی چی پښتوپکی په لومړی اودوهم ټولګی کی د تدریس ژبه وه اوترپنځم ټولګی پوری حتمی مضمون و ، پښتوپکی«سمه نه ښودل کیدله» (ډیډ ناټ ټیچ پښتو وېل). کله به دښوونکوکمښت واوکله به زده کوونکي دېته نه تشویقیدل چی په خپله خوښه دپښتومضمون په لوړوټولګیوکی(شپږم ترلسم) تعقیب کړي.
لیکوال پوهاند طارق رحمن کاږی چی پښتودتدریس دوسیلې(میډیم اف اینسټرکشن) په څیرحتی په لومړیوښوونځیوکی(۱ –۴ټولګیو) هم د۱۹۸۴ کال پوری نه وه استعمال شوی. داهغه وخت چی دشوروي فوځونو په ضدد افغانانو دجهادچیغه توده وه اوپه میلیونونو افغانان پښتونخواته کډوال شوي وو. که دپښتو وضعې ته په پاکستان کی کلک پام وکړو ، دې پایلې ته به ورسیږوچی دپښتومشکل د ژبې په سیاسي اقتصادکی پروت دی: داواقعیت چی کارپه انګریزي اواردوژبوکی میندل کیږي ، کورنۍ ولې دخپلوماشومانواوځوانانو وخت په پښتوضایع کړي. په بله وینا ، په پښتوکی زده کړه اودپښتو زده کړه د قدرت او اقتصاد قلمروته نشي وررننوتلی او مولده اوګټوره وظیفه نه لري. په پاکستان کی دپښتوژبی دپرمختګ هڅوسینګاری (کاسمیټک) جنبه لرله، نه واقعی وظیفوی. دپوهاند طارق رحمن په وینا:[476]
ډاکټرطارق رحمن په خپله څیړنه(پښتولنګویج اینډ ایډینټیټي –فورمیشن اِن پاکستان) کی دی پایلی ته رسیږی:

---

[475] - Actually, "Pashto could not be introduced in the elite schools at all…..Thus, the English medium schools of the NWFP never included Pashto in their curricula."
[476] - "Pashto – speakers still cannot aspire to positions of power in Pakistan without learning Urdu and English."

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچی دپښتو «خوځښت دامپریالیزم په ضدو ، برتانویانو یی دبریالیتوب مخه ونیوله.»[477]

پاکستان هم چی دلوید یزدګټو لپاره دجبهې دلیکې هیواد (فرنټلاین کنټري) دی ، دپښتنو اود دوی د ژبې په ضدهغه لار خپله کړې ده چی انګریزان پرې روان وو.

زرخیزې (تو زند أکس) ،کلیفورنیا ، ۲۵جولای ۲۰۰۸. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

---

477 - "As the movement was anti – imperialist, the British did not allow it to succeed."

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــــــا یـــله

له ډیر پخوا راهیسې انسانانو د غوره(کمال مطلوب) ټولنو په اکله بشپړ خوبونه لیدلي دي خو له بدې مرغې تر نن پورې ربښتوني شوي نه دي. د نورو ټولنو په شان، افغاني ټولنه هم بې عیبه نه ده. نسبتا کلکه ملي ټولنه په نسبي مساواتو چلیږي او مساوات په حساب. په حساب کی د یوې ټولـنې وګړي، شتمني او عایدات، د سیاسي قدرت مقامونه،ټولنیز اتبار ، او د کلتوري هویت اسانتیـاوې او امتیازونه راځي.

نـن د نړۍ د وګړو ستر اکثریت خپله راشه درشه په هغو هیوادونو کې چلوي چې څو قومونه پکې ژوند کوي او ګڼ ژبتیا پکې بر لاسې ده . په بله وینا ، د نړۍ خورا ډیر هیوادونه ګڼ ژبي دي، او په مقابل کی یې یو څو ګوتې په شمار یو ژبي دي

افـغانـستان هم د نړۍ په هغـو ګـڼ شمـیر هیوادونـو کی راځي چې په قـومي لحـاظ نامتجانس دي(د افغانستان خلک په څه د پاسه دیرش ژبو /لهجو غږیږي). افغانان هم باید د نـړۍ د ګڼ شمیر نامـتجانسو ټولنو په شان لار وباسـي او د خــپلو لرې او نږدې ګاونډیا نو نــه زده کــــړه وکـړي.

ژبه له دېنه ډیره ده چې یوازې او یوازې د افهام او تفهیم (پوهاوي راپوهاوي) په وظیفه کې رالنډه شي. ژبه یوه «معـجزه» ده چې په وینا کې نه ځاییـږي، توپیر نه لري چې له کـومې څنډې نه ورته وګـورو.

که ژبه نه وای، دینونه به ناشونی وای او انسانان به یو بل ته پردیان وای. بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپیوټر نیټ (کمـپیوټري جال) نن سبا یوه اریانوونکې پرمختیاده او د پخواني بې جسمه واقعیت(ژبې) سیوری دی

ژبه هغه بې وسلې او بې لښکره امپراتوري ده چې په ټوله نړۍ یې د خپل حاکمیت وزرې خپرې کړې دي. ژبه هغه بې جسمه نړیواله امپراتوري ده چې د خپلو اتباعو د معنوي کلتور دیره یې توده ساتلې ده او احساس یې ټکوروي.

ژبه یوازې د پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهیم) لوښی نه دی، بلکې د هویت چینه هم ده، او له همدې امله ده چې هیوادونه ملي او/یا رسمي ژبې لري. د بریښنایيزې ټکنالوجۍ په مټ د ژبې د پوهاوي راپوهاوي وظیفه اسانه شوې ده، خو د هویت سازۍ وظیفه یې لاتر اوسه د هیوادونو او ملتونو په اوږو بار ده. ګډه خاوره ، ګډه ژبه، ګډ دین او ګډ تاریخ د قبیلوي ملاتړ او ملي–سیاسي تړون په رامنځته کولو کې اغیزمن رول لوبولی شي. هر څـومـره چې د ملت کـیدا عناصـر ګڼ او غښتـلي وي، هغـومـره د ملي- سیاسي تـړون بنـسـټ کلک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانوي پاکستان د خپلې هويت سازۍ لپاره د مغلو د دربار ژبه (اردو) مناسبه وګڼله چې د يوه غير قابل ملاحظه اقليت(اووه عشاريه د رې سلنو) ژبه وه، خو په مقابل کې يې پښتو ژبې ته د دې مجال ورنکړ چې د قدرت په قلمرو کې پاپې واخلي. له دې امله په پښتونخوا (افغانيه) کې پښتانه مجبور شوي دي چې «په اردو يې وګټي او په پښتو يې وخټي». په غټ ګمان سره اروابناد ګل پاچا الفت به هم په لاندې شعر کې د پښتو ژبې کرغيړنې وضعې ته ګوته نيولې وي چې په اوسني افغانستان کې هم د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ور ننوتلی:

سر او کار د خلکو دی د ژبې له سرکار سره

کله به غـريبه پښتو ژبه د سرکار شي

دېته د ژبې سياسي اقتصاد (پوليټيکل ايکانُمي آف لنګويج) ويل کيږي.

دا ناشونې ده چې په نړۍ کی د نړدې شپږ زره ژبو/لهجو له مخې دې بيل بيل هېوادونه جوړ شي. ماشومان او تنکي ځوانان په اسانۍ سره کولی شي چې ژبې په طبيعي ډول (د ژبو په چاپېريال کی) زده کړي. اوسني افغان نسل او راتلونکو افغان نسلونو ته بايد په وړکتون، ښوونځي او پوهنځي کې د دې زمينه برابره شي چې دوه غټې ملي/رسمي ژبې او لږ تر لږه يوه مهمه بهرنۍ ژبه زده کړي. دا کار دوه غټې ګټې لري: يوه ګټه يې ملي ده، په دې مانا چې د دوه غټو ملي/ رسمي ژبو زده کول ملي نږدې والي ته لار پرانيځي. دوهمه ګټه يې شخصي ده، په دې مانا چې په دوه ملي/رسمي ژبو او لږتر لږه په يوې مهمې بهرنۍ ژبې مسلط افغانان په اسانۍ سره د ټول افغانستان په بيلا بېلو سيمو کې کار ميندلی شي او هم مهال خپل مسلکي کفايت عملا په خپل ملي کفايت غښتلی کولی شي. دې ته ژمنه ويلی شو.

زما په اند، افغان ملت نن سبا د دې اقتصا دي وس نه لري چې زده کوونکو ته دې په کوچنيو محلي مورنيو ژبو کې د رس ورکړي، په داسې حال کې چې د دوه غټو ملي/رسمي ژبو په منځ کې د انډ ول لپاره کوم تدبير نه ليدل کېږي.

په اوږده ډګر کی به روغه دا وي چې په ټول افغانستان کی دې د درې(۳) ژبو نصاب پلی شي: دوه غټې ملي/رسمي ژبې او يوه بهرنۍ ژبه (لکه انګريزي او/يا عربي).

د دې لپاره چې ژبه دې د بېلتون په ځای د غبرګون لوبنی (وسيله) شي، بويه دا چې د ژبې سياسي اقتصاد دې د عدالت په ستنو ودرېږي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې دې په لو مړي پړاو کې جګ پوړي دولتي او علمي مقامونه هغو افغانانو ته ور وسپا رل شي چې په دواړو رسمي ژبو کې ليکل، لوستل او ويل کولی شي او بې له ژباړن نه خپلې رسمي وظيفې اجرا کولی شي. دلته دواړه ملي کفايت او مسلکي کفايت د يو بل سره اوږه په اوږه روانيږي، او په دې ډول د ژبې سياسي اقتصاد د عدالت په ستنو ودريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ملـــــــونـــــه

(الف) د هغو هیوادونو د نومونو لړۍ چې په اساسي قوانینو کې یې د ژبې په اکله مقررات خوندي شوي وي

Alphabetical List of Countries with constitutional provisions related to language:

Afghanistan Barbados Burundi

Albania Belarus Cambodia

Algeria Belgium Cameron

Andorra Belize Canada

Antigua and Barbuda Benin Cape Verde

Argentina Bolivia Central African Republic

Armenia Bosnia & Herzegovina China

Austria Botswana Comoros

Azerbaijan Brazil Congo (Democratic Republic of)

Bahamas Brunei Darrusalam Costa Rica

Bahrain Bulgaria Croatia

Bangladesh Burkina Faso Cuba

Cyprus Iraq Mauritania

Djibouti Ierland Mauritius

Mexico Italy Dominica

Micronesia (Federated States of) Ivoray Coast East Timor

Moldova Jamaica Ecuador

Monaco Jordan Egypt

Mongolia Kazakstan El Salvador

Morocco Kenya Equatorial Guinea

Mozambique Kiribati Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

Namibia Estonia Korea(People's Democ Republic)

Nauru Kuwait Ethiopia

Nepal Kyrgeyzstan Fiji

New Zealand Laos Finland

Nicaragua Latvia France

Niger Lebanon Gabon

Nigeria Liberia Georgia

Norway Libya,Arab Jamahiriya Germany

Oman Liechtenstein Greece

Pakistan Lithuania Grenada

Palau Luxembourg Guatemala

Macedonia(Former Yugoslav Rep of) Panama Guinia

Papua New Guinea Madagascar Guyana

Paraguay Malawi Haiti

Peru Malaysia Honduras

Philippines Maldives Hungary

Poland Mali India

Portugal Malta Inndonesia

Qatar Marshall Islands Iran

Romania

Tuvalu Russian Federation

Uganda Rwanda

Ukraine Saint Lucia

United Arab Emiraets Saint Kitts and Nevis

Uzbekistan Saint Vincnet and the Grenadines

(c) ketabton.com: The Digital Library

Samoa
Saudi Arabia
Senegal
Seychelles
Singapoe
Slovakia
Slovenia
Solomon Islands
Somalia
South Africa
Spain
Sri Lanka
Sudan
Suriname
Sweden
Switzerland
Syrian Arab Republic
Tajikistan
Thailand
Togo
Tunesia
Turkey
Vanuatu
Venezuela
Viet Nam
Yemen
Yugoslavia
Zambia
Zimbabwe

(ب) د هغو هیوادونو د نومونو لړی چی اساسي قوانین یا د ژبې په اکله مقررات پکي نه لري

Alphabetical List of Countries without Constitutions or constitutional provisions related to linguistic rights:

Sierra Leone

(c) ketabton.com: The Digital Library

Swaziland

Angola Tonga

Australia

Bhutan

Chile

Czech Republic

Denmark

Dominican Republic

Guinea Bissau

Iceland

Israel

Japan

Korea (Republic of)

Myanmar

Netherlads

San Marino

Trinidad and Tobago

United Kingdom

United States of America

Uruguay

Source: www.unesco.org/most/ln2nat.htm

Most Clearing House Linguistic Rights National Constitutions

- - - - - - - - - - - - - - - د کتاب پای - - - - - - - - - - - - - - -

LARAWBAR

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library